

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών:

Σύγχρονες Δημοσιογραφικές Σπουδές

ΣΔΣ 62 - Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία:

**Δυσκολίες, προκλήσεις και διλήμματα της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας:
Αντιευρωπαϊσμός και ΜΜΕ, με case study τη Βρετανία και την Ελλάδα**

Χρήστος Ασπιώτης

Επιβλέπων καθηγητής: Νικόλαος Παναγιώτου

Αθήνα, Φεβρουάριος 2019

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας / δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας / δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δε σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα / δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα / δημιουργού. Ο συγγραφέας / δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**Δυσκολίες, προκλήσεις και διλήμματα της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας:
Αντιευρωπαϊσμός και ΜΜΕ, με case study τη Βρετανία και την Ελλάδα**

Χρήστος Ασπιώτης

Επιτροπή Επίβλεψης Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Νικόλαος Παναγιώτου

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Χρήστος Φραγκονικολόπουλος

Διευθυντής Προγράμματος Σπουδών

Αθήνα, Φεβρουάριος 2019

Στον Κωστή

και στον Νικόλα,

με την ευχή να ζήσουν μεγαλώνοντας

σε μια ακόμα καλύτερη Ευρωπαϊκή Ένωση

«Αυτό που ακόμα μας λείπει
και τώρα πια θα χρειαστούμε επείγοντως στα χρόνια που έρχονται,
καθώς η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ηνωμένο Βασίλειο
επαναπροσδιορίζουν τη σχέση τους,
είναι ένα οικοσύστημα από μιντιακές πλατφόρμες,
στις οποίες η Ευρώπη θα μπορεί
να κάνει αυτή την κουβέντα με τον εαυτό της
για το τι θέλει τελικά να είναι.»

Wolfgang Blau,
Πρόεδρος της Condé Nast International¹,
μετά το Δημοψήφισμα για το Brexit

¹ Η [Condé Nast International](https://www.condenastinternational.com/), με έδρα στο Λονδίνο, εκδίδει πάνω από 30 έντυπα και ψηφιακά εμβληματικά brands μέσω ενημέρωσης, λειτουργώντας σε 28 αγορές και προσεγγίζοντας κοινό 240 εκατομμυρίων αναγνωστών παγκοσμίως.

Περίληψη

Τα ΜΜΕ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, εξαιτίας της μεγάλης επιρροής που ασκούν σε αυτήν. Στο πλαίσιο εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας, δηλαδή της παρουσίασης των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται ότι τα ΜΜΕ δεν ακολουθούν τις καλές πρακτικές αυτού του είδους δημοσιογραφίας. Αντίθετα, συντηρούν μια δημοσιογραφική πρακτική που χαρακτηρίζεται από εθνικές αφηγήσεις, εθνικά συμφέροντα και που παρουσιάζει την Ένωση ως έναν χώρο ανταγωνισμού και εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας.

Ωστόσο, το πνεύμα της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας απαιτεί την προσαρμογή των ΜΜΕ στις νέες συνθήκες και την ανάληψη ενός νέου ρόλου. Αυτός έγκειται στην ανάπτυξη μηχανισμών που θα θεμελιώνουν μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα, όπου θα καλλιεργείται ο δημόσιος διάλογος, η επικοινωνία και οι πολίτες της Ένωσης θα ενημερώνονται για τα ευρωπαϊκά δρώμενα και τη σημασία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις και εθνικές ανησυχίες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τον υπέρτατο ευρωπαϊκό υπερεθνικό οργανισμό, στους κόλπους του οποίου αναπτύσσονται δράσεις και προκύπτουν αποφάσεις ως αποτέλεσμα εμπλοκής των κυβερνήσεων όλων των κρατών - μελών. Στο πλαίσιο αυτό, ύψιστη σημασία διαδραματίζει ο ρόλος των πολιτών. Παρόλα αυτά, προκειμένου να αναδειχθεί τόσο η σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και η ανάγκη ενεργού εμπλοκής των ευρωπαίων πολιτών απαιτείται η εδραίωση της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας και η απόρριψη στερεοτύπων και προκαταλήψεων σχετικά με τις εθνικές κυριαρχίες.

Λέξεις – Κλειδιά

Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία, Ευρωσκεπτικισμός, ΜΜΕ, Δημοψήφισμα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ελλάδα

Abstract

The Media in recent era have taken upon a major role in the shaping of the public opinion, because of the great influence they present. In the context of European Journalism, i.e. the presentation of the EU news, it is observed that Media do not follow the good practices of that specific form of journalism. On the contrary, they maintain a journalistic practice that reflects the national narratives, the national interests and they present the EU as a forum of competition and limitation of the national sovereignty of the members - states.

However, the spirit of the European Journalism requires the adaptation of the Media to the new conditions and the assumption of taking up a new role. This role lies on the development of mechanisms that will establish a European public sphere, where public debate and communication is promoted and the citizens of the EU will be informed about the European affairs and the importance of the construction of the EU, free of prejudice and national concerns.

The European Union is the supreme european supranational organization, in the context of which a variety of actions is being developed, while decisions are made as a result of the involvement of the government of all the members - states. In that context, the role of the citizens of the EU is of outmost importance. Nevertheless, in order to highlight both the importance of the EU and the need for active involvement of the European citizens, it is necessary to strengthen European Journalism and to reject stereotypes and prejudices about national sovereignty.

Keywords

European journalism, Euroscepticism, Media, Referendum, United Kingdom, Greece

Περιεχόμενα

Περίληψη	vi
Λέξεις – Κλειδιά	vi
Abstract	vii
Keywords	vii
Περιεχόμενα	viii
Κατάλογος Εικόνων	xi
Εισαγωγή.....	1
Περιγραφή του θέματος	1
Μεθοδολογία & Παραδοχές.....	2
Περιγραφή πορισμάτων & αποτελεσμάτων	3
Κεφάλαιο 1ο.....	4
Η Δημοσιογραφία στη σύγχρονη εποχή.....	4
1.1 Εισαγωγή.....	4
1.2 Η έννοια της δημοσιογραφικής κουλτούρας.....	5
1.3 Ρυθμιστικά μοντέλα επικοινωνιακών συστημάτων και η θέση της δημοσιογραφίας μέσα σε αυτά	8
1.4 Ανάλυση των τεσσάρων διαστάσεων του μοντέλου των Hallin και Mancini	11
1.5 Το δημοσιογραφικό μοντέλο της Ανατολικής Ευρώπης	14
1.6 Το κυρίαρχο μοντέλο δημοσιογραφίας στην Ευρώπη	16
1.7 Η ανάδυση της ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας	18
Κεφάλαιο 2ο.....	21
Η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία	21
2.1 Ο σχηματισμός της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας: χαρακτηριστικά, όργανα και δυσκολίες	21
2.2. Η σημασία της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας.....	26
2.3 Η επιθυμητή κάλυψη των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα ΜΜΕ και τους δημοσιογράφους.....	28
Κεφάλαιο 3ο.....	32
Ο ρόλος των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία	32
3.1 Ο τρέχων ρόλος των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία	32

3.2 Ευρωσκεπτικισμός και Αντιευρωπαϊσμός	35
3.2.1 Κατηγοριοποίηση του ευρωσκεπτικισμού	37
3.2.2 Η πολιτική και κομματική προέλευση και έκφραση του ευρωσκεπτικισμού	39
3.2.3 Η έννοια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε σχέση με τον ευρωσκεπτικισμό	41
3.2.4 Οι αιτίες ανάδυσης του ευρωσκεπτικισμού	44
3.3 Πώς επηρεάζουν τα ΜΜΕ τον ευρωσκεπτικισμό και τον αντιευρωπαϊσμό	51
3.4 Επικοινωνιακό Έλλειμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης	54
Κεφάλαιο 4ο	56
Case Study: Τα ΜΜΕ και ο ευρωσκεπτικισμός μέσα από τα δημοψηφίσματα του	
Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδας	56
4.1 Μεθοδολογία	56
4.2 ΜΜΕ & Δημοψήφισμα στο Ηνωμένο Βασίλειο	57
4.2.1 Ευρωσκεπτικισμός και ανακοίνωση δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο	57
4.2.2 Η κάλυψη του βρετανικού δημοψηφίσματος από τα εθνικά ΜΜΕ	60
The Sun	65
Daily Mail	68
The Daily Telegraph	69
The Times	70
The Mail on Sunday	72
Daily Mirror	73
The Financial Times	74
The Guardian και The Observer	75
4.3 ΜΜΕ & Δημοψήφισμα στην Ελλάδα	76
4.3.1 Ευρωσκεπτικισμός και ανακοίνωση δημοψηφίσματος στην Ελλάδα	77
4.3.2 Η κάλυψη του ελληνικού δημοψηφίσματος από τα εθνικά ΜΜΕ	79
Η Καθημερινή	80
Ελεύθερος Τύπος	87
Τα Νέα	91
Ριζοσπάστης	94
Η Αυγή	97

Η Εφημερίδα των Συντακτών	103
4.4 Αποτελέσματα της έρευνας.....	107
Συμπεράσματα.....	112
Επίλογος	119
Βιβλιογραφία	121
Ξενόγλωσση	121
Ελληνόγλωσση	126
Ιστοσελίδες.....	130

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: The Sun, 1 Νοεμβρίου 1990	59
Εικόνα 2: Κάλυψη των εκστρατειών υπέρ ή κατά της παραμονής της χώρας στην Ένωση	62
Εικόνα 3: Κάλυψη του δημοψηφίσματος από τα ΜΜΕ	63
Εικόνα 4: Η κάλυψη του δημοψηφίσματος ανά εφημερίδα	63
Εικόνα 5: Η κάλυψη του δημοψηφίσματος από τα ΜΜΕ σε σχέση με τη συνολική κάλυψη ειδήσεων	64
Εικόνα 6: The Sun, 22 Ιουνίου 2016	66
Εικόνα 7: The Sun, 9 Μαρτίου 2016, 14 Ιουνίου 2016 και 23 Ιουνίου 2016	67
Εικόνα 8: The Daily Mail, 22 Ιουνίου 2016	68
Εικόνα 9: The Daily Telegraph, 22 Ιουνίου 2016	69
Εικόνα 10: The Times, 18 Ιουνίου 2016	70
Εικόνα 11: The Times, 22 Ιουνίου 2016	71
Εικόνα 12: The Mail on Sunday, 19 Ιουνίου 2016	72
Εικόνα 13: Daily Mirror, 22 Ιουνίου 2016	73
Εικόνα 14: The Financial Times, 22 Ιουνίου 2016	74
Εικόνα 15: The Guardian, 22 Ιουνίου 2016	75
Εικόνα 16: The Observer, 19 Ιουνίου 2016	76
Εικόνα 17: Το ερώτημα του ελληνικού δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου 2015	79
Εικόνα 18: Η Καθημερινή, 28 Ιουνίου 2015	80
Εικόνα 19: Η Καθημερινή, 29 Ιουνίου 2015	81
Εικόνα 20: Η Καθημερινή, 30 Ιουνίου 2015	82
Εικόνα 21: Η Καθημερινή, 1 Ιουλίου 2015	83
Εικόνα 22: Η Καθημερινή, 2 Ιουλίου 2015	84
Εικόνα 23: Η Καθημερινή, 3 Ιουλίου 2015	85
Εικόνα 24: Η Καθημερινή, 4 - 5 Ιουλίου 2015	86
Εικόνα 25: Ελεύθερος Τύπος, 29 Ιουνίου 2015	87
Εικόνα 26: Ελεύθερος Τύπος, 30 Ιουνίου 2015	88
Εικόνα 27: Ελεύθερος Τύπος, 1 Ιουλίου 2015	89
Εικόνα 28: Ελεύθερος Τύπος, 2 Ιουλίου 2015	90

Εικόνα 29: Ελεύθερος Τύπος, 4 - 5 Ιουλίου 2015.....	91
Εικόνα 30: Τα Νέα, 29 Ιουνίου 2015	92
Εικόνα 31: Τα Νέα, 3 Ιουλίου 2015	93
Εικόνα 32: Ριζοσπάστης, 27 Ιουνίου 2015.....	94
Εικόνα 33: Ριζοσπάστης, 28 Ιουνίου 2015.....	95
Εικόνα 34: Ριζοσπάστης, 29 Ιουνίου 2015.....	96
Εικόνα 35: Η Αυγή, 28 Ιουνίου 2015.....	97
Εικόνα 36: Η Αυγή, 29 Ιουνίου 2015.....	98
Εικόνα 37: Η Αυγή, 30 Ιουνίου 2015.....	99
Εικόνα 38: Η Αυγή, 1 Ιουλίου 2015.....	100
Εικόνα 39: Η Αυγή, 2 Ιουλίου 2015.....	101
Εικόνα 40: Η Αυγή, 5 Ιουλίου 2015.....	102
Εικόνα 41: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 28 Ιουνίου 2015.....	103
Εικόνα 42: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 29 Ιουνίου 2015.....	104
Εικόνα 43: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 30 Ιουνίου 2015.....	105
Εικόνα 44: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 4 - 5 Ιουλίου 2015	106

Εισαγωγή

Περιγραφή του θέματος

Τις τελευταίες δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται συχνά στο επίκεντρο αρνητικών συζητήσεων και θεωρήσεων, τόσο ως προς την ύπαρξη και τη λειτουργία της όσο και σε σχέση με τις δράσεις και τις πρωτοβουλίες που αναπτύσσει αλλά και τις αντιδράσεις των κρατών - μελών και των πολιτών τους απέναντι σε αυτές.

Οι εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση καλύπτονται και παρουσιάζονται στην κοινή γνώμη από τα ΜΜΕ. Έτσι, γίνεται πλέον λόγος για μια νέα μορφή δημοσιογραφίας, την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία. Ωστόσο, στο πλαίσιο της δημοσιογραφίας αυτής παρουσιάζονται πολλές δυσκολίες, προκλήσεις και διλήμματα, ιδίως εξαιτίας της κυρίαρχης προσέγγισης των ΜΜΕ και της επιλογής τους να αποδίδουν έναν εθνικό κριτικό χαρακτήρα κατά την κάλυψη των ζητημάτων που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η στάση αυτή των ΜΜΕ έχει πολλάκις επαληθευτεί κατά την παρουσίαση σχετικών με την Ένωση ειδήσεων, με αποκορύφωμα τα δύο δημοψηφίσματα που διεξήχθησαν στην Ελλάδα το 2015 και στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2016.

Τα παραπάνω αποτελούν και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας: η προσέγγιση των ΜΜΕ στην ευρωπαϊκή δημοσιογραφία και η προβολή αντιευρωπαϊκών και ευρωσκεπτικιστικών αντιλήψεων κατά την παρουσίαση των ευρωπαϊκών εξελίξεων και ειδήσεων.

Το αντικείμενο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν λάβουμε υπόψη τη διεθνή επικαιρότητα, αλλά και τις τρέχουσες πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις, λίγους μόλις μήνες πριν τις Ευρωεκλογές του 2019. Ειδικότερα, η οικονομική κρίση, η ανάδυση των ακροδεξιών και ριζοσπαστικών πολιτικών παρατάξεων αλλά και κρίσιμα άλλα πολιτικά ζητήματα έχουν φέρει στο προσκήνιο ως αντιπαράθεση τη συζήτηση για τον ρόλο και τη σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναδεικνύοντας τον προβληματισμό για το επικοινωνιακό έλλειμμα που παρουσιάζεται στο εσωτερικό αυτής.

Μεθοδολογία & Παραδοχές

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε δύο τμήματα, ένα θεωρητικό και ένα ερευνητικό. Με την παραδοχή ότι έχει αναπτυχθεί η προαναφερθείσα νέα μορφή δημοσιογραφίας και ότι ο ευρωσκεπτικισμός είναι έντονος στους κόλπους της Ένωσης επιχειρείται η εξέταση της μεταξύ τους σχέσης, έτσι ώστε να διερευνηθεί τελικά ο ρόλος των ΜΜΕ απέναντι στις ευρωσκεπτικιστικές προσεγγίσεις, ο βαθμός στον οποίο αυτά καθιερώνουν αντιλήψεις εναντίον της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς διαμορφώνουν την κοινή γνώμη και βεβαίως η αποτελεσματικότητά τους κατά την προβολή των ειδήσεων της Ένωσης και η επιτυχία (ή η αποτυχία) της τρέχουσας κατάστασης της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας.

Βάσει των ανωτέρω, το θεωρητικό μέρος της παρούσας διακρίνεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο διερευνώνται οι δημοσιογραφικές κουλτούρες στην Ευρώπη. Παρουσιάζονται τα κυρίαρχα μοντέλα δημοσιογραφίας, οι μεταβολές στις πρακτικές και τελικά η δυνατότητα επικράτησης ενός ενιαίου μοντέλου δημοσιογραφικής πρακτικής από τα κράτη - μέλη της Ένωσης. Η σημασία του κεφαλαίου αυτού έγκειται στο ότι, προκειμένου να γίνει λόγος για την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία και την κατανόηση των σχετικών εννοιών, πρέπει να παρουσιαστεί το σχετικό θεωρητικό υπόβαθρο. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία, τον σχηματισμό της αλλά και τους στόχους που θέτει. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζονται οι συνθήκες υπό τις οποίες αναπτύσσεται στη σύγχρονη εποχή, ενώ παρατίθενται και μέθοδοι και τεχνικές για την υλοποίηση αυτής. Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους πραγματοποιείται μια παρουσίαση της έννοιας του ευρωσκεπτικισμού, με αναφορά στα αίτια γένεσης του φαινομένου αυτού αλλά και στις μορφές που λαμβάνει στη σύγχρονη εποχή. Ταυτόχρονα, πραγματοποιείται η σύνδεση του φαινομένου με τις πρακτικές των ΜΜΕ, ερευνώντας τελικά τον ρόλο των ΜΜΕ στη διάδοση ευρωσκεπτικιστικών και αντιευρωπαϊκών αντιλήψεων. Για τη συγγραφή του πρώτου μέρους της εργασίας αυτής πραγματοποιήθηκε συλλογή πληροφοριών από την ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία, μέσω σχετικής αναζήτησης σε πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, βάσεις δεδομένων και στο διαδίκτυο.

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας διεξάγεται ποιοτική έρευνα, η οποία βασίζεται στη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, μέσω της δευτερογενούς ανάλυσης υλικού που συλλέχθηκε από επίσημες ιστοσελίδες εφημερίδων ευρείας κυκλοφορίας. Ειδικότερα, η

συλλογή του απαραίτητου υλικού αφορά σε εφημερίδες του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδας, με αναζήτηση σύμφωνα με το αντικείμενο των πρωτοσέλιδων αυτών και επεξεργασία και ανάλυση όσων σχετίζονταν με τα υπό μελέτη δημοψηφίσματα στις δυο χώρες.

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από το θεωρητικό και ερευνητικό μέρος που εκπονήθηκε.

Η ακολουθούμενη μεθοδολογία βασίζεται στη θέση ότι για να εξεταστεί ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση του ευρωσκεπτικισμού καθώς και η συνεισφορά τους στην Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία πρέπει να θεμελιωθεί αρχικά ένα θεωρητικό υπόβαθρο, το οποίο ακολούθως εξετάζεται πάνω στην πρακτική των ΜΜΕ στα δυο προαναφερθέντα κράτη - μέλη. Βρετανία και Ελλάδα μπορούν να θεωρηθούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ως προς τη μελέτη του ευρωσκεπτικισμού, όπως τεκμαίρεται από την εξέλιξη του φαινομένου στις δύο χώρες αλλά και αποδεικνύεται από την ανάλυση και τα επιμέρους στοιχεία που παρατίθενται στην εργασία που ακολουθεί.

Περιγραφή πορισμάτων & αποτελεσμάτων

Τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη επιβεβαιώνουν ότι τα ΜΜΕ στη σύγχρονη εποχή δεν έχουν απαλλαγεί από το φαινόμενο της εσωτερικοποίησης κατά την παρουσίαση των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιμένουν να καλύπτουν τις εξελίξεις της Ένωσης υπό το πρίσμα των εθνικών συμφερόντων, συντηρώντας τις εθνικές ανησυχίες και τον υποτιθέμενο κίνδυνο της εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας των κρατών - μελών στον βωμό της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Έχουν αποτύχει στην ορθή ενημέρωση των πολιτών ως προς τις δράσεις, διαδικασίες και αρμοδιότητες της Ένωσης και παραβλέπουν τη μεγάλη σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ως αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων και συλλογικών δράσεων εκ μέρους όλων των κρατών - μελών.

Έτσι, διαπιστώθηκε ένα επικοινωνιακό έλλειμμα, το οποίο αποκλειστικά μέσω της προώθησης ορθότερων πρακτικών στην εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας μπορεί να περιοριστεί.

Κεφάλαιο 1ο

Η Δημοσιογραφία στη σύγχρονη εποχή

1.1 Εισαγωγή

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (ΜΜΕ), ιδιαίτερα με την επέκταση, την εντατικοποίηση και τη σύγκλιση των επικοινωνιακών συστημάτων σε παγκόσμιο επίπεδο και την καταλυτική διείσδυσή τους στην καθημερινή ζωή, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση συλλογικών ταυτοτήτων, στις δομικές κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές και στον μετασχηματισμό των σύγχρονων κοινωνιών. Και αυτό γιατί διαμεσολαβούν την κοινωνική πραγματικότητα στο κοινό. Το διαδίκτυο, που όλο και περισσότερο λειτουργεί πια ως μέσο ενημέρωσης, και τα παραδοσιακά μέσα, η τηλεόραση, ο τύπος και το ραδιόφωνο, αποτελούν μηχανισμούς διαμεσολάβησης, (ανα)προσδιορισμού αλλά και κατασκευής εννοιών, ιδεών, εικόνων και αναπαραστάσεων, μέσω των οποίων τα άτομα αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους αλλά και τον εαυτό τους, τις ομάδες με τις οποίες ταυτίζονται ή διαφοροποιούνται, ανήκουν ή (απο)συσχετίζονται (Κοντοχρήστου, 2007: 18-19).

Σε αυτή τη διαδικασία διαρκούς μεσολάβησης και διαλόγου ανάμεσα στους δέκτες και στην κοινωνική πραγματικότητα, κομβικός είναι ο ρόλος των δημοσιογράφων, που καταγράφουν το παρόν καθώς αυτό μετατρέπεται σε Ιστορία. Από αυτή τη σκοπιά, η δημοσιογραφία έχει κεντρικό ρόλο τόσο στη συγκρότηση των σύγχρονων κοινωνιών όσο και στη διαμόρφωση των τάσεων που επικρατούν εντός αυτών και, επομένως, η μελέτη της είναι αναγκαία για την κατανόηση του σύγχρονου πολιτισμού (Hanitzsch, 2011: 491).

Υπό αυτή την έννοια, για την κατανόηση του φαινομένου του αντιευρωπαϊσμού και του ευρωσκεπτικισμού ως υπαρκτών τάσεων εντός των σημερινών ευρωπαϊκών κοινωνιών, είναι σημαντική η μελέτη των συστημάτων ΜΜΕ και της Ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας ως παραγόντων καθοριστικών για την ανάπτυξη, τη διαμόρφωση και την εξέλιξη του φαινομένου αυτού.

Η έρευνα στις διάφορες πτυχές της δημοσιογραφίας στον χώρο της Ευρώπης αποτελεί ένα πεδίο το οποίο συνεχώς εξελίσσεται. Η μελέτη των μέσων και της δημοσιογραφίας από την οπτική αυτή ξεκίνησε να αναπτύσσεται ήδη τη δεκαετία του 1990.

Τη δεκαετία του 2000 παρατηρήθηκε μια αξιοσημείωτη άνοδος του ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος στην Ευρωπαϊκή δημοσιογραφία, στην αναφορά στην Ευρώπη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην πιθανότητα ανάδυσης μια ευρωπαϊκής δημοσίας σφαίρας αλλά και στον ρόλο των ειδήσεων και της δημοσιογραφίας στην ανάδυση αυτή.

Οι πρακτικές των δημοσιογράφων επηρεάζονται από εξωγενείς παράγοντες και τη συλλογική ταυτότητα, αφού αποτελούν και οι ίδιοι μέλη της κοινωνικής πραγματικότητας την οποία είναι επιφορτισμένοι να μεταφέρουν στο κοινό. Παράλληλα, όμως, η δημοσιογραφία πρέπει να ειδωθεί ως ένα κοινωνικό φαινόμενο που έχει τις ρίζες του και διαμορφώνεται και από ενδογενείς επαγγελματικούς, οργανωτικούς και οικονομικούς παράγοντες (Fenton, 2009).

Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες καθοριστική είναι η έννοια της δημοσιογραφικής κουλτούρας που επιχειρείται να εξηγηθεί και να αναπτυχθεί στο κεφάλαιο που ακολουθεί, μαζί με μια συγκριτική ανάλυση στα κύρια δημοσιογραφικά ρεύματα που έχουν εμφανιστεί στην Ευρώπη αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, έτσι ώστε να καταστεί σαφής η εικόνα της σύγχρονης δημοσιογραφίας στις μέρες μας αλλά και οι επιρροές της.

1.2 Η έννοια της δημοσιογραφικής κουλτούρας

Σε πρώτο επίπεδο είναι σημαντικό να εξετάσουμε τις κύριες δημοσιογραφικές κουλτούρες, αφού πρώτα ορίσουμε τι συνιστά την έννοια της δημοσιογραφικής κουλτούρας.

Ως δημοσιογραφική κουλτούρα θεωρείται το σύνολο των επαγγελματικών ιδεών, αρχών, αξιών, κανόνων συμπεριφοράς, ηθικής, πρακτικών και εργαλείων που χρησιμοποιούν, γνώσεων και δεξιοτήτων που χαρακτηρίζουν τους επαγγελματίες δημοσιογράφους (Τερζής, 2007).

Η δημοσιογραφική κουλτούρα φανερώνει τον τρόπο με τον οποίο οι δημοσιογράφοι σκέφτονται και πράττουν και, συνειδητά ή ασυνειδητά, νομιμοποιούν τον ρόλο τους στην

κοινωνία και καθιστούν τη δουλειά τους σημαντική για τον εαυτό τους και για τους άλλους (Hanitzsch, 2007: 369).

Ο McNair (1998: 14) μιλάει για τις «βασικές κοινωνικές ορίζουσες της δημοσιογραφίας», δηλαδή τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες μέσα στις οποίες λειτουργούν τα ΜΜΕ και ταυτόχρονα επηρεάζουν τους δημοσιογράφους αλλά και επηρεάζονται από τους δημοσιογράφους.

Ο Deuze (2005) περιγράφει τη δημοσιογραφική κουλτούρα ως μια κοινή επαγγελματική ιδεολογία για ένα λειτούργημα που προσφέρει δημόσια υπηρεσία στη δημοκρατία και γι' αυτό πρέπει να απολαμβάνει αυτονομία, ελευθερία και ανεξαρτησία.

Η Singer (2003) αναφέρει ότι η δημοσιογραφική κουλτούρα εκφράζεται σε τρεις διαστάσεις:

- α) στη νοητική, που αναφέρεται στις γνώσεις, στις τεχνικές και στην εκπαίδευση που απαιτούνται για να παραχθούν τα δημοσιογραφικά αποτελέσματα,
- β) στην κανονιστική, που αναφέρεται στον κώδικα κανόνων που διέπουν τη δημοσιογραφική εργασία,
- γ) στην αξιολογική, που αναφέρεται στα θέματα αυτονομίας και κύρους και απαντά σε ιδέες και θεωρήσεις που αφορούν στην ταυτότητα και στον ρόλο της δημοσιογραφίας.

Από όλα τα παραπάνω, συμπεραίνεται πως η έννοια της δημοσιογραφικής κουλτούρας αποτελεί ίσως μία από τις πλέον σύνθετες, επί της οποίας είναι δύσκολο να βρεθεί ένας κοινός ορισμός (Örnebring, 2009a).

Έτσι, το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται είναι ποιοι είναι οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των αντιλήψεων σχετικά με τον ρόλο της δημοσιογραφίας. Σύμφωνα με τον Τερζή (2007: 51-53), η επαγγελματική δημοσιογραφική κουλτούρα μιας χώρας επηρεάζεται από μια σειρά παραγόντων:

- την ισχυρή παρουσία ή την απουσία ενός κώδικα δημοσιογραφικής ηθικής,
- το πώς οι δημοσιογράφοι αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους και τον ρόλο τους, αν π.χ. θεωρούν τη δημοσιογραφία ως λειτούργημα που πρέπει να λειτουργεί βάσει αρχών και ιδεών ή ως ένα βιοποριστικό επάγγελμα μέσα στο οποίο για να επιβιώσουν πρέπει να έχουν καλή σχέση με τους εργοδότες και τους φορείς της εξουσίας,

- την εκπαίδευση,
- την ύπαρξη ή την απουσία (ή μη εφαρμογή) νόμων περί του Τύπου και ισχυρού κανονιστικού πλαισίου λειτουργίας των ΜΜΕ,
- την ύπαρξη ή όχι ισχυρών εθνικών σωματείων και ενώσεων δημοσιογράφων,
- τις σχέσεις με τους δημοσιογράφους άλλων χωρών,
- την πολιτική, εθνική, θρησκευτική και γεωγραφική ομοιογένεια της σύνθεσης του δημοσιογραφικού σώματος,
- τους περιορισμούς που θέτουν οι οργανισμοί των μέσων ενημέρωσης και η καθημερινή πρακτική, όπως η χρονική πίεση από προθεσμίες που συχνά δεν επιτρέπει την εις βάθος ή την ισορροπημένη δημοσιογραφική κάλυψη, τους χρονικούς περιορισμούς διάθεσης ελάχιστων δευτερολέπτων για την ανάπτυξη των ρεπορτάζ και των θεμάτων στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, τις περιορισμένες ή/και μεροληπτικές τεχνικές συλλογής ειδήσεων,
- τη σχέση της με την τεχνολογία και την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που παρέχει,
- τις πολιτικές πιέσεις από κυβερνήσεις και κόμματα, την ευρύτερη πολιτική κουλτούρα, τις νομοθετικές ρυθμίσεις που επιβάλλει η πολιτική στη λειτουργία των ΜΜΕ, τη λογοκρισία και τις σχέσεις εξάρτησης και διαπλοκής μεταξύ ΜΜΕ, πολιτικών και επιχειρηματικών συμφερόντων,
- τις οικονομικές πιέσεις από την ανεξέλεγκτη εμπορευματοποίηση της ενημέρωσης, τον ανταγωνισμό, τις τάσεις της αγοράς που προάγουν τη δημοσιογραφία των εντυπώσεων και τον κίνδυνο κατάρρευσης της αγοράς λόγω οικονομικής κρίσης,
- τακτικές και στρατηγικές εκ μέρους των πηγών, όπως τον εκφοβισμό των δημοσιογράφων από κυβερνητικές πηγές, την απαίτηση για συντονισμό με «εθνικές γραμμές» και τις δημόσιες σχέσεις,
- τη διαρκή συναδελφική πίεση.

Ο Deuze (2002) έθεσε το ερώτημα κατά πόσο οι διαφορές στις δημοσιογραφικές τακτικές και μορφές μπορούν να γίνουν κατανοητές αν εξεταστούν οι διαρθρωτικές διαφορές μεταξύ των χωρών, όπως τα εκπαιδευτικά συστήματα σε αυτές, οι διαφοροποιημένες πρακτικές των δημοσιογράφων κατά τη διαδικασία παραγωγής ειδήσεων ή οι διαφορές στην οργάνωση της εργασίας σε κάθε χώρα.

Είναι, επομένως, δυνατό να μιλήσουμε για δημοσιογραφικές κουλτούρες, όταν εντοπίζονται τόσες διαφορές στη δημοσιογραφία;

Υποστηρίζεται ότι ο πολιτισμός δεν έχει τόση ερμηνευτική σημασία όσο το πολιτικό σύστημα κάθε χώρας. Σύμφωνα με τον Weaver (1996), οι ομοιότητες και διαφορές των πολιτικών συστημάτων είναι περισσότερο σημαντικές από τις πολιτιστικές ομοιότητες και τις πολιτιστικές διαφορές, από τους οργανωτικούς περιορισμούς ή τις μεμονωμένες ιδιαιτερότητες για τη διευκρίνιση των παραγόντων που σχηματίζουν τον βασικό ρόλο της δημοσιογραφίας.

Παρά το ότι η αντίληψη μιας παγκόσμιας επαγγελματικής ταυτότητας και ιδεολογίας των δημοσιογράφων ή ακόμα και η αντίληψη μιας παγκόσμιας δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας δεν είναι λανθασμένες (Hanitzsch, 2006; Hanitzsch, et al., 2011; Ward, 2008), οι δημοσιογραφικές κουλτούρες σίγουρα ποικίλλουν από χώρα σε χώρα (Preston, 2009). Σύμφωνα με τον Örnebring (2009a), είναι σαφές ότι παρατηρούνται πολλές και διαφορετικές πρακτικές δημοσιογραφίας σε παγκόσμιο επίπεδο.

1.3 Ρυθμιστικά μοντέλα επικοινωνιακών συστημάτων και η θέση της δημοσιογραφίας μέσα σε αυτά

Σύμφωνα με τους Hallin και Mancini (2004), εντοπίζονται τρία διαφορετικά συστήματα μιντιακών μέσων, που λειτουργούν ως πρότυπο δημοσιογραφικής κουλτούρας στις χώρες της δυτικής Ευρώπης και της βόρειας Αμερικής. Αυτά τα συστήματα είναι τα ακόλουθα:

α) Το μεσογειακό ή πολωμένο πλουραλιστικό μοντέλο, που περιλαμβάνει χώρες όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία. Σε αυτό το μοντέλο, ο κρατικός έλεγχος είναι στενός, τα μέσα είναι αναμειγμένα σε κομματικές πολιτικές και ελεγχόμενα, ενώ τα εμπορικά μέσα δεν έχουν μακρά παράδοση, καθώς αναπτύχθηκαν σχετικά πρόσφατα.

β) Το βόρειο-κεντρικό ή δημοκρατικό-επιχειρηματικό (corporatist) μοντέλο, που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη εμπορικών μέσων μαζί με μέσα συνδεδεμένα με οργανωμένα κοινωνικά ή/και πολιτικά γκρουπ, μέσα σε ένα διακριτικό ρυθμιστικό

περιβάλλον. Αποτελεί το κυρίαρχο μοντέλο στα Σκανδιναβικά κράτη, στις Κάτω Χώρες και στη γερμανόφωνη Ευρώπη, δηλαδή σε Γερμανία, Αυστρία και Ελβετία.

γ) Το φιλελεύθερο ή βορειοατλαντικό μοντέλο, που κυριαρχεί στις ΗΠΑ, στη Βρετανία, στην Ιρλανδία και στον Καναδά και χαρακτηρίζεται από την επικράτηση των εμπορικών μέσων και τη σχετική απουσία του κράτους. Το μοντέλο αυτό τείνει να επικρατήσει διεθνώς στις μέρες μας.

Τα μοντέλα αυτά, βέβαια, αποτελούν πρότυπα μιντιακών οργανώσεων και συστημάτων, ωστόσο είναι πολλά τα κράτη τα οποία συνδυάζουν στοιχεία των μοντέλων αυτών, όπως π.χ. η Γαλλία που διαθέτει μεν έντονα στοιχεία του μεσογειακού, αλλά συνδυάζει και στοιχεία των άλλων δύο μοντέλων (Hallin & Mancini, 2004).

Όμως, ποια είναι τα διαφοροποιητικά στοιχεία ανάμεσα στα συστήματα αυτά;

Ο Örnebring (2009a) εντοπίζει τέσσερις διαστάσεις στις οποίες τα συστήματα των Hallin και Mancini, δηλαδή τα συστήματα των ΜΜΕ στη Δυτική Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική, συγκρίνονται μεταξύ τους και εντοπίζονται ορισμένες διαφορές. Οι διαστάσεις αυτές είναι οι ακόλουθες:

1. Η ανάπτυξη των αγορών των μέσων ενημέρωσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην ισχυρή ή αδύναμη ανάπτυξη ενός τύπου μαζικής κυκλοφορίας.
2. Ο πολιτικός παραλληλισμός, δηλαδή ο βαθμός και η φύση συνδέσμων ανάμεσα στα ΜΜΕ και στα πολιτικά κόμματα ή πιο ευρέως η έκταση στην οποία το σύστημα των ΜΜΕ αντανakλά τις κυρίαρχες πολιτικές διαιρέσεις σε μια κοινωνία.
3. Η ανάπτυξη ενός δημοσιογραφικού επαγγελματισμού και
4. Ο βαθμός και η φύση της κρατικής παρέμβασης στο σύστημα των ΜΜΕ.

Από τις παραπάνω διακρίσεις, μπορούμε να καταλήξουμε σε δύο παρατηρήσεις. Αφενός, το σύστημα των Hallin και Mancini δεν εξετάζει τον χώρο της Ανατολικής Ευρώπης. Αφετέρου, αναφέρεται σε μιντιακό σύστημα και σύστημα ΜΜΕ, ωστόσο δε γίνεται λόγος για την έννοια της δημοσιογραφίας. Πάνω στις παρατηρήσεις αυτές, πρέπει να σημειώσουμε από τη μια πλευρά ότι θα γίνει λόγος κατωτέρω και για τον χώρο της Ανατολικής Ευρώπης, ενώ από την άλλη πλευρά είναι σαφές ότι οι ως άνω προαναφερθείσες τέσσερις διαστάσεις των μοντέλων τους -παρά το ότι δεν αναφέρονται

άμεσα στη δημοσιογραφία- τελικά αναδεικνύουν τον ρόλο της δημοσιογραφίας σε κεντρικό στην όλη ανάλυση.

Έτσι, η πρώτη διάσταση τονίζει τον σύνδεσμο ανάμεσα στο ευρύτερο μιντιακό σύστημα μιας χώρας και την ανάπτυξη των ειδήσεων των ΜΜΕ. Η σχέση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση των δεσμών ανάμεσα στην ανάδυση ενός συγκεκριμένου μέσου, π.χ. των εφημερίδων και στην ανάπτυξη της δημοσιογραφίας ως επαγγέλματος. Έτσι, προκύπτει σαφώς η σύνδεση της διάστασης αυτής με τη δημοσιογραφία. Άλλωστε, η σχέση αυτή έχει μελετηθεί επανειλημμένως και από άλλους ερευνητές και θεμελιώθηκε η σημασία της (Brake, 1988; Chalaby, 1998; Hoyer & Pottker, 2005).

Η τρίτη διάσταση, επίσης, αναδεικνύει σαφώς τη δημοσιογραφία ως το κεντρικό επάγγελμα στο σύστημα των ΜΜΕ. Ειδικότερα, ως προς το επίπεδο επαγγελματισμού στη δημοσιογραφία μιας χώρας, αναδεικνύεται σε βασική έννοια ο βαθμός αυτονομίας της δημοσιογραφίας. Διακρίνεται στην εξωτερική αυτονομία που αναφέρεται στο βαθμό αντίστασης της δημοσιογραφίας στις πιέσεις που δέχεται από δυνάμεις της κοινωνίας, όπως είναι η κρατική επιβολή και ο έλεγχος, η λογοκρισία, οι νόμοι και οι ρυθμίσεις, η οικονομική πίεση ή οι δημόσιες σχέσεις, και στην εσωτερική αυτονομία που αναφέρεται στη θέση που κρατούν οι δημοσιογράφοι σε σχέση με την ίδια την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης στα οποία εργάζονται (Nygren et al., 2015; Örnebring, 2013; Sjøvaag, 2013). Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ΜΜΕ έχει ιδιαίτερη σημασία για τη δημοσιογραφική κουλτούρα, καθώς οι ιδιοκτήτες είναι πιθανό να επηρεάζουν τα περιεχόμενα και, σε κάθε περίπτωση, να προασπίζονται πρώτα τα συμφέροντά τους και μετά το κοινό καλό. Η λειτουργία των ΜΜΕ και η δράση των δημοσιογράφων σε καπιταλιστικό πλαίσιο έχει σημαντικές επιπτώσεις, με πρώτη την εμπορευματοποίηση (commodification) της δημοσιογραφικής παραγωγής (Mosco, 1996).

Τέλος, τόσο η δεύτερη όσο και η τέταρτη διάσταση ενσωματώνουν τη δημοσιογραφία εμμέσως (Örnebring, 2009a), καθώς τόσο ο πολιτικός παραλληλισμός όσο και η κρατική παρέμβαση -εκεί όπου υφίστανται- αποτυπώνονται στον τρόπο άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και στο παραγόμενο αποτέλεσμα αυτής της εργασίας.

1.4 Ανάλυση των τεσσάρων διαστάσεων του μοντέλου των Hallin και Mancini

Εξετάζοντας την πρώτη διάσταση του μοντέλου των Hallin και Mancini (2004), πρέπει να σημειώσουμε τα εξής: Οι διαφορές στην ανάγνωση εφημερίδων ανάμεσα στη Βόρεια και Νότια Ευρώπη σχετίζονται με τις διαφοροποιήσεις στην ανάπτυξη ενός συστήματος μαζικής κυκλοφορίας ειδήσεων, με ισχυρή θέση στην αγορά. Στις χώρες όπου υπήρχε το σύστημα αυτό, η αναγνωσιμότητα υπήρξε υψηλότερη. Από την άλλη, σε χώρες όπου δεν υπήρξε αυτή η μαζική κυκλοφορία ΜΜΕ, τα ποσοστά αναγνωσιμότητας παρέμειναν χαμηλά. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, για μεγάλο διάστημα μετά την ανάπτυξη της τυπογραφίας η γραφή αφορούσε ένα μικρό μόνο λόγιο κομμάτι του πληθυσμού και μάλιστα με μια αρχαϊζουσα ή καθαρεύουσα σύνθετη γλώσσα, που λίγοι καταλάβαιναν. Ως αποτέλεσμα, οι Έλληνες δεν ανέπτυξαν ποτέ με μαζικότητα καλή σχέση με το διάβασμα και πιο συγκεκριμένα με την ανάγνωση εφημερίδων. Αυτό παρέμεινε μια δραστηριότητα μιας μικρής ελίτ, κυρίως αστικής, καλά μορφωμένης και συνήθως πολιτικά ενεργής. Και σε μια σχέση αλληλεξάρτησης, αφού αυτό ήταν το κοινό, σε αυτό απευθυνόταν επιλέγοντας αντίστοιχο περιεχόμενο και οι εφημερίδες, αποκλείοντας έτσι την όποια προοπτική ευρείας δημιουργίας νέου κοινού.

Έτσι, ενώ οι εφημερίδες απέκτησαν μεγάλη μαζική κυκλοφορία στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, στον Νότο δε συνέβη αυτό. Και, όπως επισημαίνουν οι Hallin και Mancini (2004: 24), σε καμία από τις χώρες όπου δε συνέβη αυτό εκείνη την περίοδο οι εφημερίδες δεν απέκτησαν μεγάλη κυκλοφορία μεταγενέστερα, ακόμη και αν στις χώρες αυτές τα επίπεδα της μόρφωσης και της πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης συνέκλιναν αργότερα με αυτά των χωρών όπου οι εφημερίδες είχαν μεγάλη κυκλοφορία.

Οι διαφορές αυτές στην ιστορία και στη δομή της αγοράς οδήγησαν σε διαφορές στις κατά τόπους δημοσιογραφικές κουλτούρες. Όπου υπήρξε προγενέστερη μαζική κυκλοφορία του τύπου και των διαφορετικών διαύλων αυτού, εκεί το κοινό εμφάνισε μεγαλύτερη ετοιμότητα να ενσωματώσει τις ειδήσεις και τη δημοσιογραφία στην καθημερινή του ρουτίνα. Στο πλαίσιο αυτό, επομένως, ενώ στον Βορρά η δημοσιογραφία θεωρήθηκε ως κάτι που απευθύνεται σε όλους, στη Νότια Ευρώπη αποτέλεσε κατά το

παρελθόν δράση που απευθυνόταν περιορισμένα στις (αρσενικές) κοινωνικές ελίτ (Örnebring, 2009a).

Η δεύτερη διάσταση είναι ο πολιτικός παραλληλισμός. Πρόκειται για μια έννοια, που όπως σημειώθηκε ανωτέρω, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο τα ΜΜΕ αντανakλούν τις υπάρχουσες πολιτικές διαφοροποιήσεις στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές οδηγούν στη δημοσιογραφική κουλτούρα: εντός ενός συστήματος με υψηλό βαθμό πολιτικής διαφοροποίησης, οι δημοσιογράφοι είναι περισσότερο πιθανό να αντιμετωπίσουν την εκπροσώπηση και την επιρροή της κοινής γνώμης ως μια σημαντική επαγγελματική λειτουργία. Αυτό σε αντίθεση με τις κοινωνίες όπου η πολιτική διαφοροποίηση είναι χαμηλή, καθώς σε αυτές η επαγγελματική προοπτική αποδίδει μεγαλύτερη έμφαση στην ουδέτερη πληροφόρηση, η οποία θεωρείται και σημαντικότερη. Έτσι, ο πολιτικός παραλληλισμός έχει ουσιώδη επίδραση στις διαστάσεις της δημοσιογραφικής κουλτούρας και στις πτυχές της, όπως οι αξίες, οι πρακτικές και η αντίληψη των ρόλων και είναι ορατός στις εκφάνσεις της δημοσιογραφίας (Hallin & Mancini, 2004).

Για παράδειγμα, στη δημοσιογραφική κουλτούρα που συνδέεται με το μεσογειακό επικοινωνιακό μοντέλο του πολωμένου πλουραλισμού τα ΜΜΕ τείνουν να μετατρέπονται σε μέσα ιδεολογικής έκφρασης και πολιτικής κινητοποίησης (Papathanassopoulos, 2007: 191) και υπάρχει ισχυρή εξάρτηση των μέσων από την πολιτική (Πλειός & Φραγκονικολόπουλος, 2010: 206). Επίσης, επικρατούν ισχυροί δεσμοί, σε σημείο εναγκαλισμού, των δημοσιογράφων με τις πολιτικές και τις οικονομικές ελίτ και ένα χαμηλό αίσθημα ευθύνης των μέσων (Leandros, 2010; Papathanassopoulos, 2001). Στις χώρες με ισχυρή παράδοση πολιτικού παραλληλισμού εμφανίζονται υψηλά επίπεδα πολιτικής επιρροής στη δημοσιογραφική αυτονομία (Hallin & Mancini, 2004; Hallin & Papathanassopoulos, 2002). Η πολιτική επιρροή και πίεση συσχετίζεται αρνητικά με την ελευθερία του τύπου και την ποιότητα της δημοκρατίας (Hanitzsch & Mellado, 2011: 408). Ως πολιτική χαρακτηρίζεται η επιρροή και η πίεση που προέρχεται από κυβερνητικούς αξιωματούχους, πολιτικούς, κόμματα, λογοκρισία αλλά και από αυτούς που εκπροσωπούν τα συμφέροντα του επιχειρηματικού κόσμου στο πεδίο λήψης των αποφάσεων οικονομικής πολιτικής (Hanitzsch & Mellado, 2011: 406-407).

Η τρίτη διάσταση, αυτή του δημοσιογραφικού επαγγελματισμού, συνδέεται εξ ορισμού στενά με τη δημοσιογραφική κουλτούρα. Είναι πολλοί οι θεωρητικοί που επισήμαναν ότι

η δημοσιογραφία δεν είναι όπως τα παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως π.χ. η ιατρική ή η νομική. Ήδη από το 1919 ο επιφανής κοινωνιολόγος Max Weber κατέταξε τους δημοσιογράφους σε μια «κάστα παριών» εντός της επαγγελματικής κοινωνίας (Weber, 1948), ενώ μέχρι και πρόσφατα ο θεωρητικός της μαζικής επικοινωνίας Denis McQuail σημείωνε πως υπάρχει μια συνεχιζόμενη αβεβαιότητα ως προς το αν η δημοσιογραφία πρέπει να θεωρείται επάγγελμα με συγκεκριμένα απαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα (McQuail, 2000). Παρ' όλα αυτά, πολλοί θεωρητικοί δέχονται ότι η δημοσιογραφία από πολλές απόψεις αποτελεί επάγγελμα, παρά την έλλειψη εφαρμόσιμων κριτηρίων που συνδέονται ευρέως με τα παραδοσιακά επαγγέλματα (Tumber & Prentoulis, 2005). Οι Hallin και Mancini (2004) αναφέρθηκαν, πάντως, σε τρεις όψεις του δημοσιογραφικού επαγγελματισμού: α) στην αυτονομία, δηλαδή στον βαθμό που, όπως ήδη αναφέρθηκε, το επάγγελμα είναι αυτόνομο από κρατικούς και πολιτικούς περιορισμούς και περιορισμούς της αγοράς, β) στους επαγγελματικούς κανόνες, δηλαδή στις επίσημες και ανεπίσημες νόρμες που καθοδηγούν τη δημοσιογραφική πρακτική και γ) στον προσανατολισμό του δημοσίου λειτουργήματος, δηλαδή στον βαθμό στον οποίο οι δημοσιογράφοι αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως δημοσίους λειτουργούς. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, οι τρεις αυτές έννοιες του δημοσιογραφικού επαγγελματισμού σχετίζονται άμεσα με τις αξίες, τους κανόνες και τις πρακτικές των δημοσιογράφων (Örnebring, 2009a; Hallin & Mancini, 2004).

Η τέταρτη και τελευταία διάσταση των συστημάτων ΜΜΕ που πρότειναν οι Hallin και Mancini αναφέρεται στον ρόλο του κράτους και στον χαρακτήρα της σχέσης ανάμεσα σε αυτό και στα ΜΜΕ. Οι Hallin και Mancini θεώρησαν τη φύση και την παρουσία της δημόσιας ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης ως το κλειδί της παραπάνω σχέσης. Η εξάρτηση, για παράδειγμα, από το κράτος της ραδιοτηλεόρασης δεν επιτρέπει την ένταξη του πλουραλισμού στη δημοσιογραφική κουλτούρα και καθιστά τη δημόσια ραδιοτηλεόραση μόνιμα εξαρτημένη από την εκάστοτε κυβέρνηση (Hallin & Papathanassopoulos, 2002: 180; Ζέρη, 2001: 133). Έτσι, ένα σύστημα ΜΜΕ που λειτουργεί στη βάση της Δημοκρατίας θα πρέπει να εκπροσωπεί πλουραλιστικά όλα τα σημαντικά συμφέροντα των πολιτών στην κοινωνία, υποστηρίζοντας την ενεργό συμμετοχή τους στα κοινά και επιτρέποντάς τους να συνεισφέρουν στον δημόσιο διάλογο όπως υποστηρίζεται συχνά πως συμβαίνει με το βρετανικό BBC. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που υπάρχει εξάρτηση

από το κράτος δε συναντάται ούτε θεσμοποιημένη ούτε άτυπη συνεπίδραση και εκπροσώπηση της ποικιλίας των κοινωνικών συμφερόντων (Curran, 1991; Ζέρη, 1996).

Ωστόσο, οι Hallin και Mancini έλαβαν υπόψη τους και άλλες παραμέτρους, όπως οι νόμοι για τη δυσφήμιση, οι νόμοι περί ρητορικής μίσους, οι νόμοι περί επαγγελματικού δημοσιογραφικού απορρήτου, οι νόμοι που ρυθμίζουν τις κυβερνητικές πληροφορίες, οι διατάξεις περί ρύθμισης της ιδιοκτησίας, οι νόμοι για την πολιτιστική επικοινωνία κλπ (Örnebring, 2009a). Έτσι, καθίσταται φανερό ότι το νομικό πλαίσιο κάθε χώρας επιδρά στη διαμόρφωση της δημοσιογραφικής κουλτούρας. Για παράδειγμα, αν τα όρια αυτού που μπορεί να γραφτεί ρυθμίζονται από τους νόμους τότε οι μηχανισμοί της αυτολογοκρισίας και της αυτορρύθμισης θα ενεργοποιηθούν, καθώς επίσης και οι επαγγελματικές τακτικές για την παραβίαση αυτών. Όλα τα παραπάνω αποτελούν πρακτικές όψεις της κουλτούρας. Το σύνολο της φύσης της σχέσης ανάμεσα στο κράτος και στα ΜΜΕ θα επιδράσει και στη δημοσιογραφική κουλτούρα όπως είναι φυσικό, ιδίως όταν η παρέμβαση του κράτους δικαιολογείται για τη διασφάλιση ορισμένων αξιών, όπως η διαφορετικότητα, η ανοχή κλπ. Από την άλλη, οι κρατικές παρεμβάσεις είναι δύσκολο να εφαρμοστούν σε δημοκρατικές χώρες αν οι αξίες αυτές δεν είναι κοινά αποδεκτές από τους δημοσιογράφους (Humphreys, 1996; Örnebring, 2009a).

Βάσει των ανωτέρω, συμπεραίνεται ότι παρόλο που οι Hallin και Mancini δεν αναφέρονται στην έννοια της δημοσιογραφικής κουλτούρας, υπάρχουν στοιχεία τα οποία αποτέλεσαν αντικείμενο συζητήσεων και σχετίζονται τελικά άμεσα με αυτό που θα χαρακτηρίζαμε ως δημοσιογραφική κουλτούρα, περιέχουσα νόρμες, αξίες, πρακτικές, δεοντολογία κλπ (Örnebring, 2009a).

1.5 Το δημοσιογραφικό μοντέλο της Ανατολικής Ευρώπης

Η θεωρία των Hallin και Mancini παρουσιάζει τις βασικές δημοσιογραφικές κουλτούρες στην Ευρώπη. Ωστόσο, όπως ήδη σημειώθηκε, δε γίνεται λόγος για την ανατολική ευρωπαϊκή κουλτούρα, η οποία, βεβαίως, αναφέρεται στα μετά-κομμουνιστικά κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Μια επιγραμματική προσέγγιση στην κουλτούρα αυτή, με βάση τις διαστάσεις που παρατέθηκαν παραπάνω, επιχειρείται στις παραγράφους που ακολουθούν.

Σε αυτές τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης η ανάπτυξη της μιντιακής αγοράς ακολούθησε τα πρότυπα της Νότιας Ευρώπης, δηλαδή την αργή ανάπτυξη του τύπου και την κατανάλωση των εφημερίδων από μια πολιτική ελίτ. Έτσι, δεν παρατηρήθηκε το φαινόμενο της μαζικής κυκλοφορίας του τύπου. Η ανάπτυξη των εμπορικών ΜΜΕ εμποδίστηκε από την εξάπλωση του κομμουνισμού. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι παρουσιάστηκε μια μαζική κυκλοφορία του τύπου την μεταπολεμική περίοδο: οι εφημερίδες επικεντρώθηκαν στην ιδεολογία του κομμουνισμού, ως μηχανισμός προπαγάνδας για την εξάπλωσή του, και λόγω του στοιχείου αυτού ήταν φθηνές και εύκολα προσβάσιμες από το ευρύ κοινό (Wolfe, 2005).

Όσον αφορά στις διαστάσεις της κρατικής παρέμβασης και του πολιτικού παραλληλισμού, η κατάσταση θεωρήθηκε σαφής: Τα ΜΜΕ ελέγχονταν απευθείας από το κράτος και αποτελούσαν όργανά του. Έτσι, δεν πρέπει απλώς να γίνεται λόγος για κρατική παρέμβαση, αλλά για πλήρη κρατικό έλεγχο. Με το σύστημα, επομένως, να βασίζεται στον απευθείας κρατικό έλεγχο, ποτέ δε δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις ή η προοπτική ανάπτυξης μιας δημοσιογραφικής κουλτούρας αντίστοιχης με αυτήν της Δύσης. Ωστόσο, πολλοί θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι τα μιντιακά συστήματα στα κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης δεν ήταν ποτέ τόσο μονολιθικά όσο υποστηρίχθηκε. Χωρίς να μπορεί κανείς να αρνηθεί ότι τα ΜΜΕ αποτελούσαν μέρος ενός αυταρχικού καθεστώτος, υπήρξαν περίοδοι στις οποίες αναδείχθηκαν ευκαιρίες για κριτική ή ακόμα και αντίσταση μέσα από κάποια μέσα ενημέρωσης, ανάλογα με το αν ο κυβερνητικός έλεγχος ήταν περισσότερο ή λιγότερο ισχυρός (Wolfe, 2005).

Παρά τις σημαντικές διαφορές με τις δημοσιογραφικές κουλτούρες της Δυτικής Ευρώπης, υποστηρίζεται ότι η έννοια του επαγγελματισμού υπήρξε ισχυρή για τη δημοσιογραφία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Καθώς δεν υπήρχε ένα ενιαίο μοντέλο κομμουνισμού, έτσι και η μετά-κομμουνιστική εμπειρία ήταν διαφορετική μελετώντας διαφορετικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Έτσι π.χ. το σταλινικό μιντιακό σύστημα επικράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα στη Ρουμανία, ενώ το σύστημα της Πολωνίας ήταν σχετικά ετερογενές ακόμα και πριν την πτώση του κομμουνισμού (Örnebring, 2009a).

Τέλος, βασικό χαρακτηριστικό των συστημάτων ΜΜΕ στην Ανατολική Ευρώπη είναι η έννοια της μετάβασης. Η έννοια αυτή περιλαμβάνει τη μετάβαση από ένα απολυταρχικό

και αυταρχικό κομμουνιστικό καθεστώς σε ένα ανοιχτό, φιλελεύθερο σύστημα που βασίζεται στην ανοιχτή αγορά. Πάντως, η μετάβαση αυτή μόνο απλή δεν υπήρξε και ήρθε αντιμέτωπη με πολλές δυσκολίες. Επομένως, έως και σήμερα η στάση της Ανατολικής Ευρώπης στις δημοσιογραφικές πρακτικές είναι δύσκολο να προσδιοριστεί και συχνά εμφανίζει αντίρροπες τάσεις. Για τον λόγο αυτό, υποστηρίζεται ότι αποτελεί ένα αυτόνομο μοντέλο που δεν εντάσσεται στα προαναφερθέντα τρία, όπως αυτά αναλύθηκαν από τους Hallin και Mancini (Örnebring, 2009a).

1.6 Το κυρίαρχο μοντέλο δημοσιογραφίας στην Ευρώπη

Συμπέρασμα της μελέτης των Hallin και Mancini (2004) είναι ότι στη σύγχρονη εποχή οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των δημοσιογραφικών πρακτικών σε κάθε χώρα έχουν περιορισθεί. Τα μιντιακά συστήματα τείνουν να ομογενοποιούνται κυρίως στη βάση του φιλελεύθερου αγγλοαμερικανικού μοντέλου, το οποίο φαίνεται τελικά να έχει επικρατήσει. Άλλωστε, η δημοσιογραφία στο ευρύτερο πεδίο της κουλτούρας των MME μοιάζει να υπόκειται στην «αμερικανοποίηση» των MME παγκοσμίως. Όπως υπάρχουν στοιχεία της αμερικανικής δημοσιογραφίας που αποτέλεσαν έμπνευση για πολλούς δημοσιογράφους στην Ευρώπη, ομοίως και η διαδικασία παραγωγής ειδήσεων στην Ευρώπη έλαβε πολλά στοιχεία από την Αμερική. Ωστόσο, παρατηρούνται και σαφείς διαφοροποιήσεις. Αυτό, λοιπόν, που πρέπει να υποστηριχθεί είναι ότι υπάρχουν ορισμένες πτυχές της δημοσιογραφίας που είναι ομοιογενείς στην Ευρώπη και παράλληλα ομοιάζουν με το αμερικανικό πρότυπο. Υπό την έννοια αυτή, η εξάπλωση και κυριαρχία ενός δημοσιογραφικού μοντέλου στην Ευρώπη δεν έχει αμιγώς ευρωπαϊκό χαρακτήρα και λαμβάνει πολλά στοιχεία από το διαμορφωθέν στην Αμερική μοντέλο (Örnebring, 2009a).

Πάντως, σε κάθε μοντέλο οι κανόνες που διακρίνουν τη δημοσιογραφία ως θεσμοποιημένη μορφή μακροεπικοινωνίας και θα πρέπει τόσο να λαμβάνονται υπόψη όσο και να τηρούνται διαρκώς είναι αποτέλεσμα ιστορικών διαδικασιών που εξελίσσονται εδώ και αιώνες, κατά τη διάρκεια των οποίων το κάθε μοντέλο δημοσιογραφίας βρήκε τη θέση και τον ρόλο του στην κοινωνία. Με άλλα λόγια, τα μοντέλα αυτά έχουν αναπτυχθεί παράλληλα με την ιστορία της δημοσιογραφίας, που με τη σειρά της είναι συνυφασμένη με την ιστορία των εφημερίδων ως MME (European Audiovisual Observatory, 2017).

Έτσι, ενώ αρχικός σκοπός των δημοσιογράφων ήταν απλώς η παροχή ορθών και ακριβών πληροφοριών, με το πέρασμα των χρόνων και με τη διεύρυνση του ενδιαφέροντος προς τις εφημερίδες ως κυρίαρχου ΜΜΕ δημιουργήθηκε η ανάγκη ρύθμισης της δημοσιογραφίας σε μεγάλο βαθμό, καθώς πλέον αντικείμενό της δεν ήταν μόνο η παροχή της αλήθειας στις πληροφορίες αλλά και η αιτιολόγηση της είδησης και των δημοσιογραφικών αξιών που περιλαμβάνονταν. Και στο επίπεδο διαμόρφωσης της ρύθμισης αυτής παρατηρείται επίσης η επικράτηση του αγγλοαμερικανικού συστήματος. Επομένως, οι κανόνες που τελικά επικράτησαν διαμορφώθηκαν κυρίαρχα μέσα σε αυτό. Ως παράδειγμα, αξίζει να σημειωθεί πως η λογοκρισία καταργήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1689, ενώ στην Αμερική η ελευθερία του τύπου κατοχυρώθηκε με την πρώτη τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος το 1791. Από την άλλη, στη Γερμανία μόλις το 1874 εισήχθη η έννοια της ελευθερίας του τύπου. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι η δημοσιογραφία κατάφερε να αποδεσμευθεί από την απλή παράθεση απόψεων στο τέλος του 19ου αιώνα στην Αμερική, όταν και αναπτύχθηκαν τα νέα επιχειρηματικά μοντέλα και διευρύνθηκε το κοινό των τότε υφισταμένων ΜΜΕ. Τα παραπάνω είναι μόνο ενδεικτικά της πορείας της δημοσιογραφίας, ωστόσο, αποδεικνύουν ότι το σύστημα των κανόνων της δημοσιογραφίας έχει αναπτυχθεί με το πέρασμα των χρόνων, σύμφωνα με τις θεμελιώδεις έννοιες της αλήθειας και του κοινού ενδιαφέροντος, λαμβάνοντας κρίσιμη επιρροή από το αγγλοαμερικανικό μοντέλο (European Audiovisual Observatory, 2017).

Η σύγκλιση των διαφορετικών μοντέλων ρύθμισης των μέσων, ως απόρροια της κυριαρχίας του καπιταλιστικού μοντέλου στα media και της ευρύτερης επικράτησης του φιλελεύθερου μοντέλου πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κομίζει μεν θετικές αρχές και αξίες, όπως π.χ. η διεύρυνση της ελευθερίας του τύπου και η απεξάρτηση από την κρατική παρέμβαση, στη λειτουργία των μέσων και της δημοσιογραφίας, αλλά δέχεται και έντονη κριτική, λόγω της εμπορευματοποίησης και της προτεραιοποίησης του κέρδους. Η πανταχού παρουσία της διαφήμισης άλλαξε την πραγματικότητα των μέσων, των δημοσιογραφικών πρακτικών και της κοινωνίας (Myers, 1991: 55). Ο οικονομικός καταναγκασμός των μέσων κυριαρχεί, καθώς είναι υποχρεωμένα να εξασφαλίσουν τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων τους αλλά και τα κέρδη των μετόχων (Owen & Wildman, 1992: 151; Shapiro & Varian, 1999: 173). Η οικονομική επιρροή στη δημοσιογραφία περιλαμβάνει την προσδοκία εκ μέρους των εταιρειών ΜΜΕ κέρδους από τη δημοσιογραφική παραγωγή, τη συμπερίληψη των

διαφημιστικών αναγκών και απαιτήσεων στη στρατηγική τους καθώς επίσης και την υποταγή στις μετρήσεις αγοράς και κοινού που καθορίζουν τον διαμοιρασμό των εσόδων από τη διαφημιστική πίτα (Hanitzsch & Mellado, 2011: 407). Προκειμένου να αυξήσουν το κοινό τους σε αυτό το υπερ-ανταγωνιστικό περιβάλλον, τα μέσα και οι δημοσιογράφοι ελαττώνουν όλο και πιο πολύ την περιπλοκότητα του κόσμου με το να ανακατασκευάζουν όλο και πιο απλά μοντέλα επεξεργασίας και να μεταδίδουν όλο και πιο απλουστευτικές εκδοχές της σύνθετης κοινωνικής πραγματικότητας (Φραγκονικολόπουλος, 2011: 29). Η δημοσιογραφία περνά σε μια «μετα-πολιτική» φάση, στην οποία η κάλυψη της πολιτικής υποβαθμίζεται και η αισθητική κυριαρχεί έναντι της ηθικής (Calcutt, 2011). Στην ειδησεογραφική ατζέντα κυριαρχούν «ελαφρές» και lifestyle ειδήσεις (Φραγκονικολόπουλος, 2011: 19). Η παραδοσιακή, σε βάθος αναλυτική και ερευνητική δημοσιογραφία στον τομέα των ενημερωτικών προγραμμάτων υποχωρεί και επικρατούν νέες ψυχαγωγικές μορφές ειδησεογραφίας (infotainment). Συμπερασματικά, μπορεί στο κυρίαρχο μοντέλο ο διαχωρισμός της πολιτικής δημόσιας σφαίρας από το κράτος να ήταν στη σωστή κατεύθυνση, όμως σύμφυτος με τις δημοκρατικές κοινωνίες θα ήταν και ο παράλληλος διαχωρισμός της από την καταναλωτική και ψυχαγωγική βιομηχανία (Ζέρη, 2001: 134).

1.7 Η ανάδυση της ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας

Στην ενότητα αυτή θα εξετασθεί αν υπήρξε ένα αμιγές είδος δημοσιογραφίας ως τάση και δημοσιογραφική κουλτούρα εντός του γεωγραφικού χώρου της Ευρώπης και ως πρόδρομος της έννοιας της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας, όπως θα εξετασθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Πρόκειται, δηλαδή, για την εξέταση της ύπαρξης ή μη ενός ομοιογενούς μοντέλου που εφαρμόζεται στην Ευρώπη, οι πρακτικές του οποίου διαμορφώνονται βάσει ενός από τα τρία μοντέλα που παρουσιάστηκαν παραπάνω.

Αρχικά, είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι το επίθετο «ευρωπαϊκή» αναφέρεται σε μια δημοσιογραφία που καλύπτει ζητήματα από την ευρωπαϊκή οπτική και έτσι αναφέρεται σε ένα κοινό που θεωρείται ως εμπίπτον στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο.

Αυτό που υποστηρίζεται είναι ότι δεδομένου ότι η επιλογή των τεκταινόμενων και η παρουσίαση των ειδήσεων εξακολουθεί να κυριαρχείται από μια εθνική οπτική που έχει

ως βάση τον στενό ιδεολογικό ορίζοντα του εθνικού κράτους, η κάλυψη των ειδήσεων πολλές φορές αγνοεί την έννοια «ευρωπαϊκός». Αντιθέτως, συνήθως η κάλυψη των ειδήσεων της Ευρώπης παραμένει προσαρμοσμένη έτσι ώστε να ικανοποιεί εθνικές ανησυχίες και εθνικά στερεότυπα. Το ίδιο ισχύει και για το κοινό αλλά και τις επιπτώσεις της δημοσιογραφίας. Παράλληλα, δεν παρατηρείται ένα κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο για τις επιπτώσεις των ΜΜΕ. Οι δημοσιογράφοι στην Ευρώπη φέρονται συχνά ως τοπικιστές, υπό την έννοια ότι απευθύνονται σε τοπικό κοινό, καθώς συνήθως δεν παράγουν ειδήσεις για ένα ευρύτερο κοινό (Hafez, 2007).

Μπορεί, επομένως, τα νέα να μεταδίδονται πια ακαριαία από και προς κάθε πιθανή γωνιά της ευρωπαϊκής ηπείρου, αλλά η κάλυψη των ειδήσεων γίνεται αποσπασματικά και εμφορείται από μια εθνοκεντρική λογική που αδυνατεί να συνδέσει μεταξύ της την ευρωπαϊκή ενημέρωση και να αντιμετωπίσει τον ευρωπαϊκό χώρο ως έναν ενιαίο τόπο. Οι εξωτερικές και διεθνείς ειδήσεις εξακολουθούν να παρουσιάζουν την πραγματικότητα με βάση τον αναχρονιστικό διαχωρισμό μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού. Ως αποτέλεσμα, υποσκάπτουν την ικανότητα των πολιτών ανά την Ευρώπη να κατανοήσουν τα κοινά σύνθετα κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά ή άλλα προβλήματα της εποχής μας, που δεν μπορούν να βρουν απαντήσεις στο επίπεδο των αποδυναμωμένων πια εθνικών κρατών.

Ακόμη περισσότερο, ανεξάρτητα από το εθνικό πρίσμα υπό το οποίο παρουσιάζονται οι ειδήσεις, οι εθνικές ανησυχίες και καταστάσεις (είτε είναι πολιτικές, είτε οικονομικές, είτε κοινωνικές) καταλήγουν να είναι το στοιχείο που καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η Ευρώπη στις ειδήσεις. Έτσι, τελικά, η παραγωγή των ειδήσεων λαμβάνει χώρα με κυρίαρχο το εθνικό πλαίσιο, εντός του οποίου προορίζεται να παρουσιαστεί. Ταυτόχρονα, εθνικά ΜΜΕ ανταγωνίζονται στην εθνική αγορά για την κατοχύρωση του εθνικού κοινού (Örnebring, 2009a).

Με άλλα λόγια, παρά τις συνεχείς και αλληλεξαρτώμενες σχέσεις μεταξύ κρατών και πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παρά το γεγονός πως η πλειοψηφία των σημαντικών αποφάσεων που επηρεάζουν τις ζωές των Ευρωπαίων πολιτών παίρνονται στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα ΜΜΕ καλύπτουν ένα πολύ μικρό ποσοστό των ευρωπαϊκών ειδήσεων και εξελίξεων και δεν έχουν ανταποκριθεί στον μετασχηματισμό της πολιτικής που έχει επιφέρει η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Φραγκονικολόπουλος, 2018). Τα ΜΜΕ δεν έχουν αναπτύξει λογικές και πρακτικές που θα ενθάρρυναν τη

δημιουργία μιας «ευρωπαϊκής οπτικής», διαδραματίζοντας τελικά -ως αρνητικοί πρωταγωνιστές- σημαντικό ρόλο στη μεγέθυνση ενός επικοινωνιακού ελλείμματος στον ευρωπαϊκό χώρο. Αντίθετα από αυτό που θα έπρεπε να συμβαίνει, οι ευρωπαϊκές ειδήσεις χαρακτηρίζονται συχνά από το φαινόμενο της «εσωτερικοποίησης» (domestication), δηλαδή από την προσαρμογή των ειδήσεων και εξελίξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις εθνικές αφηγήσεις, πεποιθήσεις και αγωνίες (Clausen, 2004; Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται σε πολλές χώρες της Ευρώπης και έχει ενσωματωθεί στις δημοσιογραφικές πρακτικές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μετατρέπεται συχνά σε μια προσθήκη του έθνους, αποτελώντας απλώς έναν ακόμα χώρο στον οποίο το τελευταίο «μιλάει στον εαυτό του» – ή έναν χώρο τον οποίο μπορεί κάθε έθνος να κατηγορεί όποτε κάτι πάει στραβά (Φραγκονικολόπουλος, 2018). Ως αποτέλεσμα, το περιεχόμενο των ειδήσεων εμφανίζεται συχνά διαστρεβλωμένο, καθώς οι διεθνείς ειδήσεις αντανακλούν περισσότερο τα εθνικά συμφέροντα και τα πολιτιστικά στερεότυπα της χώρας που παράγει την είδηση, παρά την πραγματικότητα για την οποία θα έπρεπε να γίνεται λόγος.

Συμπερασματικά, ορθά υποστηρίζεται πως δεν έχει καταστεί εφικτή η εδραίωση και επικράτηση μιας κοινής ευρωπαϊκής δημοσιογραφικής κουλτούρας. Αντίθετα με ό,τι θα περίμενε κανείς μετά την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, η έως τώρα πρακτική της διαμεσολάβησης της πραγματικότητας από τα μέσα οδηγεί σε έναν κόσμο περισσότερο εθνοκεντρικό και εθνικά απομονωμένο, παρά παγκόσμια διασυνδεδεμένο. Ωστόσο, η ανάδυση της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας, η οποία αποτελεί το βασικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας, μπορεί να επιχειρήσει να ανατρέψει την κατάσταση αυτή, όπως θα αναλυθεί παρακάτω (Hafez, 2007).

Κεφάλαιο 2ο

Η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σημαντική και αυτό δεν αποτελεί προσωπική άποψη, αλλά γεγονός (Melchior, 2017: 20). Κατέχει κεντρική θέση στην πολιτική και οικονομική ζωή των 28 μελών και ακόμη σημαντικότερη στον υπόλοιπο κόσμο. Άλλωστε, η Ένωση μεταβάλλει και τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη - μέλη προσδιορίζουν τα συμφέροντά τους (Jakubowicz, 2009). Ελάχιστα άλλα μορφώματα υπερεθνικής διακυβέρνησης έχουν τόσο σημαντικό ρόλο στη διεθνή σκηνή. Όμως, η παρουσία της Ένωσης υπόκειται σε συνεχή κριτική. Μάλιστα, έχουν γίνει πολλές συζητήσεις για τη νομιμότητα των δράσεών της, που με τα χρόνια κορυφώνονται. Σε θεωρητικό επίπεδο, οι πολίτες δεσμεύονται όλο και περισσότερο στις ειδήσεις που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται είναι ότι ενώ σε περιόδους κρίσεων ή σημαντικών συζητήσεων το ενδιαφέρον αυτό των πολιτών φτάνει στο ζενίθ του, αντίθετα σε περιόδους ηρεμίας οι «ειδήσεις των Βρυξελλών» είναι οι πρώτες που εξαφανίζονται από τις σελίδες των εφημερίδων και από την ατζέντα της ειδησεογραφίας. Αυτό αποτελεί μια αδυναμία της κάλυψης των ειδήσεων που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς προκαλεί τον περιορισμό της δέσμευσης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης (Lloyd & Marconi, 2014). Και ενώ η αδυναμία αυτή αποτελεί αντικείμενο του επομένου κεφαλαίου, στο παρόν θα μελετήσουμε την ανάδυση της δημοσιογραφίας που αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία.

2.1 Ο σχηματισμός της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας: χαρακτηριστικά, όργανα και δυσκολίες

Όπως ήδη εισαγωγικά ειπώθηκε, από τη δεκαετία του 1990 παρατηρήθηκε ένα ακαδημαϊκό ενδιαφέρον προς την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία, δηλαδή στην κάλυψη ειδήσεων για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, εμφανίστηκε μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα και αναδύθηκε ένας νέος ρόλος των δημοσιογράφων. Μάλιστα, η ανάδυση αυτή ήταν το αποτέλεσμα της αύξησης του ενδιαφέροντος για μια συγκριτική

προσέγγιση της ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας εν γένει και ειδικότερα για τα θεσμικά όργανα της Ένωσης (κυρίως της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) στον ρόλο της διαμεσολαβητικής δημοσιογραφίας (Örnebring, 2009b).

Για τη γένεση της έννοιας της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας και την κατανόηση της ανάγκης εδραίωσης αυτής, αξίζει να παραθέσουμε την παραστατική περιγραφή της Melchior (2017) αναφορικά με την κάλυψη των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

Η ευρωπαϊκή δημοσιογραφία βρίσκεται σε έναν φαύλο κύκλο. Οι δημοσιογράφοι και οι συντάκτες δεν καλύπτουν ζητήματα από τις Βρυξέλλες καθώς ο κόσμος δεν ενδιαφέρεται για τέτοια νέα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρείται βαρετή και οι ειδήσεις που την αφορούν θεωρούνται δύσκολες για να παρουσιαστούν. Η έως τώρα δημοσιογραφική πρακτική υποβαθμίζει τη σημασία των διεργασιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση έναντι της σημασίας που αποδίδεται στις διεργασίες της εγχώριας πολιτικής σκηνής, ενώ η πολιτική διαδικασία στην Ένωση παρουσιάζεται συχνά ως απόμακρη, ψυχρή, δύσκολη, παράξενη ή ακόμα και εχθρική. Τα πιο εύπεπτα άρθρα σχετίζονται με ειδήσεις γεμάτες στερεότυπα για τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και λάθη σχετικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, που απέχουν παρασάγγας από την αλήθεια. Οι εθνικοί πολιτικοί ηγέτες -δρώντας αποκλειστικά ως τοπικοί παράγοντες- δεν ενδιαφέρονται να φωτίσουν τα ζητήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά αντίθετα αναπαράγουν ανακρίβειες ή απλουστευτικές εκδοχές για γεγονότα που συμβαίνουν και αποφάσεις που λαμβάνονται δήθεν «πίσω από κλειστές πόρτες γραφειοκρατών στις Βρυξέλλες». Άλλωστε, είναι ισχυρή η πεποίθηση πως το να δεσμεύονται σε συζητήσεις για την πολιτική της Ένωσης δε θα τους εξασφαλίσει ψήφους. Σε αρκετά μάλιστα κόμματα τα ζητήματα της Ένωσης μπορεί να προκαλέσουν δυσάρεστες συνέπειες. Ωστόσο, αν τα ΜΜΕ δεν αναπτύσσουν τα ζητήματα της Ένωσης και οι πολιτικοί δεν αναφέρονται στα ζητήματα αυτά, τότε πώς θα ενημερωθεί και θα διαμορφωθεί η κοινή γνώμη και πώς θα καταστεί σαφές ότι η Ένωση αποτελεί ένα σημαντικό και ενδιαφέρον πεδίο; Και ακόμη περισσότερο, πώς θα διαμορφωθεί μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα, ως απαραίτητο συστατικό της δημοκρατικής λειτουργίας;

Σύμφωνα με τα ευρήματα της ευρωπαϊκής δημοσκόπησης «Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 477» (2018) με θέμα τη Δημοκρατία και τις Εκλογές, που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε 27.474 άτομα σε 28 κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Σεπτέμβριο του 2018, το 43% των πολιτών της Ε.Ε. απάντησαν ότι θα ήθελαν να έχουν περισσότερη πληροφόρηση σχετικά με την Ε.Ε. και τον αντίκτυπό της στην

καθημερινή τους ζωή. Ειδικότερα, για την Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό των πολιτών που έδωσε την ίδια απάντηση ήταν αυξημένο στο 51%.

Το ενημερωτικό κοινό «καταναλώνει» ειδήσεις καθημερινά για τα εθνικά πολιτικά ζητήματα και γνωρίζει τα βασικά. Ωστόσο, όταν συντάσσεται ένα άρθρο με ακριβείς λεπτομέρειες για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε επίπεδο Ένωσης θα πρέπει να παρασχεθούν οι πληροφορίες από το μηδέν σχετικά με τη δράση και τις αρμοδιότητες της Ένωσης. Αν τα κοινά είχε βασικές γνώσεις σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της Ένωσης, θα ήταν δυνατή η μετάβαση στην παραγωγή πιο ενδιαφερουσών ειδήσεων που θα αντανακλούσαν τις δυναμικές και τις πολιτικές αξίες της Ένωσης. Όσο, όμως, οι δημοσιογράφοι δεν καλύπτουν τις ειδήσεις αυτές με τρόπο που να προσελκύει το ενδιαφέρον των αναγνωστών, παρατηρείται ελάχιστη γνώση για τα ζητήματα της Ένωσης. Είναι πολλοί οι αναγνώστες που γνωρίζουν περισσότερες πληροφορίες για τον Λευκό Οίκο και προσωπικές λεπτομέρειες για τη ζωή πολιτικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, παρά για τη δράση και τον τρόπο λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Φαίνεται πως από το σύνολο του ευρωπαϊκού κοινού, μόνο αυτό των Βρυξελλών, της «πρωτεύουσας» δηλαδή του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος, γνωρίζει τα ευρωπαϊκά δρώμενα και αυτό γιατί περιέχεται στην ειδησεογραφία το στοιχείο της τοπικότητας.

Παράλληλα, τα άρθρα των εφημερίδων με αντικείμενο την Ένωση κρίνονται «στεγνά» και γεμάτα νομικές και πολιτικές ορολογίες που δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές από το κοινό και τους αναγνώστες. Άλλες φορές πάλι, είναι τόσο λαϊκιστικά απλουστευμένα που παρακάμπτουν την αλήθεια και φτάνουν στο σημείο να μεταδίδουν ανακρίβειες. Πολλές φορές στην ειδησεογραφία παρατηρούνται οι εκφράσεις «έκθεση της Ένωσης αναφέρει...», «βάσει πρότασης της Ένωσης...», «η Ένωση έχει αποφασίσει...», αλλά χωρίς να περιγράφονται με σαφήνεια και λεπτομερώς οι διαδικασίες αυτές και ο ρόλος των εθνικών πολιτικών ηγετών και των κυβερνήσεων των κρατών - μελών που συμμετέχουν στις διαδικασίες αυτές. Ωστόσο, το αξιοπερίεργο είναι ότι αντίστοιχες τακτικές δεν θα γίνονταν αποδεκτές από το κοινό αν τα εσωτερικά ζητήματα της εκάστοτε χώρας καλύπτονταν τακτικά από τα ΜΜΕ με τέτοιο τρόπο. Έτσι, τα άρθρα που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση καταλήγουν συνήθως να ενισχύουν το αίσθημα ότι η Ένωση δεν αποτελεί μέρος των συνηθισμένων πολιτικών, δηλαδή των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών πολιτικών και ζητημάτων. Ως αποτέλεσμα, τα νομοθετικά κείμενα της Ένωσης παρουσιάζονται ως διαφορετικά ή λιγότερο ενδιαφέροντα από αυτά που αφορούν στο

εθνικό επίπεδο, ενώ, όπως ήδη περιγράφηκε παραπάνω, οι πολιτικές διαδικασίες στην Ένωση παρουσιάζονται ως κάτι απόμακρο, ψυχρό, ξένο ή ακόμα και εχθρικό.

Στο πλαίσιο αυτό παρατηρείται πολύ συχνά και ότι σε όλα τα κράτη - μέλη οι πολιτικοί δέχονται τα εύσημα για τις ευρωπαϊκές δράσεις που έχουν επιτυχία, ενώ από την άλλη κατηγορούν την Ένωση για τις μη δημοφιλείς. Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική. Μελετώντας σε ευρωπαϊκό επίπεδο τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τον σχεδιασμό πολιτικών είναι σαφές ότι καμία νομοθετική απόφαση της Ένωσης δε θα «περάσει» (δηλαδή δε θα ψηφιστεί και δε θα εφαρμοστεί) αν το Συμβούλιο των Υπουργών αρνηθεί. Και στο Συμβούλιο αυτό κάθε κράτος - μέλος έχει μια θέση. Άλλωστε, για πολλές αποφάσεις κάθε κράτος - μέλος έχει το δικαίωμα να ασκήσει βέτο, το οποίο σημαίνει ότι είναι τεχνικά αδύνατο για την Ένωση να λάβει αποφάσεις στις οποίες έχουν διαφωνήσει οι ηγέτες των κρατών - μελών. Άλλες φορές, μάλιστα, απαιτείται και η επίτευξη ορισμένης πλειοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων. Επίσης, κάθε ενέργεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηρίζεται σε Συνθήκες που έχουν διαπραγματευτεί σε διακυβερνητικό επίπεδο και έχουν εγκριθεί εκούσια και με δημοκρατικές διαδικασίες από όλα τα κράτη - μέλη (από τα εθνικά κοινοβούλια ή με δημοψηφίσματα). Στις Συνθήκες αυτές προσδιορίζονται οι στόχοι της Ένωσης, οι ρόλοι των θεσμών και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Γίνεται επομένως σαφές πως στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα κράτη - μέλη δεν εγκαταλείπουν την εθνική κυριαρχία τους, αλλά την ασκούν από κοινού λαμβάνοντας συλλογικά αποφάσεις μέσω κοινών θεσμικών οργάνων, αποκτώντας μεγαλύτερη συλλογική δύναμη και επιρροή απ' ό,τι αν ενεργούσαν μεμονωμένα.

Περίληπτικά, αυτό θα γινόταν εύκολα αντιληπτό αν το σύνολο των ευρωπαίων πολιτών γνώριζε πως σε θεσμικό επίπεδο:

- το άμεσα εκλεγμένο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκπροσωπεί τους ευρωπαίους πολίτες,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, της οποίας τα μέλη διορίζονται από τις εθνικές κυβερνήσεις, προωθεί τα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως συνόλου και
- το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προασπίζει τα εθνικά συμφέροντα των κρατών - μελών.

Βεβαίως, η ευθύνη για το επικοινωνιακό έλλειμμα που περιγράφεται δεν είναι μονοδιάστατη. Μπορεί όντως οι εθνικοί πολιτικοί ηγέτες πολλές φορές να μεταθέτουν την

ευθύνη στην Ένωση για δυσάρεστες αποφάσεις, όμως τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχουν πετύχει έως τώρα να φανούν ιδιαίτερα βοηθητικά στο να καταστήσουν σαφή την Ένωση αλλά και το περιεχόμενο αυτής στο ευρύ κοινό. Τα θεσμικά όργανα δεν έχουν αναπτύξει επικοινωνιακές δεξιότητες, με ορισμένες εξαιρέσεις δελτίων τύπου. Ως αποτέλεσμα, οι περισσότεροι πολίτες των κρατών - μελών δε μπορούν να διακρίνουν τις διαφορές ανάμεσα στις ιδιότητες, στις αρμοδιότητες, στη σύνθεση και στο αντικείμενο των διαφορετικών θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Συνεχίζουν να αντιλαμβάνονται την Ένωση ως μια ξεχωριστή μακρινή χώρα, ενώ από την άλλη οι δημοσιογράφοι αντιλαμβάνονται μεμονωμένα αφενός την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αφετέρου το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και εκ τρίτου τα κράτη - μέλη, παρά το γεγονός πως όλα αυτά μαζί σωρευτικά συγκροτούν την Ένωση και αποτελούν συστατικά της στοιχεία.

Περαιτέρω, πρέπει να καταστεί σαφές ότι υπάρχουν δύο πτυχές και εκφάνσεις της Ένωσης, ως συνδυασμός δύο πολιτικών συστημάτων: το υπερεθνικό μόρφωμα της Ένωσης και το διακυβερνητικό. Αυτή η κρίσιμη διάκριση είναι που κάνει την Ευρωπαϊκή Ένωση μοναδική στον κόσμο. Το υπερεθνικό μπορεί να αναγκάσει ένα κράτος - μέλος να δράσει. Το διακυβερνητικό, ωστόσο, όχι. Μπορεί απλά να προβεί σε υποδείξεις και συμβουλές που οι χώρες της Ένωσης πρέπει να λάβουν υπόψη. Στη διακυβερνητική διάσταση της Ένωσης η εξουσία ανήκει στις 28 εθνικές κυβερνήσεις. Οι αντιπρόσωποι αυτών που συναντώνται στο Συμβούλιο των Υπουργών και στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έχουν το δικαίωμα της αρνησικυρίας (δηλαδή να ασκήσουν βέτο) σε κάθε απόφαση, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι καμία χώρα δεν μπορεί να υποχρεωθεί σε μια δράση, πράξη ή να εξαναγκαστεί να συμφωνήσει. Έτσι, για παράδειγμα, σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής η Ένωση δραστηριοποιείται βάσει του διακυβερνητικού μοντέλου. Όταν π.χ. η Ένωση αποφάσισε να επιβάλει οικονομικές κυρώσεις στη Ρωσία μετά τα γεγονότα στην Κριμαία, τα 28 κράτη - μέλη ήταν αυτά που αποφάσισαν συλλογικά τις κυρώσεις αυτές και μάλιστα καμία χώρα δεν έθεσε βέτο έτσι ώστε να παρεμποδίσει την απόφαση αυτή, ενώ είχε αυτή τη δυνατότητα. Απ' την άλλη πλευρά, στο υπερεθνικό επίπεδο οι εθνικές κυβερνήσεις μοιράζονται την εξουσία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή και το Δικαστήριο της Ένωσης. Οι εθνικές κυβερνήσεις στο Συμβούλιο των Υπουργών νομοθετούν από κοινού με το Κοινοβούλιο και όταν λαμβάνουν αποφάσεις το πράττουν με ορισμένη πλειοψηφία, με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία γνωστή και ως «συναπόφαση». Αυτή είναι η διαδικασία λήψης αποφάσεων όταν π.χ. γίνεται λόγος για

την πολιτική της Ένωσης σε επίπεδο περιβαλλοντικών ζητημάτων. Το Συμβούλιο νομοθετεί βάσει προτάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε 85 περίπου τομείς πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης: από την καταπολέμηση των διακρίσεων έως την κοινή μεταναστευτική πολιτική. Οι περισσότερες νομοθετικές πράξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τη διαδικασία αυτή.

Η κατανόηση της διάκρισης ανάμεσα στις δυο πτυχές της Ένωσης είναι κρίσιμη και για τους ίδιους τους δημοσιογράφους που ασχολούνται με την κάλυψη ειδήσεων της Ένωσης και θα πρέπει να την λαμβάνουν υπόψη κατά την κάλυψη των ειδήσεων αυτών. Και αυτό γιατί η μη κατανόηση των διαδικασιών αυτών καλλιεργεί και ενισχύει μια κρίση εμπιστοσύνης και νομιμοποίησης ως προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση -και ειδικότερα σήμερα όπου η πολυδιάστατη πολιτική, οικονομική και κοινωνική κρίση έχει διογκώσει τον ευρωσκεπτικισμό και την πρόσληψη του εθνικού συμφέροντος ενάντια στο ευρωπαϊκό (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

2.2. Η σημασία της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας

Γίνεται αντιληπτό πως η πραγματικότητα που έχει διαμορφώσει η δημιουργία και η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει αναπτύξει μια ακόμη μορφή δημοσιογραφίας, την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία. Το ερώτημα που προκύπτει είναι για ποιο λόγο κρίνεται τόσο σημαντική η ανάπτυξη αυτής της μορφής. Είναι σαφές ότι για τη λειτουργία της δημοκρατίας είναι κρίσιμο να καταστεί κατανοητός ο τρόπος λήψης των αποφάσεων σε ενωσιακό επίπεδο. Άλλωστε, ανέκαθεν τα ΜΜΕ θεωρούνταν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και στο κοινό, δηλαδή τους πολίτες, με την ευθύνη να διερευνούν, να εκθέτουν, να ερμηνεύουν και να προσφέρουν μια προοπτική. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας αναδεικνύεται ο ρόλος αυτός, ωστόσο αναγνωρίζεται ότι πρέπει τα ΜΜΕ τόσο να απολαμβάνουν την εξουσία αυτή όσο και να αναλαμβάνουν την ευθύνη να διερευνήσουν, να αναλύσουν, να εξηγήσουν και να παρουσιάσουν τις ειδήσεις των Βρυξελλών (Melchior, 2017).

Η ευρωπαϊκή δημοσιογραφία είναι σημαντική, γιατί μέσα από τη λειτουργία και τη δράση της οι πολίτες των κρατών - μελών πρέπει να μπορούν να κατανοούν την επίδραση που έχουν οι θεσμοί λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις ζωές τους, να

γνωρίζουν δηλαδή τι είναι ο κάθε θεσμός, πώς λειτουργεί, τι «κάνει» και για τη χάραξη και υλοποίηση ποιων πολιτικών είναι υπεύθυνος, καθώς αντίστοιχα και τι δεν είναι, τι δεν «κάνει» και γιατί. Μόνο έτσι μπορεί να λειτουργήσει η δημοκρατία, μόνο έτσι μπορεί να γίνει διάλογος για τις εναλλακτικές δυνατότητες που διαθέτουν οι πολίτες, καθώς και να ελέγχουν όλους όσους συμμετέχουν στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής. Με άλλα λόγια, μόνο μέσα από την ευρωπαϊκή δημοσιογραφία το κοινό των ΜΜΕ, δηλαδή οι ευρωπαίοι πολίτες, θα μπορέσουν να κατανοήσουν πώς συσχετίζονται οι ζωές τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση, πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις από κοινού ή όχι με τα κράτη - μέλη, ποιες είναι οι συνέπειες μιας πολιτικής ή πρότασης της Ένωσης και πώς λογοδοτούν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, μακριά από το στερεοτυπικό αφήγημα που θέλει την Ευρωπαϊκή Ένωση να υπάρχει και να λειτουργεί έξω και ανεξάρτητα από τον έλεγχο και την επιρροή των κρατών - μελών (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία στηρίζεται στη θέση ότι ο ρόλος των ΜΜΕ στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι αναντικατάστατος τόσο για τη διατήρηση της εσωτερικής συνοχής στην Ένωση όσο και για την ανάπτυξη της γνώσης της κοινής γνώμης και της κινητικότητας στα κράτη - μέλη αλλά και στις υπό ένταξη χώρες. Άλλωστε, το τρίπτυχο ΜΜΕ - πολιτική - πολίτες της Ένωσης επιτρέπει την πολιτική επικοινωνία αλλά και τη μελλοντική κατεύθυνση των (κοινών) ευρωπαϊκών δρώμενων (Fetoshi, 2017).

Πράγματι, η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία είναι ο νέος, ευρύτερος (έξω από τα εθνικά πλαίσια) ορίζοντας που προσφέρει στη δημοσιογραφία η Ευρωπαϊκή Ένωση. Αφού αυτό που χαρακτηρίζει την Ε.Ε. είναι οι αλληλεξαρτώμενες σχέσεις μεταξύ κρατών και πολιτών, τότε οι δημοσιογράφοι και τα ΜΜΕ θα πρέπει να επενδύσουν στον λόγο της ευρωπαϊκής «οπτικής» και να διερευνήσουν πώς οι άνθρωποι και οι ενέργειές τους, οι πρακτικές τους, τα προβλήματά τους, οι συνθήκες ζωής τους συσχετίζονται στα διαφορετικά μέρη της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή «οπτική» αποσκοπεί σε ένα μοντέλο πολιτικής και επικοινωνίας που διασυνδέει τους ανθρώπους και τις πρακτικές τους εντός της Ε.Ε. και αναδεικνύει την αλληλεξάρτηση μεταξύ κρατών - μελών, ευρωπαϊκών υπερεθνικών θεσμών, πολιτών και της κοινωνίας των πολιτών (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πρέπει να συνοδεύεται από την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία, δηλαδή από τον εξευρωπαϊσμό των δημοσίων επικοινωνιών, έτσι ώστε να ξεπεραστεί η αντίληψη περί έλλειψης νομιμοποίησης της Ένωσης και να

κατοχυρωθεί η συμμετοχή του κοινού. Μέσω της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας, δηλαδή της δημοσιογραφίας που αναφέρεται σε ειδήσεις, εξελίξεις, δρώμενα, γεγονότα και δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δημιουργείται ένα πανευρωπαϊκό φόρουμ στο οποίο αναπτύσσονται και ανταλλάσσονται απόψεις και παρέχονται πληροφορίες, γνώσεις και ερμηνείες για την Ένωση και τη δράση της με ορθό τρόπο που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Έτσι, μέσω της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας, τα ΜΜΕ ανάγονται σε βασικό παράγοντα για την παρουσίαση και την αποκάλυψη όλων των πτυχών της ενιαίας Ευρώπης αλλά και για την άσκηση επιρροής στη διαμόρφωση της δημόσιας ατζέντας προς ένα κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο και προς κοινές προσεγγίσεις. Τελικά, με την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία είναι που ανθίζει η προοπτική διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας, ως αναγκαίου συστατικού της δημοκρατικής λειτουργίας, όπου οι πολίτες δεσμεύονται σε πολιτικές συζητήσεις για τα κοινά ευρωπαϊκά ζητήματα (Koopmans & Pfetsch, 2003).

2.3 Η επιθυμητή κάλυψη των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα ΜΜΕ και τους δημοσιογράφους

Τέλος, πρέπει να αναφερθούμε στον ρόλο που αναλαμβάνουν οι δημοσιογράφοι κατά την επιθυμητή κάλυψη των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας.

Στους καθημερινούς ρυθμούς ενός ανταποκριτή ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνονται ως βασικά αντικείμενα η επίσκεψη τόπων και η συμμετοχή σε γεγονότα και εκδηλώσεις από λόμπυ σε λόμπυ, με επίκεντρο την καθημερινότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι δημοσιογράφοι λαμβάνουν πληροφορίες για την Ένωση και αποτελούν μια κοινωνική ομάδα, η οποία γνωρίζει κάθε πολιτικό, κυρίως, γεγονός το οποίο διαδραματίζεται στον κόσμο της Ένωσης. Γνωρίζουν ενδεχομένως τι συμβαίνει στο παρασκήνιο, ωστόσο αποκαλύπτουν ελάχιστες λεπτομέρειες στην πολιτική πραγματικότητα. Αυτό αποδίδεται στο γεγονός πως το περιβάλλον των Βρυξελλών (και του Στρασβούργου για κάποιες μέρες του μήνα) αποτελεί έναν μικρόκοσμο που έχει κοινωνική δράση και εκπληρώνει και έναν κοινωνικό ρόλο ελέγχου που αποτρέπει τους δημοσιογράφους να ασκούν αποκλειστικά πολιτική δημοσιογραφία. Πρόκειται για

δημοσιογράφους που αλληλεπιδρούν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τους εκπροσώπους της και ερωτούν για τις δράσεις της. Η ομάδα αυτή έχει αρχίσει να αναπτύσσει νέους επίσημους και επαγγελματικούς δεσμούς. Έχει καταστεί σαφές σε αυτούς ότι σε σχέση με την απουσία πληροφοριών σχετικά με την ενωσιακή πολιτική ζωή, η Ένωση υποφέρει από την απουσία μιας εδραιωμένης και κοινά αναγνωρισμένης πολιτικής εικόνας. Οι δημοσιογράφοι που ασχολούνται με την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία αποτελούν προνομιούχους παρατηρητές της Ευρώπης. Εξοικειώνονται με το πολιτικό και θεσμικό σύστημα με το οποίο ο μέσος ευρωπαίος δεν είναι εξοικειωμένος και αγνοεί βασικά χαρακτηριστικά του. Έτσι, οι δημοσιογράφοι αυτοί αποτελούν το πρώτο -ίσως και το μοναδικό- ευρωπαϊκό κοινό του οποίου τα μέλη έχουν αναπτύξει αντιλήψεις και κατανόηση των δρώμενων και των διαδικασιών των συστημάτων της Ένωσης (Baisnée, 2002).

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας πρέπει κάθε δημοσιογράφος να εκμεταλλευτεί τη δύναμή του κατά τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και την επιρροή των συζητήσεων περί ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ώστε να παράσχει στο ευρωπαϊκό κοινό τις απαραίτητες πληροφορίες για την ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ενημέρωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης με ορθό, ακριβή και πλήρη τρόπο. Άλλωστε, η τελευταία αποτελεί, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τη βασικότερη ίσως προϋπόθεση για την προώθηση της νομιμοποίησης της Ένωσης αλλά και για την ενίσχυση της γνώσης και της ανάπτυξης θετικών προσεγγίσεων εκ μέρους των ευρωπαίων πολιτών. Έτσι, τα ΜΜΕ πρέπει να λειτουργούν ως ένας ανεξάρτητος φορέας που δεσμεύεται ενεργά στην ειδησεογραφική διαδικασία για τα ευρωπαϊκά δρώμενα. Υπό την έννοια αυτή, τα ΜΜΕ πρέπει ιδεατά να λειτουργούν ως ένα ανεξάρτητο και αυτόνομο οργανωτικό σύστημα, το οποίο δεν αναπαράγει τις συστηματικές και παλαιωμένες λογικές αντιμετώπισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά κατευθύνεται προς μια αυτονομία ως προς την επιλογή, την ερμηνεία και την εκτίμηση των πολιτικών ειδήσεων. Άλλωστε, ο ερμηνευτικός ρόλος των ΜΜΕ λειτουργεί ως υποδομή της ευρωπαϊκής δημοκρατίας και πρέπει να συμπληρώνεται από την ανάλυση του ρόλου των ΜΜΕ ως ενός ενεργού δρώντα στη δημοκρατία. Αν κανείς εξετάσει και αναλύσει ιστορικά το εγχείρημα και την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, θα κατανοήσει ότι υπάρχει μεγάλος αντίκτυπος της μιντιακής επιχειρηματικότητας στην προώθηση της ενταξιακής ολοκλήρωσης. Ιδιαίτερως

σε κρίσιμες ιστορικές στιγμές της διαδικασίας, τέτοιες πρακτικές προώθησαν το όραμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Trenz, et al., 2008).

Επομένως, όλα τα παραπάνω θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την κάλυψη των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας. Θα πρέπει, επίσης, να παρέχονται πληροφορίες σε σχέση με τις αποκλειστικές αρμοδιότητες της Ένωσης, τις συντρέχουσες αρμοδιότητες με τα κράτη - μέλη και αυτές τις αρμοδιότητες που δεν έχουν εκχωρηθεί από τα κράτη - μέλη. Ομοίως, θα πρέπει να διασαφηνίζονται οι πολιτικές. Είναι σημαντικό κάθε δημοσιογράφος να εξοικειωθεί με τα θεσμικά όργανα, με τις διαδικασίες, με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την ενωσιακή δράση σε υπερεθνικό ή διακυβερνητικό επίπεδο, έτσι ώστε να ξέρει πού να δώσει έμφαση και τι να μεταδώσει στους πολίτες των κρατών - μελών με ορθό τρόπο, χωρίς ανακρίβειες και αποδίδοντας τη δέουσα σημασία στις ειδήσεις της Ένωσης. Το ίδιο ισχύει και για την εμπλοκή των θεσμικών οργάνων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Στη διαδικασία αυτή -επειδή οι δημοσιογράφοι δεν είναι νομικοί, ώστε να έχουν όλες τις απαραίτητες γνώσεις- θα πρέπει να κινούνται προς τις ορθές κατευθύνσεις για να αναπτύξουν δεξιότητες για την αποτελεσματική κάλυψη των ειδήσεων αυτών. Έτσι, με δεδομένο ότι αρχικά όλα τα νομοθετικά κείμενα της Ένωσης βασίζονται στις Συνθήκες, καλό είναι να έχουν γνώση του περιεχομένου αυτών. Ταυτόχρονα, οι διαδικτυακοί τόποι της Ένωσης παρέχουν περιλήψεις των νομοθετικών δράσεων των θεσμικών οργάνων. Επίσης, πρέπει να αξιοποιούν όλες τις διαθέσιμες πηγές πληροφόρησης. Η επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που διατηρεί ιστότοπο, είναι πηγή έγκυρων πληροφοριών για να ξεπεραστεί κάθε άγνοια. Παράλληλα, υπάρχουν και άλλοι φορείς που παρέχουν έγκυρες πληροφορίες για τα κράτη - μέλη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η EUROSTAT, για παράδειγμα, αποτελεί το πρακτορείο στατιστικών αναλύσεων της Ένωσης και παρέχει πλήθος στατιστικών για ζητήματα που άπτονται των κρατών - μελών. Από την άλλη, το Ευρωβαρόμετρο αποτελεί ινστιτούτο για την εξέταση της κοινής γνώμης στις χώρες της Ένωσης και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ετησίως περισσότερες από 150 εκθέσεις δημοσιεύονται για διάφορα ενωσιακά ζητήματα, αποτελώντας πηγή αξιόπιστων πληροφοριών. Τέλος, είναι κρίσιμης σημασίας η ενδεδειγμένη έρευνα των δημοσιογράφων που θα στηρίζεται σε μια σφαιρική γνώση των κοινών ζητημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς να περιορίζονται σε εθνικά συμφέροντα και ανησυχίες (Melchior, 2017).

Το σημαντικότερο είναι η δημοσιογραφία αυτή ως διεθνής και εξωτερική να μεταβάλλει τον τρόπο σκέψης της αλλά και τη γλώσσα της. Θα πρέπει να προσαρμοστεί σε μια παγκόσμια οπτική όπου το ενδιαφέρον είναι συγκεντρωμένο στην παρουσίαση, στην ανάλυση αλλά και στην ερμηνεία των δρώμενων της Ευρώπης και των σύνθετων σχέσεων που αναπτύσσονται (Φραγκονικολόπουλος, 2016).

Τέλος, κόντρα στην τάση τους να προσαρμόζουν τις ειδήσεις στις εθνικές προτιμήσεις των αναγνωστών/ακροατών/τηλεθεατών, τα ΜΜΕ θα πρέπει να ωθούν το κοινό προς την καλλιέργεια μια διαλογικής και διακειμενικής κατανόησης και αντίληψης, η οποία δε θα περιορίζεται σε εθνικό επίπεδο αλλά θα εξαπλώνεται σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο, επιχειρώντας να συνδέσει κάθε φορά το τοπικό με το υπερτοπικό και το παγκόσμιο. Είναι απαραίτητο να υιοθετείται μια παγκόσμια οπτική που βεβαίως σχετίζεται με την αντιμετώπιση των ειδήσεων με έναν ενιαίο τρόπο. Είναι, επομένως, σημαντικό στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας να αναπτυχθούν νέες μορφές για την κάλυψη των ειδήσεων αυτών, οι οποίες θα προβαίνουν στην ανάλυση, στη συζήτηση αλλά και στην κατανόηση του τι συμβαίνει, ξεπερνώντας τα στενά εθνικά όρια. Τα ΜΜΕ αναδεικνύονται σε επικοινωνιακούς διαύλους μεταξύ των διεθνών οργανισμών και των ευρωπαίων πολιτών. Έτσι, η ευρωπαϊκή δημοσιογραφία θα πρέπει να εκδυθεί του αντίκτυπου ξεπερασμένων και στερεοτυπικών εικόνων, να προβεί στην παροχή ποικιλίας πηγών που αφορούν στην Ένωση και να καλύπτει όλες τις απόψεις. Με τον τρόπο αυτόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορεί να παρουσιάζεται όχι αποκλειστικά ως ένας χώρος όπου διακυβεύονται εθνικά συμφέροντα αλλά ως πεδίο ιδεολογικών αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων ώστε να ανατραπούν οι υφιστάμενες εικόνες και να ενισχυθεί η ανάπτυξη της δημόσιας συζήτησης και της επικοινωνίας (Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Κεφάλαιο 3ο

Ο ρόλος των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία

3.1 Ο τρέχων ρόλος των ΜΜΕ στην Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία

Τα ΜΜΕ επηρεάζουν καθοριστικά τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και τον τρόπο με τον οποίο αυτή τείνει να προσεγγίζει τα διεθνή και ευρωπαϊκά ζητήματα. Όπως υποστηρίζει ο Φραγκονικολόπουλος (2016): «Στην Ελλάδα, ειδικότερα, η διαμεσολάβηση των Μέσων στη Μεταπολίτευση έχει συντελέσει τα μέγιστα, ώστε όχι μόνο να παγιωθεί στο πολιτικό σύστημα και στην κοινή γνώμη μια εθνικιστική οπτική, αλλά και να “φυσικοποιηθεί”, να θεωρείται αυτονόητη και μη προβληματική». Παράλληλα, τα ΜΜΕ συμβάλλουν στην προβολή αλλά και στην κατανόηση των διεθνών εξελίξεων. Όμως, όπως ήδη αναφέρθηκε, τόσο στην Ελλάδα όσο και σε όλα τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την παρουσίαση των ειδήσεων της Ένωσης παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της εσωτερικοποίησης, δηλαδή η προσαρμογή αυτών των ειδήσεων στις εθνικές ανησυχίες. Με άλλα λόγια, αυτό που κυριαρχεί είναι η παρουσίαση των ευρωπαϊκών εξελίξεων σύμφωνα με τον εθνικό ιδεολογικό ορίζοντα, με τα ΜΜΕ να διαμορφώνουν ένα περιβάλλον στο οποίο επικρατεί η αναχρονιστική λογική του εσωτερικού σε βάρος του εξωτερικού (Φραγκονικολόπουλος, 2016).

Ταυτόχρονα, είναι αναμενόμενο πως η κάλυψη των εξελίξεων στην Ευρώπη αυξάνει τη γνώση αλλά και την αντίδραση των πολιτών για τα ζητήματα αυτά, ιδίως για όσα αφορούν στη ζωή τους και σχετίζονται με τις ανάγκες τους. Ωστόσο, όπως ήδη αναλύθηκε, τα πρακτορεία ειδήσεων αλλά και τα διεθνή ειδησεογραφικά δίκτυα δεν καλύπτουν όλες τις διεθνείς και ευρωπαϊκές εξελίξεις με λεπτομερή και ουσιώδη τρόπο. Μάλιστα, πολλές φορές είναι ανύπαρκτη η κάλυψη τόσο των εγχώριων όσο και των σε ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο στρατηγικών, προγραμμάτων ή απλούστερα προσπαθειών που οργανώνουν και καταβάλλουν υπερεθνικοί οργανισμοί όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και αποσκοπούν στη στήριξη, αναδόμηση, αναδιάρθρωση και ανασυγκρότηση περιοχών, περιφερειών ή και ολόκληρων χωρών. Αντιθέτως, τα ΜΜΕ προτιμούν να παρουσιάζουν εικόνες δράσης και δράματος. Οι πόλεμοι και οι φυσικές καταστροφές αποτελούν συνήθη θέματα που παρουσιάζονται στις ειδήσεις. Ο ανταγωνισμός των ΜΜΕ απαιτεί την κάλυψη ειδήσεων

μιας ημέρας και αν γίνεται σε απευθείας μετάδοση. Επομένως, αυτό που παρατηρείται είναι η ελλιπής κάλυψη των ειδήσεων για τα Ευρωπαϊκά ζητήματα (Φραγκονικολόπουλος, 2011).

Έτσι, εξετάζοντας τις ειδήσεις που παρουσιάζονται για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτό που συμπεραίνεται είναι ότι οι πολίτες λαμβάνουν ανεπαρκή πληροφόρηση σχετικά με τα πολιτικά ζητήματα που αποφασίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο και μάλιστα επιδρούν στη ζωή τους σε αρκετά μεγάλο βαθμό -σε πολλές περιπτώσεις μεγαλύτερο πια από όσο τους επηρεάζουν οι αποφάσεις σε εθνικό επίπεδο. Οι δημοσιογράφοι που εδρεύουν στις Βρυξέλλες συχνά σπεύδουν να καλύψουν μεγάλες ιστορίες, τις διασκέψεις κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σημαντικές ψηφοφορίες στο Ευρωκοινοβούλιο ή στο Συμβούλιο των Υπουργών ή ακόμα και μεγάλες νομοθετικές προτάσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Περαιτέρω, λειτουργούν ως ανταποκριτές της Ευρώπης που σπεύδουν στο Παρίσι σε περίπτωση τρομοκρατικού χτυπήματος ή στην Ελλάδα και στην Ιταλία για να καλύψουν μια τραγωδία προσφύγων, αλλά δεν έχουν τον χρόνο ή μάλλον τη διάθεση για να καλύψουν ενδελεχώς και να μεταδώσουν ολοκληρωμένα τα βήματα της νομοσκευαστικής ενωσιακής διαδικασίας, έτσι ώστε να παράσχουν στους πολίτες την ίδια κάλυψη όπως θα έπρατταν για έναν αντίστοιχο νόμο σε εθνικό επίπεδο (Melchior, 2017).

Ταυτόχρονα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν υπάρχει μια ενιαία ευρωπαϊκή δημοσιογραφική κουλτούρα. Η πλειοψηφία των δημοσιογράφων τάσσονται υπέρ αυτής της άποψης και αναδεικνύουν τις εθνικές δημοσιογραφικές κουλτούρες σε όλη την Ευρώπη, καθώς αποτελούν τη βάση της παιδείας τους (Örnebring, 2009b). Η συζήτηση αναπόφευκτα επανέρχεται στο φαινόμενο της «εσωτερικοποίησης» που παρατηρείται στην κάλυψη των ευρωπαϊκών ειδήσεων από τα εθνικά μέσα. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που αναπαράγεται από τις επαγγελματικές πρακτικές που ασκούν βάσει των συνηθειών τους οι δημοσιογράφοι. Δηλαδή αυτό που προβάλλεται είναι οι εθνικές αφηγήσεις, οι εθνικές πεποιθήσεις και οι εθνικές αγωνίες. Με τον τρόπο αυτόν, η Ένωση μετατρέπεται σε μια προσθήκη του κάθε έθνους, όπου τελικά παρουσιάζονται τα εθνικά συμφέροντα κάθε φορά που παρουσιάζεται μια κρίση ή τα πράγματα δεν καταλήγουν όπως είχε εκτιμηθεί. Το αποτέλεσμα είναι η ελλιπής και ανεπαρκής επικοινωνία στην ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα εξαιτίας των ΜΜΕ, αλλά και η απουσία ενός ουσιαστικού δημοσίου διαλόγου για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε κάθε νόμο στα κράτη - μέλη δε γίνεται αναφορά στην ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών κανόνων στο εσωτερικό δίκαιο, ωστόσο η

μη δημοτικότητα ενός μέτρου αποδίδεται εύκολα στις Βρυξέλλες, παραβλέποντας ότι στο Συμβούλιο των Υπουργών το κάθε κράτος - μέλος είχε τη δυνατότητα να αντιταχθεί, αλλά αντί αυτού τελικά συμμετείχε στη δράση της Ένωσης. Τα ΜΜΕ έχουν ευθύνη και είναι υπόλογα για την κατάσταση αυτή. Επιλέγουν να καλύψουν μικρό μέρος των ειδήσεων της Ένωσης και δεν έχουν προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Απουσιάζουν οι πρακτικές που θα προωθήσουν την ευρωπαϊκή οπτική και την εδραίωση της ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας. Αυτό που μεταδίδεται είναι οι κρίσεις, οι συγκρούσεις και οι πρόσκαιρες αποτυχίες της Ένωσης που θεμελιώνουν την αδιαφορία των πολιτών για τα ευρωπαϊκά δρώμενα ή ακόμα και τη δυσaréσκεια για τη συμμετοχή των χωρών τους σε αυτήν. Επίσης, ενισχύεται με τον τρόπο αυτόν η δυσπιστία απέναντι στα θεσμικά όργανα της Ένωσης (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Από όλα τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι η ευρωπαϊκή διάσταση της δημοσιογραφίας στην υφιστάμενη μορφή της ακόμα τελεί υπό ανάπτυξη. Συγκριτικά με άλλα ζητήματα, τα ευρωπαϊκά θέματα και οι ευρωπαϊκοί φορείς λαμβάνουν μικρή κάλυψη στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών ειδήσεων. Αυτό αποδίδεται στο ότι δεν καλύπτονται τα ζητήματα και ακόμα και όταν γίνεται αυτό είναι με ανεπαρκή τρόπο που δεν προσελκύει το ενδιαφέρον των πολιτών της Ένωσης ή στο ότι απευθύνονται σε ελίτ ακροατήρια παρά στους καθημερινούς πολίτες. Ως αποτέλεσμα, το αίσθημα του ευρωπαίου πολίτη παραμένει αδύναμο. Ακόμη χειρότερα, παρά τις τόσες δεκαετίες καθοριστικής λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κοινής συνύπαρξης των πολιτών της, εξακολουθεί να απουσιάζει μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα, καθώς τα ΜΜΕ δε διασφαλίζουν τις απαραίτητες συνθήκες για την ανάδυση μιας πανευρωπαϊκής σφαίρας αστικής κοινωνίας, όπου τα ευρωπαϊκά ζητήματα θα συζητούνται από όλους τους ευρωπαίους πολίτες. Η απουσία της δημόσιας αυτής σφαίρας συνιστά αλλά και διατηρεί το δημοκρατικό έλλειμμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Άλλοι αποδίδουν την ευθύνη για το δημοκρατικό αυτό έλλειμμα και στα θεσμικά όργανα της Ένωσης, καθώς υποστηρίζουν πως ο σύνθετος χαρακτήρας των ευρωπαϊκών ζητημάτων, η γραφειοκρατική φύση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή η μη δημοκρατική φύση πολλών θεσμικών οργάνων (όπως π.χ. της Επιτροπής) δεν μπορούν να είναι σφάλμα αποκλειστικά των ΜΜΕ. Ταυτόχρονα, παρουσιάζονται πρόσθετες δυσκολίες στην κάλυψη και παρουσίαση των ευρωπαϊκών ειδήσεων οι οποίες σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα, την πίεση των διοριών, την ανάγκη προσέλκυσης του ενδιαφέροντος

του κοινού αλλά και το γεγονός πως οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι επιλέγουν άλλες ειδήσεις (Örnebring, 2009b).

Έτσι, σύμφωνα με τον Örnebring (2009b), σχετικά με την Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία στη σύγχρονη εποχή παρατηρούνται:

1. Αποτυχία εκπροσώπησης. Η κάλυψη των ειδήσεων στην Ευρώπη δεν είναι κατανοητή, δεν παρέχει πληροφορίες και δεν προσελκύει το ενδιαφέρον. Η εκπροσώπηση είναι ανύπαρκτη ή παραπληροφορούσα ή αρνητική ή ανεπαρκής.
2. Αποτυχία στην παραγωγή των ειδήσεων. Μάλιστα, αυτή οργανώνεται με τέτοιο τρόπο που δημιουργεί θεσμικές αλλά και μεμονωμένες πρωτοβουλίες για μη κάλυψη των ειδήσεων ή για απλούστευση και αρνητική κάλυψη αυτών.
3. Αποτυχία στη συμμετοχή. Οι ευρωπαίοι πολίτες δε δεσμεύονται στα ευρωπαϊκά ζητήματα και στην ευρωπαϊκή πολιτική. Έτσι, αποτυγχάνει η ανάδυση της ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας, με αρνητικές συνέπειες για την Ευρώπη και τους ευρωπαίους πολίτες.

Αυτή η πολλαπλή αποτυχία των ΜΜΕ να επιτελέσουν τον ρόλο τους αφήνει ευρύ πεδίο δράσης στην επικοινωνιακή στρατηγική πολλών κομμάτων, τοπικών οργανώσεων και μεμονωμένων παραγόντων, ώστε να διαμορφώνουν αρνητικές αντιλήψεις και προσεγγίσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση στους ευρωπαίους πολίτες (Galpin & Trenz, 2016). Η εξέλιξη αυτή σχετίζεται ιδίως με την έννοια του ευρωσκεπτικισμού, για την οποία θα γίνει λόγος στις επόμενες παραγράφους.

3.2 Ευρωσκεπτικισμός και Αντιευρωπαϊσμός

Ο ευρωσκεπτικισμός είναι ένα φαινόμενο ορατό σε πολλά κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την έρευνα Τακτικό Ευρωβαρόμετρο 88 (2017), που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2017 για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ανάμεσα σε πολίτες από τα 28 κράτη - μέλη της Ε.Ε., το 48% των ευρωπαίων πολιτών τείνουν να μην εμπιστεύονται την Ε.Ε. Η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών για την Ε.Ε. εκτοξεύεται στην Ελλάδα και στη Μεγάλη Βρετανία, που βρίσκονται στην πρώτη και στη δεύτερη θέση της σχετικής κατάταξης, με 74% και 59% αντίστοιχα. Οι ίδιες χώρες κατέχουν ομοίως τις πρώτες θέσεις και στη μέτρηση της αρνητικής γνώμης για την Ε.Ε.,

με τους Έλληνες πολίτες να έχουν απόλυτα αρνητική γνώμη για την Ε.Ε. σε ποσοστό 43% και τους Βρετανούς αντιστοίχως σε ποσοστό 33%. Αξίζει να αναφερθεί πως από το 2011 έως το 2016 διαδοχικές εξαμηνιαίες έρευνες του Ευρωβαρόμετρου έδειχναν πως κατά μέσο όρο λιγότεροι από 1 στους 3 ευρωπαίους πολίτες εμπιστεύονταν ως θεσμό την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως συμπεραίνεται, ο ευρωσκεπτικισμός χρησιμοποιείται πια και ως ένα είδος βαρόμετρου για τη μέτρηση της εναντίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Condruz-Bacesku, 2014: 53).

Ο ευρωσκεπτικισμός έχει τις ρίζες του στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, γεγονός που είναι λογικό καθώς αυτές αποτέλεσαν και τους πρωτεργάτες της Ένωσης σε σχέση με την Κεντρική Ευρώπη. Ωστόσο, και οι μετακομμουνιστικές χώρες ανέπτυξαν στην πορεία σχετικούς διαλόγους (Sprac, 2016).

Ειδικότερα, ο όρος ευρωσκεπτικισμός χρησιμοποιείται από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και εντοπίζεται αρχικά σε άρθρα που γράφθηκαν πρώτα στον βρετανικό τύπο. Σύμφωνα με τους Harmsen & Spiering (2005), η λέξη συναντάται σε άρθρο της βρετανικής εφημερίδας The Times τον Νοέμβριο του 1985 για να περιγράψει όσους αντιτίθονταν στη συμμετοχή στην κοινή ευρωπαϊκή αγορά της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), ως αντικατάσταση του ως τότε χρησιμοποιούμενου όρου "anti-marketeer". Έκτοτε, χρησιμοποιείται από όσους στηρίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση για να αναφερθούν σε όσους αντιπαράτίθενται σε αυτήν και στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (de Wilde, 2010). Ως όρος, ο ευρωσκεπτικισμός άρχισε να αναφέρεται συχνότερα στις συζητήσεις των ευρωπαϊκών χωρών για την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990. Οι συζητήσεις αυτές σχετιζόνταν τότε με την έννοια της εθνικής κυριαρχίας και της θέλησης εκχώρησης τμήματος αυτής στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Ο ευρωσκεπτικισμός εμφανίστηκε αρχικά σε κάποιες χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά, καθώς οι χώρες του Νότου απολάμβαναν τα οφέλη των αναδιανεμητικών μηχανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως, αργότερα και ιδίως μετά το 2008 το φαινόμενο διαχύθηκε προοδευτικά και στις χώρες του Νότου, των οποίων οι ευάλωτες οικονομίες επλήγησαν από την οικονομική κρίση και οι πολίτες τους ήρθαν αντιμέτωποι με σκληρά οικονομικά μέτρα, η επιβολή των οποίων συχνά αποδόθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παρά τη γενική αοριστία που αντανακλάται για τον όρο στη σχετική βιβλιογραφία, σε γενικές γραμμές, ο ευρωσκεπτικισμός αναφέρεται εννοιολογικά στην αντίθεση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην αντίθεση στο πολιτικό σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καθώς και στην αντίθεση στη συμμετοχή των επιμέρους κρατών - μελών στην Ένωση (Harmsen & Spiering, 2005). Σύμφωνα με το New Oxford Dictionary of English (Oxford University, 2001: 635), ο ευρωσκεπτικιστής είναι ένα πρόσωπο που είναι αντίθετο στην ενίσχυση των εξουσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην ακραία εκδοχή του, ο ευρωσκεπτικισμός αγγίζει τα όρια του αντιευρωπαϊσμού, ως αποτέλεσμα ιδεολογικών τοποθετήσεων που τρέφονται από τον εθνικισμό, ή ακόμα και την ξενοφοβία ή τον ρατσισμό.

3.2.1 Κατηγοριοποίηση του ευρωσκεπτικισμού

Σύμφωνα με τους Taggart & Szczerbiak (2002: 7), παρατηρείται σκληρός και ήπιος ευρωσκεπτικισμός:

- Ο σκληρός ευρωσκεπτικισμός (hard euroscepticism) αναφέρεται στην απόλυτη απόρριψη εκ μέρους μιας παράταξης του συνόλου της απόπειρας της ευρωπαϊκής οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης και στην αντίθεση στην ένταξη της χώρας τους ή της παραμονής τους στην Ένωση. Εμφανίζεται σε κόμματα που πιστεύουν ότι το εθνικό συμφέρον της χώρας - μέλους είναι να αποχωρήσει από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η πολιτική ομάδα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου *Europe of Freedom and Direct Democracy (EFDD)*, η οποία συγκροτήθηκε με τη συμμετοχή του βρετανικού United Kingdom Independence Party (UKIP) που πρωτοστάτησε υπέρ του Brexit και χαρακτηρίζεται από σκληρή ευρωσκεπτικιστική ρητορική.
- Από την άλλη, ο ήπιος ευρωσκεπτικισμός (soft euroscepticism) αναφέρεται στην ενισχυμένη αντίθεση ή διαφωνία σε μια ή περισσότερες πολιτικές της Ένωσης, χωρίς όμως να αντιτίθεται στην ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. ή εν γένει στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Τα κόμματα που τον εκφράζουν πιστεύουν ότι - επί του παρόντος- το εθνικό συμφέρον βρίσκεται σε αντίθεση με την πορεία της Ένωσης.

Είναι σαφές ότι τα όρια ανάμεσα στις δυο αυτές όψεις του ευρωσκεπτικισμού είναι ασαφή και τα κριτήρια που διακρίνουν τη μία από την άλλη δεν είναι ξεκάθαρα (Vasilopoulou, 2009). Για παράδειγμα, το κόμμα των Βρετανών Συντηρητικών αποτέλεσε για χρόνια μια ήπια ευρωσκεπτικιστική ομάδα συγκροτώντας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την ομάδα *European Conservatives and Reformists (ECR)*. Μετά την ψήφο των Βρετανών υπέρ του Brexit το 2016, όμως, εξελίχθηκε ως κυβερνών κόμμα στον φορέα υλοποίησης της εξόδου της χώρας από την Ένωση, εκφράζοντας συχνά σκληρά ευρωσκεπτικιστικές θέσεις, παρά τον διχασμό και την αμηχανία που αυτό εξακολουθεί να προκαλεί στο εσωτερικό του.

Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, πως ευρωσκεπτικιστική μπορεί να χαρακτηριστεί ακόμα και η παθητική στάση έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή η αποδοχή του υφιστάμενου status quo χωρίς την επιθυμία για περαιτέρω πρόοδο (Taggart & Szczerbiak, 2002: 8).

Συμπληρωματικά με τα παραπάνω, οι Kopecky & Mudde (2002) προχώρησαν σε μια εναλλακτική κατηγοριοποίηση του ευρωσκεπτικισμού:

- α) στους ενθουσιώδεις οπαδούς της Ένωσης (euroenthusiasts) που υποστηρίζουν τις ιδέες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αλλά και όλες τις πρακτικές αυτής,
- β) σε όσους απορρίπτουν την Ευρωπαϊκή Ένωση (eurorejects) και αρνούνται τόσο την ολοκλήρωση όσο και τις πρακτικές της,
- γ) στους ευρωσκεπτικιστές (eurosceptics) που υποστηρίζουν την ιδέα της ενωμένης Ευρώπης, ωστόσο διαφωνούν με τις γενικές πρακτικές της ολοκλήρωσης και
- δ) στους ευρωπραγματιστές (europragmatists) που είναι αντίθετοι με την ιδέα της Ένωσης αλλά υποστηρίζουν τις πρακτικές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Βάσει των ανωτέρω, ο ευρωσκεπτικισμός και ο ευρωπραγματισμός είναι οι πιο δύσκολες έννοιες για να προσδιοριστούν. Για τους ευρωσκεπτικιστές υποστηρίζεται ότι στηρίζουν την ιδέα της συνεργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά όχι τον σχηματισμό της Ένωσης. Θεωρητικά, θα μπορούσαν να είναι υπέρ μιας μορφής συνομοσπονδίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ωστόσο η προσέγγιση αυτή δεν ξεκαθαρίζει ούτε τη μορφή της συνεργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν, ούτε τα σημεία της ολοκλήρωσης στα οποία αντιτίθενται. Από την άλλη, για τους ευρωπραγματιστές υποστηρίζεται ότι στην πραγματικότητα δεν εντοπίζονται πρακτικά στην καθημερινή ζωή (Vasilopoulou, 2009).

3.2.2 Η πολιτική και κομματική προέλευση και έκφραση του ευρωσκεπτικισμού

Η αναφορά στα ιδεολογικά ρεύματα και στις πολιτικές παρατάξεις που συνδέονται με τον ευρωσκεπτικισμό δεν εκφεύγει των σκοπών αυτού του κεφαλαίου, καθώς, όπως ήδη αναλύθηκε, τα ΜΜΕ και οι δημοσιογράφοι μέσω του πολιτικού παραλληλισμού συχνά απηχούν τη στάση και τις θέσεις των κομμάτων με τα οποία συσχετίζονται.

Σύμφωνα με τον Sutcliffe (2012), η σκεπτικιστική αντιπολιτευτική πολιτική έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία τόσο στην ιδεολογική της έκφραση, όσο και στην πηγή προέλευσής της. Είναι σαφές ότι οι πολιτικές παρατάξεις που υποστηρίζουν τον αντιευρωπαϊσμό και τον ευρωσκεπτικισμό διαφέρουν μεταξύ τους. Πρόκειται δηλαδή για μια ποικιλία από ριζοσπαστικούς αριστερούς σχηματισμούς, όπως το Εργατικό Κόμμα στο Βέλγιο, μέχρι ακροδεξιές παρατάξεις, όπως η Χρυσή Αυγή στην Ελλάδα. Το κοινό ανάμεσά τους είναι η αρνητική θέση απέναντι στην Ένωση, ενώ διαφέρουν οι μεταξύ τους στόχοι και η πρόθεση για αναδιάρθρωση της Ένωσης ή για κατάρρευση και διάλυση της Ένωσης.

Αμφότερα τα πολιτικά άκρα του παραδοσιακού πολιτικού άξονα Αριστεράς - Δεξιάς αντιτάχθηκαν συστηματικά στις πολιτικές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Halikiouroulou, et al., 2012: 511).

Όντας μια ανομοιογενή ένωση που ξεπερνά τα κράτη - έθνη και προωθεί τη συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών - μελών και συχνά υπερασπιζόμενη κοινές ευρωπαϊκές πολιτισμικές αξίες, η Ευρωπαϊκή Ένωση έρχεται από τη φύση της σε σύγκρουση με τα κόμματα της ριζοσπαστικής δεξιάς και της ακροδεξιάς που έχουν στον πυρήνα των πεποιθήσεών τους την προστασία από ξένες επιρροές τόσο του έθνους όσο και αυτών των στοιχείων που θεωρείται πως συγκροτούν την ταυτότητά του και συγκρατούν την ομοιογένειά του, όπως είναι η φυλή, η γλώσσα, το θρήσκευμα, ο πολιτισμός, τα ήθη και έθιμα (Halikiouroulou, et al., 2012: 510). Επομένως, για τη ριζοσπαστική Δεξιά και την ακροδεξιά υπάρχει ασυμβατότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις εθνικές αξίες, γι' αυτό και προσπαθεί να σώσει «το απειλούμενο έθνος και το λαό από τις κοσμοπολίτικες, ξένες και αντεθνικές επιρροές» (Hainsworth, 2008: 66). Ο ευρωσκεπτικισμός σε αυτή την περίπτωση εκφράζεται με την αντίθεση στην πολιτισμική

παγκοσμιοποίηση, στην ελεύθερη μετακίνηση ατόμων, στη μετανάστευση και στους «αλλοδαπούς», που θεωρούνται απειλή για το έθνος, καθώς -συχνά με τη συνέργεια των ΜΜΕ- περιγράφονται ως καπηλευτές της κοινωνικής πρόνοιας του κράτους, ως άρπαγες της εργασίας και ως υπεύθυνοι για την έκρηξη της ανεργίας. Όσον αφορά στην οικονομία, η ακροδεξιά αντιτίθεται στην εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας και στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής από τις Βρυξέλλες μετά την εγκατάλειψη των εθνικών νομισμάτων.

Από την άλλη πλευρά, τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς και τα κομμουνιστικά κόμματα στέκονται κριτικά απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή την απορρίπτουν ολοσχερώς, με τον ίδιο τρόπο και για τους ίδιους λόγους που απορρίπτουν τον καπιταλισμό, τον νεοφιλελευθερισμό και την εκμετάλλευση των αδύναμων κρατών από τις ισχυρές μεγάλες δυνάμεις (Halikiouroulou, et al., 2012: 507). Θεωρητικά, σε αυτή την περίπτωση ο ευρωσκεπτικισμός εκφράζεται με την απόρριψη της ελεύθερης μετακίνησης κεφαλαίου και των οικονομικών συνεπειών της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τον Μοσχονά (2013: 9-11), στον αριστερό ευρωσκεπτικισμό συναντώνται δύο τάσεις: Η πρώτη είναι η ευρωκριτική που είναι υπέρ της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά τάσσεται κατά των ασκούμενων πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκπρόσωποι αυτής της τάσης μπορούν να θεωρηθούν η γερμανική αριστερά Die Linke, το γαλλικό κομμουνιστικό κόμμα, οι ισπανοί Podemos και ο ελληνικός ΣΥΡΙΖΑ. Η δεύτερη τάση υιοθετεί μια πιο σκληρή ευρωσκεπτικιστική προσέγγιση, συχνά αντιευρωπαϊκή, με χαρακτηριστικούς εκπροσώπους το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος και τα αντίστοιχα της Πορτογαλίας και της Τσεχίας. Λιγότερο ή περισσότερο μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, η επιστροφή σε έναν εθνικό οικονομικό προστατευτισμό εμφανίζεται από κοινού στα αιτήματα και στα επιχειρήματα όλων των ευρωσκεπτικιστικών τάσεων.

Οι τελευταίες Ευρωεκλογές του 2014 πραγματοποιήθηκαν στο «πολιτικό γήπεδο» των ευρωσκεπτικιστών. Στη δημόσια ατζέντα επικράτησαν ως θέματα η ανεργία, η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με τις επιβαλλόμενες πολιτικές οικονομικής λιτότητας και δημοσιονομικής προσαρμογής, η προσφυγική και μεταναστευτική κρίση και η αγωνία για την πορεία του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2014α). Τα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα όλων των τάσεων εκμεταλλεύθηκαν το εύλωτο οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον και απευθύνοντας απατηλά πολιτικά μηνύματα στους δυσαρεστημένους Ευρωπαίους πολίτες ενισχύθηκαν σημαντικά. Στη Μ. Βρετανία, το

UKIP του ευρωσκεπτικιστή Nigel Farage κατέκτησε την πρώτη θέση, με 26,6% και 24 έδρες. Ήταν η πρώτη φορά που στη Μ. Βρετανία κέρδισε τις εκλογές κάποιο άλλο κόμμα, εκτός των Εργατικών και των Συντηρητικών. Το UKIP σημείωσε μια εκπληκτική αύξηση της εκλογικής του δύναμης κατά 10% από τις προηγούμενες Ευρωεκλογές του 2009. Αντίστοιχα, στη Γαλλία τις Ευρωεκλογές κέρδισε το ακροδεξιό κόμμα του Εθνικού Μετώπου της Marine Le Pen, συγκεντρώνοντας το 24,86% των ψήφων και κατακτώντας 24 έδρες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στην Ιταλία η εμφάνιση του Κινήματος των 5 Αστέρων εξασφαλίζει 17 νέες έδρες για τους ευρωσκεπτικιστές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στην Ελλάδα οι Ευρωεκλογές του 2014 πραγματοποιήθηκαν στην πιο τεταμένη περίοδο της μεταπολιτευτικής της ιστορίας, με τη συζήτηση να περιστρέφεται γύρω από τη μεγάλη οικονομική κρίση, το Μνημόνιο, την «Τρόικα», τον κίνδυνο κατάρρευσης των τραπεζών και τον κίνδυνο εξόδου της χώρας από το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα. Πρώτο κόμμα αναδείχθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ με 26,57% και 6 έδρες. Ήταν η πρώτη φορά που κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς κέρδισε μια εκλογική αναμέτρηση. Παράλληλα, την εκπροσώπησή τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πέτυχαν και άλλα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα: η Χρυσή Αυγή με 9,39% και 3 έδρες, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας με 6,11% και 2 έδρες και οι Ανεξάρτητοι Έλληνες με 3,46% και 1 έδρα. Συνολικά, σύμφωνα με την ανάλυση των αποτελεσμάτων που δημοσίευσε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2014b), οι ευρωσκεπτικιστές αύξησαν τις έδρες τους εντός του Ευρωκοινοβουλίου από 88 το 2009 σε 144 το 2014, δηλαδή κατά 63,6%.

3.2.3 Η έννοια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε σχέση με τον ευρωσκεπτικισμό

Ωστόσο, πριν συνεχίσουμε με την εξέταση της έννοιας του ευρωσκεπτικισμού είναι σημαντικό να αναφερθούμε στην έννοια και στη διαδρομή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως πηγάζει από τις Συνθήκες.

Τα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση του τείχους του Βερολίνου η Ευρώπη διευρύνεται και όλο και περισσότεροι Ευρωπαίοι αισθάνονται στενότεροι γείτονες. Ο κόσμος φαίνεται πως αφήνει πίσω μια ολόκληρη εποχή συγκρούσεων και διαιρέσεων και όλοι οραματίζονται με μεγαλύτερη αισιοδοξία ένα κοινό μέλλον με ειρήνη και ευημερία. Υπογράφονται σημαντικές Συνθήκες οι οποίες αλλάζουν τη ζωή εκατομμυρίων

Ευρωπαίων πολιτών, όπως η Συμφωνία Schengen το 1990, η ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς το 1993 με την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, προσώπων και κεφαλαίων, η Συνθήκη του Maastricht το 1992 για την Ευρωπαϊκή Ένωση και η αντίστοιχη του Amsterdam το 1997. Παράλληλα, νέες χώρες - μέλη εντάσσονται στην κοινή ευρωπαϊκή οικογένεια. Τα χρόνια αυτά στην Ευρώπη υπήρξαν σημαντικοί ηγέτες, οι οποίοι υποστήριζαν σθεναρά την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ο ευρωσκεπτικισμός είχε περιοριστεί σε ανίσχυρες περιθωριακές φωνές και εκφραζόταν από κόμματα που συγκέντρωναν ισχνά ποσοστά, ενώ εντός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου βρισκόταν εκτός πολιτικών ομάδων, στους λεγόμενους «μη εγγεγραμμένους», καθώς δεν πληρούσαν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για τη συγκρότηση ξεχωριστής πολιτικής ομάδας, δηλαδή δε συμπλήρωναν τον απαιτούμενο αριθμό των 25 ευρωβουλευτών από τουλάχιστον το ένα τέταρτο του συνόλου των κρατών - μελών.

Η έννοια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αναφέρεται στην επιθυμία των κρατών μελών να συνεργάζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως αποτυπώνεται και στις Συνθήκες. Έτσι, αναφέρεται στην αρχή της διακρατικής συνεργασίας σε υψηλό επίπεδο που ξεπερνάει τις διμερείς συμφωνίες. Η δεύτερη όψη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης περιλαμβάνει τη θεσμική ισορροπία μέσα στην Ένωση αλλά και την νομική πραγματικότητα που ενσωματώνεται στο κοινοτικό κεκτημένο (*acquis communautaire*). Με άλλα λόγια, η πρακτική της ευρωπαϊκής συνεργασίας περιλαμβάνει την ισορροπία της διακυβερνητικής και υπερεθνικής διακυβέρνησης της Ένωσης και των πολιτικών που γίνονται αποδεκτές ως κυβερνώσες σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τρίτον, το μέλλον της ολοκλήρωσης έγκειται στη νομίμως εγκεκριμένη θέληση των κρατών - μελών για μια εγγύτερη ένωση. Αυτό αποδεικνύει τη θέλησή τους να εξακολουθήσουν να δεσμεύονται στην εκχώρηση αρμοδιοτήτων τους στην Ένωση. Έτσι, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αναφέρεται στη θέληση για διαρκή συνεργασία σε ένα ευρωπαϊκό πολυμερές επίπεδο, στην πρακτική της πολιτικής και θεσμικής κατάστασης της Ένωσης αλλά και στο μέλλον της εμβάθυνσης της ολοκλήρωσης. Οι τρεις αυτές όψεις μπορούν να ενσωματωθούν σε μια μονοδιάστατη προσέγγιση της ολοκλήρωσης. Συνδυάζουν την αρχή, την πρακτική και τις μελλοντικές πτυχές της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εντός μιας ενιαίας διάστασης που εκτείνεται από μια περιορισμένη σε μια ευρύτερη ολοκλήρωση (Vasilopoulou, 2009).

Επομένως, ως προς τη στάση τους απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η Vasilopoulou (2009) διακρίνει τρεις επιπλέον μορφές ευρωσκεπτικισμού:

Ο απορρίπτων ευρωσκεπτικισμός (Rejecting Euroscepticism). Υποστηρίζεται από παρατάξεις που είναι αντίθετες σε όλες τις όψεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Απορρίπτουν την αρχή της ευρωπαϊκής συνεργασίας, την πρακτική τόσο των θεσμικών όσο και των πολιτικών ρυθμίσεων σε επίπεδο Ένωσης και δεν αποδίδουν καμιά αξία στη μελλοντική συνεργασία. Έτσι, υποστηρίζουν ότι οι πολιτικές αυτές θα έπρεπε να σχεδιάζονται μόνο σε εθνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, αντιτίθενται στην εκχώρηση εξουσιών στην Ένωση και στις διαδικασίες συλλογικής λήψης αποφάσεων και επιθυμούν την αποκατάσταση της εθνικής κυριαρχίας των θεσμών των κρατών - μελών.

Ο υποθετικός ευρωσκεπτικισμός (Conditional Euroscepticism). Τα κόμματα αναγνωρίζουν την αρχή της συνεργασίας στην Ευρώπη σε πολυμερές επίπεδο και το εύρος των πλεονεκτημάτων που διασφαλίζονται, αλλά για τις παρατάξεις αυτές η Ένωση ενδέχεται να θίξει τα συμφέροντα και την εθνική κυριαρχία της χώρας τους. Παρατηρείται, λοιπόν, μια υποθετική θέληση για συνεργασία που σε καμία περίπτωση δε θέτει σε κίνδυνο την εθνική κυριαρχία. Απορρίπτουν την πρακτική της ολοκλήρωσης και της θεσμικής ισορροπίας των δυνάμεων και απορρίπτουν τη λήψη αποφάσεων σε υπερεθνικό επίπεδο. Έτσι, απορρίπτουν ταυτόχρονα και κάθε μελλοντική συνεργασία σε ενωσιακό επίπεδο.

Ο υπό συμβιβασμό ευρωσκεπτικισμός (Compromising Euroscepticism). Τα κόμματα είναι υπέρ της αρχής της συνεργασίας και αποδέχονται την πρακτική της θεσμικής ισορροπίας και του σχεδιασμού και της εφαρμογής πολιτικών σε ενωσιακό επίπεδο, υποχωρούν και συμβιβάζονται στο ζήτημα της εκχώρησης της εθνικής κυριαρχίας για να αναγνωρίζουν τον βαθμό της ισχύος που μεταφέρεται στα υπερεθνικά όργανα της Ένωσης και δέχονται ότι αποτελεί «αναγκαίο κακό» για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης. Υποστηρίζουν την ολοκλήρωση, ιδίως στις οικονομικές πολιτικές, και τάσσονται υπέρ της λειτουργίας της Ένωσης καθώς διασφαλίζει τα εθνικά συμφέροντα. Ωστόσο, δεν επιχειρηματολογούν υπέρ του μέλλοντος της πολιτικής ολοκλήρωσης.

Σήμερα ο ευρωσκεπτικισμός συνιστά τροχοπέδη για τις πολιτικές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και μείζον ζήτημα για την προοπτική αλλά και την ύπαρξη της ίδιας της Ενωμένης Ευρώπης, με τις προσπάθειες για την άμβλυνση του φαινομένου να αποτελούν τη σημαντικότερη πρόκληση για όσους είναι αφοσιωμένοι στο ευρωπαϊκό εγχείρημα.

3.2.4 Οι αιτίες ανάδυσης του ευρωσκεπτικισμού

Αναζητώντας τα αίτια του φαινομένου του ευρωσκεπτικισμού, ο de Wilde (2010) διακρίνει τις ακόλουθες κατηγορίες: Αυτούς που αντιλαμβάνονται τον ευρωσκεπτικισμό ως συμπεριφορά των πολιτών, αυτούς που μελετούν τη θέση των πολιτικών κομμάτων, αυτούς που μελετούν τον ευρωσκεπτικισμό ως πτυχή του πολιτικού διαλόγου και αυτούς που εντοπίζουν τα αίτια του ευρωσκεπτικισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυτή καθ' εαυτή.

Η πρώτη θέση μελετά τον ευρωσκεπτικισμό ως προσέγγιση των πολιτών. Οι συζητήσεις αυτές αποτυπώνονται ιδίως στα ευρωβαρόμετρα και σε ερωτήματα όπως «πιστεύετε ότι η ένταξη της χώρας σας στην Ένωση είναι κάτι θετικό;», «έχει ωφεληθεί η χώρα σας από την ένταξη στην Ένωση;», «πόσο Ευρωπαίος πολίτης αισθάνεστε;» κτλ. Στο πλαίσιο αυτό βέβαια αναζητούνται και προσωπικά χαρακτηριστικά των πολιτών όπως η ηλικία, η εκπαίδευση, η επαγγελματική απασχόληση, η οικονομική κατάσταση κτλ. (de Wilde, 2010). Η ίδια θέση σχετίζεται με το ζήτημα της έλλειψης ευρωπαϊκής ταυτότητας των ευρωπαίων πολιτών και με τις συνέπειες που έχει για τη λειτουργία της ενωσιακής δημοκρατίας η απουσία ενός ενιαίου λαού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή η απουσία μιας πλειοψηφίας πολιτών που να αισθάνονται επαρκώς συνδεδεμένοι μεταξύ τους ώστε να συζητούν από κοινού σε μια δημοκρατική δημόσια σφαίρα για ζητήματα που τους ενδιαφέρουν από κοινού και να δεσμεύονται σε μια διαδικασία λήψης αποφάσεων (Glencross, 2015: 417). Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα ΜΜΕ φέρουν μερίδιο ευθύνης τόσο για την αποτυχία δημιουργίας αυτής της δημόσιας σφαίρας όσο και για την αναπαραγωγή της έλλειψης ενδιαφέροντος των πολιτών για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αποτέλεσμα αυτού του φαύλου κύκλου μπορεί να θεωρηθεί και η διαχρονική σημαντικά μειωμένη συμμετοχή των πολιτών στις Ευρωεκλογές συγκριτικά με τις εθνικές εκλογές.

Η δεύτερη προσέγγιση σχετίζεται με την εξέταση των θέσεων των πολιτικών παρατάξεων. Στην περίπτωση αυτή επιχειρείται η χαρτογράφηση των διαφορετικών εθνικών παρατάξεων στα κράτη - μέλη της Ένωσης αλλά και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στο πλαίσιο αυτό, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο ήπιος ευρωσκεπτικισμός αναφέρεται σε παρατάξεις που κριτικάρουν ορισμένες μόνο πτυχές της Ένωσης ή συγκεκριμένες πολιτικές της, χωρίς όμως να αμφισβητούν την ένταξη στους κόλπους της, ενώ ο σκληρός ευρωσκεπτικισμός αντιτίθεται στην ύπαρξη της Ένωσης, στην ένταξη των χωρών και στη μετατροπή τους σε κράτη - μέλη της (de Wilde, 2010). Ο Austers (2017) σημειώνει ότι ο

ευρωσκεπτικισμός γίνεται μέρος μιας πολιτικής ιδεολογίας όταν λαμβάνει μεγάλο ποσοστό της υποστήριξης της κοινής γνώμης, όταν υπάρχουν κομματικές παρατάξεις που τον υποστηρίζουν, όταν παρατηρείται πλειοψηφία ευρωσκεπτικιστικών θεμάτων για τους ψηφοφόρους, δηλαδή όταν είναι προετοιμασμένοι να ψηφίσουν υπέρ των παρατάξεων αυτών, και όταν τα ζητήματα αυτά εμφανίζονται ως όψη του ανταγωνισμού μεταξύ των πολιτικών παρατάξεων. Μέχρι πρότινος, τα ευρωσκεπτικιστικά κόμματα ήταν συνήθως μικρά και η πολιτική τους επιρροή ήταν περιθωριακή. Ωστόσο, η εξάπλωση της οικονομικής κρίσης και των συνεπειών της διόγκωσης του ευρωπαϊκού χρέους είχε ως αποτέλεσμα την ανάδυση πολλών ευρωσκεπτικιστικών κινημάτων στα κράτη - μέλη. Ταυτόχρονα, η αύξηση της εσωτερικής και από τρίτες χώρες μετανάστευσης συνέβαλε στην τάση τα λαϊκιστικά κόμματα να ενισχύσουν την πολιτική τους επιρροή ή ακόμα και να επικρατήσουν σε πολλά κράτη - μέλη (Herkman, 2017).

Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμο να οριστεί πως, σύμφωνα με τον Βαγενά (2006), πολιτικός λαϊκισμός είναι η επίκληση των συμφερόντων ενός λαού προς όφελος του συμφέροντος ενός πολιτικού ή/και ενός κόμματος. Πιστεύεται ότι ο λαϊκισμός στην πολιτική είναι αποτελεσματικός, γιατί χρησιμοποιεί γλώσσα άμεση και εύκολα κατανοητή από το πλήθος. Τα MME αρέσκονται συχνά στο να προωθούν και να αναπαράγουν τον λαϊκισμό καθώς εκτιμούν πως το κοινό τους χρειάζεται απλουστευτικά σχήματα, γεγονός που έρχεται σε φυσική σύγκρουση με τη συνθετότητα πάνω στην οποία έχει δομηθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Müller (2017) εξηγεί τον λαϊκισμό ως «μια συγκεκριμένη ηθικολογική φαντασίωση της πολιτικής, έναν τρόπο πρόσληψης του πολιτικού κόσμου, ο οποίος θέτει έναν ηθικά αμόλυντο και πλήρως ενωμένο λαό -στην πραγματικότητα ανύπαρκτο- απέναντι σε ελίτ που θεωρούνται διεφθαρμένες ή, με κάποια άλλη έννοια, ηθικά κατώτερες». Συμπληρωματικά, σύμφωνα με τους Mudde & Rovira Kaltwasser (2017), ο λαϊκισμός είναι μια αβαθής ιδεολογία «που θεωρεί την κοινωνία χωρισμένη σε δύο ομοιογενή και ανταγωνιστικά στρατόπεδα, τον “αγνό λαό” έναντι της “διεφθαρμένης ελίτ” και η οποία υποστηρίζει ότι η πολιτική θα πρέπει να είναι η έκφραση της *volonté générale* (γενικής βούλησης) του λαού». Ο λαϊκισμός, που αποτελεί σημαντική αιτία ανάδυσης του ευρωσκεπτικισμού, δεν αποτελεί τόσο μια συνεκτική ιδεολογική παράδοση, αλλά πρέπει να γίνει αντιληπτός ως ένα είδος νοητικού χάρτη που προσκολλάται πάνω σε διαφορετικές και πολλές φορές αντικρουόμενες ιδεολογίες, ώστε τα άτομα να αναλύσουν και να κατανοήσουν την πολιτική πραγματικότητα στην κατεύθυνση που αυτές οι

ιδεολογίες κάθε φορά επιθυμούν (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017). Επομένως, ο λαϊκισμός δεν είναι μια ιδεολογία, αλλά πρέπει να λογίζεται ως μια πολιτική θεολογία, με αυτοαναφορικές και αυταπόδεικτες αναγωγές που δεν μπορούν να τεθούν υπό κανέναν έλεγχο. Είναι ένα γνωσιολογικό και πολιτιστικό υπόδειγμα, το οποίο διασταυρώνεται με ολιστικού χαρακτήρα ιδεολογίες. Οι ολιστικές προσεγγίσεις είναι αυτές που έχουν μια συνολική ερμηνεία της Ιστορίας και μια πλήρη εξήγηση απλουστευτική για τα πάντα, σε αντίθεση και σύγκρουση με τον σχετικισμό της ανοιχτής και φιλελεύθερης σύγχρονης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (Βενιζέλος, 2018). Για τον Müller (2017), ο πυρήνας του λαϊκισμού εντοπίζεται στην απόρριψη του πλουραλισμού και είναι αντίθετος με την ουσία της Δημοκρατίας, καθώς αυτή προσπαθεί με τον διάλογο να συμβιβάσει τις αντιθέσεις σε μια κοινωνία, ενώ ο λαϊκισμός τις οξύνει. Ο λαϊκισμός και ο ευρωσκεπτικισμός είναι δυο φαινόμενα που αλληλεπιδρούν, αλλά θα πρέπει να διακρίνονται μεταξύ τους (Bertoncini & Koenig, 2014). Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Βενιζέλο (2018), ο λαϊκισμός εμφανίζεται δήθεν ως «αντισυστημικός» και ανανεωτικός, αλλά στην πραγματικότητα θέτει σε αμφισβήτηση τις κατακτήσεις και τις εγγυήσεις της ευρωπαϊκής Δημοκρατίας και σε δοκιμασία την ίδια την ευρωπαϊκή ιδέα, με τον ευρωσκεπτικισμό που αναπτύχθηκε τα τελευταία δέκα χρόνια να οδηγεί αναπόφευκτα σε κρίση νομιμοποίησης της ευρωπαϊκής Δημοκρατίας και κρίση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η τρίτη προσέγγιση εστιάζει στον πολιτικό διάλογο που αναπτύσσεται. Πώς δηλαδή η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση παρουσιάζεται στις πολιτικές συζητήσεις. Οι διάλογοι αυτοί περιλαμβάνουν λόγους πολιτικών, δημοσιεύσεις και παρουσιάσεις στα ΜΜΕ ή ακόμα και λογοτεχνικά κείμενα ή έργα τέχνης που αναφέρονται στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Στην περίπτωση αυτή κεντρική έννοια αποτελεί η εθνική οπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αποδεικνύεται πως το κάθε έθνος σχετίζεται με την Ευρώπη σε συνάρτηση με τις κύριες αφηγήσεις σχετικά με την εθνική ιστορία και τη σχέση μιας χώρας με την Ευρώπη. Στο πλαίσιο αυτό μελετώνται και οι εθνικές κυρίαρχες τάσεις σε σχέση με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Για παράδειγμα, ο ευρωσκεπτικισμός ενδέχεται να ανθίσει σε χώρες που διατηρούν στρατιωτική ουδετερότητα όταν η Ένωση ξεκινάει να αναπτύσσει μια κοινή πολιτική άμυνας. Μια ισχυρή Ένωση μπορεί να γίνει αποδεκτή από μια χώρα όπου κυριαρχεί η ιδέα ότι η ολοκλήρωση θα ενισχύσει και θα ενδυναμώσει το έθνος, όπως φαίνεται να συμβαίνει π.χ. στη Γερμανία, ή να απορριφθεί από μια χώρα όπου η

ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γίνεται αντιληπτή ως απειλή για το έθνος, όπως συνέβη στη Μ. Βρετανία (de Wilde, 2010).

Η τέταρτη προσέγγιση εντοπίζει τον ευρωσκεπτικισμό ως ροή στην πολιτική της Ένωσης και βασίζεται στο επιχείρημα της έντονης παρουσίας του δημοκρατικού ελλείμματος στους κόλπους της. Ειδικότερα, το δημοκρατικό έλλειμμα της Ένωσης αναφέρεται στην απουσία της ουσιαστικής αντιπροσώπευσης των πολιτών αλλά και στην περιορισμένη δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις διαδικασίες για να ληφθούν οι απαραίτητες αποφάσεις. Το έλλειμμα αυτό περαιτέρω σχετίζεται και με την εκχώρηση εξουσιών και αρμοδιοτήτων από τα κράτη - μέλη προς τα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Μάλιστα, το δημοκρατικό έλλειμμα έχει προκαλέσει πολλές αντιδράσεις με αποτέλεσμα να έχει αυξηθεί το κύμα του ευρωσκεπτικισμού αλλά και του εθνικισμού. Η κρίση της ευρωζώνης έχει δράσει καταλυτικά για το φαινόμενο αυτό. Το ίδιο συνέβη και με τον αυξανόμενο διακυβερνητικό χαρακτήρα των διαπραγματεύσεων (Φραγκονικολόπουλος & Προέδρου, 2015).

Σύμφωνα με τις παραπάνω προσεγγίσεις, ο de Wilde (2010) παρατηρεί και τους αντίστοιχους λόγους ανάδυσης του ευρωσκεπτικισμού:

Βάσει ερευνών αποδείχθηκε ότι η μόρφωση στις ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης και η γνώση των ζητημάτων της Ένωσης και του τρόπου κίνησης των διαδικασιών στο εσωτερικό της τείνουν να εξαλείφουν τις ευρωσκεπτικιστές προσεγγίσεις. Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση των ατόμων επιδρά σημαντικά στον ευρωσκεπτικισμό. Έτσι, αν μπορούσαμε να διαχωρίσουμε ευρωπαϊκές αστικές τάξεις στους κόλπους της Ένωσης, φαίνεται ότι το 10% των οικονομικών ελίτ είναι υπέρ της ολοκλήρωσης, ένα 30-40% των οικονομικά αδυνάτων είναι εναντίον και το μέλλον της ολοκλήρωσης εναπόκειται στο εύρος της ανάπτυξης της μεσαίας τάξης.

Από την άλλη, σύμφωνα με τους Hooghe & Marks (2007), οι παράγοντες που σχετίζονται με την ταυτότητα είναι περισσότερο σημαντικοί από τους οικονομικούς. Έτσι, ο βαθμός στον οποίο οι πολίτες ταυτίζονται με το κράτος - μέλος προέλευσής τους, σε αντιδιαστολή με το αίσθημα του Ευρωπαίου πολίτη, αντιτίθεται στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο, μεγαλύτερο μάλιστα από την οικονομική θέση.

Ταυτόχρονα, το εύρος της αντίθεσης προς την Ένωση αποτελεί απόρροια του βαθμού στον οποίο παρατηρείται εμπιστοσύνη ή απώλεια αυτής στις πολιτικές της Ένωσης.

Ομοίως, σχετίζεται με την εμπιστοσύνη στα θεσμικά πολιτικά όργανα κάθε κράτους - μέλους αλλά και με την εμπιστοσύνη στα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Έτσι, πολίτες που δεν εμπιστεύονται τις εθνικές πολιτικές τείνουν να εμπιστεύονται τα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Άλλωστε, για πολλά κράτη - μέλη η Ένωση εμφανίζεται ως ασφαλιστική δικλείδα εναντίον της εθνικής πολιτικής διαφθοράς.

Ακόμα, παρατηρείται ότι τα κόμματα που βρίσκονται στην κυβέρνηση συνήθως δε διακηρύττουν ευρωσκεπτικιστικές ιδεολογίες, ενώ αντίθετα κόμματα ριζοσπαστικά τα οποία έχουν μικρότερο ρόλο στην πολιτική ζωή συνήθως τείνουν προς την έντονη κριτική απέναντι στην Ένωση ώστε να αυξήσουν την επιρροή τους. Χαρακτηριστικά σχετικά παραδείγματα σταδιακής μεταστροφής της ρητορικής τους ως προς την Ευρωπαϊκή Ένωση πριν και μετά την κατάληψη της εξουσίας υπήρξαν στην ελληνική πολιτική σκηνή τόσο το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα πριν και μετά το 1981 όσο και ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς πριν και μετά το 2015 (Ηλιοπούλου, 2016).

Σε σχέση με τις συζητήσεις για την Ένωση, ο ευρωσκεπτικισμός εξαρτάται από τον βαθμό που η ολοκλήρωση θεωρείται ότι συγκρούεται ή ευνοεί τις εθνικές κυρίαρχες τάσεις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Παράλληλα, σημαντικά γεγονότα όπως πόλεμοι, δημοψηφίσματα, οικονομικές κρίσεις επιδρούν στον τρόπο που η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αναπτύσσεται στους πολιτικούς διαλόγους.

Επίσης, στο εσωτερικό του πολιτικού συστήματος της Ένωσης τα ελλείμματα της Ένωσης αναγνωρίζονται ως αιτία της ανάδυσης του ευρωσκεπτικισμού. Εξαιτίας του δημοκρατικού ελλείμματος, η Ένωση συχνά κατηγορείται για ανεπάρκεια, για αδυναμία ανταπόκρισης στις μεταβολές του περιβάλλοντος, για καθυστέρηση προσαρμογών που οφείλονται σε μεγάλο βαθμό και στο δικαίωμα του βέτο που ασκείται σε προτάσεις από τα κράτη - μέλη. Έτσι, απουσιάζει η εικόνα της ισχυρής ηγεμονίας της Ένωσης που ενισχύει τον ευρωσκεπτικισμό. Από την άλλη, οι υπερεθνικοί φορείς με σημαντικές αρμοδιότητες είναι επόμενο να προκαλέσουν αντιδράσεις.

Τέλος, η ίδια η Ένωση θεωρείται ως ένας συμβιβασμός, για παράδειγμα ανάμεσα σε όσους επιθυμούν μια συνομοσπονδία και σε αυτούς που επιθυμούν μια ελεύθερη αγορά. Ή ανάμεσα σε αυτούς που προτιμούν φιλελεύθερες και σε αυτούς που προτιμούν σοσιαλιστικές πολιτικές. Όταν παρατηρούνται ετερογενή αιτήματα, αναπτύσσεται μια

κουλτούρα ομοφωνίας στο πλαίσιο πολλαπλών δικαιωμάτων άσκησης βέτο, με αποτέλεσμα τελικά κανείς να μην είναι ευχαριστημένος.

Ταυτόχρονα, υποστηρίζεται ότι οι αιτίες του ευρωσκεπτικισμού εντοπίζονται επιπλέον στις ακόλουθες πηγές:

Η πρώτη πηγή είναι το ζήτημα της δημοκρατίας. Έχει κανονιστική σημασία καθώς σχετίζεται με τη δημοκρατική και την πολιτική νομιμοποίηση της Ένωσης. Η κριτική συνήθως ασκείται στο έλλειμμα δημοκρατίας στην Ένωση και στην απουσία διαφάνειας στη λήψη αποφάσεων αλλά και σε μια γραφειοκρατία που αναπτύσσεται στους κόλπους της, η οποία χαρακτηρίζεται ως ελιτιστική, αδιαφανής, τεχνοκρατική, αυταρχική και δαπανηρή (de Wilde, 2010).

Η δεύτερη πηγή του ευρωσκεπτικισμού σχετίζεται με την εκχώρηση της εθνικής κυριαρχίας. Συνδέεται δηλαδή στενά με τη εκχώρηση δυνάμεων και αρμοδιοτήτων μεταξύ των κρατών - μελών και της Ένωσης και αντιμετωπίζει το γεγονός αυτό ως απώλεια της εθνικής κυριαρχίας. Αυτό σχετίζεται και με το κόστος της συμμόρφωσης για την ενσωμάτωση των νόμων και κανόνων της Ένωσης, υπό τον έλεγχο της Επιτροπής και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, το φαινόμενο εντάθηκε ιδιαίτερα με τις αντιδράσεις που προκάλεσε ο σχηματισμός και η δράση της λεγόμενης «Τρόικα», που για μεγάλο διάστημα αντανάκλούσε μια σχέση επιτροπείας ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο από τη μία πλευρά και στα κράτη - μέλη που εντάχθηκαν στα προγράμματα οικονομικής στήριξης από την άλλη (de Wilde, 2010).

Η τρίτη πηγή σχετίζεται με την οικονομία και την ωφέλιμη σημασία. Αφορά στον φιλελευθερισμό, στην αλληλεγγύη και στη λιτότητα. Μάλιστα, «τρέφεται» από την αποκήρυξη των Βρυξελλών ως φιλελεύθερης ενιαίας αγοράς, ιδίως από τη δεκαετία του 1980 όταν τέθηκε σε εφαρμογή η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Έχει συντελέσει στην ανάδυση και στον εμπλουτισμό του ευρωσκεπτικισμού από το 2008 όταν και ξέσπασε η οικονομική κρίση στις χώρες του ευρώ. Οι σκληρές πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν -και συνεχίζουν να εφαρμόζονται- ενισχύουν τις ακραίες φωνές, δημιουργώντας επικίνδυνα στερεότυπα μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών και εντείνοντας τις δυσκολίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στο πλαίσιο αυτό, οι ακροδεξιές παρατάξεις αντιτάχθηκαν στις οικονομικές ενισχύσεις των χωρών που βρέθηκαν σε κρίση. Στις χώρες

που δεν επλήγησαν από την οικονομική κρίση οι πολίτες ήταν απρόθυμοι να αναλάβουν την ευθύνη για τα χρέη των υπολοίπων κρατών - μελών χωρίς να έχουν εγγυήσεις για τη θέσπιση μηχανισμών για τον έλεγχο των εξόδων, με αποτέλεσμα τα σκληρά μέτρα λιτότητας όπως επιβλήθηκαν από την Τρόικα και τα Μνημόνια. Από την άλλη, τα ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα αντιλαμβάνονται το ευρώ ως ενισχυτή της παγκοσμιοποίησης που αναγκάζει τα κράτη - μέλη να υπόκεινται σε νεοφιλελεύθερες πολιτικές που αυξάνουν τις ανισότητες και τις περικοπές των μισθών. Στο κλίμα αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση κρίθηκε υπεύθυνη για τα αυστηρά μέτρα λιτότητας που προκάλεσαν την αύξηση της ανεργίας και τη διάβρωση του κράτους πρόνοιας (de Wilde, 2010). Μάλιστα, είναι αξιοσημείωτο ότι για μεγάλο αριθμό πολιτών της Νότιας Ευρώπης η Ένωση γίνεται πια αντιληπτή όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για τη Λατινική Αμερική, δηλαδή ως ένας μηχανισμός που περιορίζει τον χώρο των εθνικών πολιτικών και «αδειάζει» τις εθνικές δημοκρατίες (Torreblanca & Leonard, 2013).

Η τέταρτη πηγή σχετίζεται με την εθνική ταυτότητα. Ιδρυθείσα πάνω στη βάση της ελεύθερης κυκλοφορίας των ανθρώπων, η Ένωση κατηγορείται για αύξηση της μετανάστευσης εντός των κρατών - μελών αλλά και από τρίτες χώρες. Η κριτική αυτή σχετίζεται με την ξеноφοβία και τον φόβο της διάβρωσης της εθνικής ταυτότητας, εξαιτίας των απειλών από διαφορετικές εθνικές ομάδες και μειονότητες, διαφορετικές θρησκείες κτλ.

Τέλος, διαπιστώνεται πως κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης ο ευρωσκεπτικισμός τροφοδοτήθηκε περαιτέρω από τη συνολική στάση των εθνικών κυβερνήσεων και των πολιτικών κομμάτων, που ενέτεινε το οικονομικό και ιδεολογικό χάσμα μεταξύ των χωρών του Βορρά και του Νότου. Κάθε κράτος - μέλος καθόρισε τη στάση του σταθμίζοντας την εσωτερική του πολιτική και όχι το κοινό ευρωπαϊκό συμφέρον (Παπαστάμκος & Κότιος, 2011). Αναδείχθηκε έτσι ένα σημαντικό έλλειμμα αποτελεσματικής ευρωπαϊκής ηγεσίας, που οδήγησε σε σημαντική υποχώρηση τις προοπτικές της πολιτικής ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά τις έντονες αντιδράσεις από εταίρους και πολίτες, η εμμονή της ηγεμονεύουσας γερμανικής κυβέρνησης στις πολιτικές της σκληρής δημοσιονομικής πειθαρχίας, στην επίτευξη ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και, τελικά, στη λιτότητα, είχε επιζήμιες συνέπειες τόσο γιατί δεν επέτρεψε να βρεθεί μια κοινά αποδεκτή ευρωπαϊκή λύση για έξοδο από την κρίση όσο και γιατί φάνηκε να αγνοεί τα αιτήματα μιας μεγάλης μερίδας Ευρωπαίων

πολιτών ενισχύοντας το αίσθημα του δημοκρατικού ελλείμματος στην Ένωση. Η στάση που κράτησε η γερμανική ηγεμονία έφερε την Ευρώπη αντιμέτωπη με το δίλημμα «αν κινούμαστε προς μια γερμανική Ευρώπη ή συνεχίζουμε στον μεταπολεμικό δρόμο μιας Ευρωπαϊκής Γερμανίας» (Fischer, 2014). Η γερμανική ηγεμονική πολιτική των τελευταίων ετών επηρέασε και επηρεάζει τις πολιτικές εξελίξεις σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, εντείνοντας τις αντιδράσεις και ενισχύοντας τον ευρωσκεπτικισμό και ενίοτε τον εθνικισμό.

3.3 Πώς επηρεάζουν τα ΜΜΕ τον ευρωσκεπτικισμό και τον αντιευρωπαϊσμό

Τα ΜΜΕ διαδραματίζουν ένα εξέχοντα ρόλο στις δημοκρατικές διαδικασίες και στην πολιτική προσέγγιση των πολιτών, διαμορφώνοντας την κοινή γνώμη. Γι' αυτό και είναι σημαντικό να εξεταστεί ο ρόλος τους στη ανάπτυξη και στη διατήρηση του ευρωσκεπτικισμού. Άλλωστε, η κατανόηση των συναισθημάτων των πολιτών για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί κεντρικό στόχο της ατζέντας της πολιτικής της Ένωσης. Η μη επίτευξη του παραπάνω στόχου έχει ως αποτέλεσμα η νομιμοποίηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης να τίθεται σε κίνδυνο.

Ανέκαθεν τα ΜΜΕ δέχονταν κριτική για την αρνητική συμβολή τους σε ευρείες κοινωνικές εξελίξεις, καθώς μπορούν να επηρεάσουν τον σχηματισμό της κοινής γνώμης και τις πολιτικές προσεγγίσεις με ποικίλους τρόπους. Στις ΗΠΑ τα ΜΜΕ έχουν κατηγορηθεί για την πτώση του ενθουσιασμού και του ενδιαφέροντος των πολιτών για την πολιτική. Στην Ευρώπη, αυτό που παρατηρείται καταρχάς είναι ότι τα ΜΜΕ διαδίδουν και αναπαράγουν τον ευρωσκεπτικισμό, δηλαδή συχνά δεν είναι υποστηρικτικά στην περαιτέρω ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ο ευρωσκεπτικισμός και ο αντιευρωπαϊσμός σχετίζονται άμεσα με τον πολιτικό κυνισμό, ο οποίος αντανάκλα τόσο τον αρνητισμό στο επίπεδο της ποιότητας των πολιτικών συζητήσεων και των πολιτικών ηγετών όσο και την απουσία της εμπιστοσύνης στα θεσμικά όργανα. Δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν πως ο ευρωσκεπτικισμός είναι αποτέλεσμα των πληροφοριών που καταναλώνουν οι Ευρωπαίοι σε σχέση με τα ζητήματα της Ένωσης. Η κάλυψη των ΜΜΕ για τα ζητήματα αυτά καθώς και για γεγονότα, όπως οι συναντήσεις του Συμβουλίου, μπορεί να

προκαλέσουν μεταβολές στο επίπεδο του κυνισμού για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτό έχει καταστεί σαφές από πλήθος ερευνών που έχουν διεξαχθεί. Τα ΜΜΕ μπορούν να συμβάλουν τόσο στον περιορισμό όσο και στην ενίσχυση του ευρωσκεπτικισμού. Όμως, αυτό που παρατηρείται είναι ότι τα περισσότερα ΜΜΕ των κρατών - μελών επιλέγουν την προβολή αρνητικών ειδήσεων για την Ένωση, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την εξάπλωση των ευρωσκεπτικιστικών και αντιευρωπαϊκών προσεγγίσεων και αντιλήψεων των πολιτών (Vreese, 2007).

Ειδικότερα, παρατηρείται σύνδεση ανάμεσα στην εικόνα της Ένωσης και στα ΜΜΕ. Σε κράτη - μέλη όπου ανθεί ο ευρωσκεπτικισμός έχει διαπιστωθεί ότι τα ΜΜΕ παρουσιάζουν μια αρνητική εικόνα της Ένωσης. Ακόμα κι αν τα ΜΜΕ παρουσιάζουν μια θετική εικόνα για την Ένωση, δεν ισχύει το ίδιο για τα θεσμικά της όργανα τα οποία παρουσιάζονται ως αυτά που περιορίζουν τη δημοκρατία των κρατών - μελών και μειώνουν την εθνική τους κυριαρχία. Αυτό αντανακλάται και στις συζητήσεις για το δημοκρατικό έλλειμμα της Ένωσης, το οποίο προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ της θεσμικής ανάπτυξης της Ευρώπης και της εθνικής δημόσιας σφαίρας των κρατών - μελών ως πυρήνα των πολιτικών συζητήσεων. Το πρόβλημα πηγάζει από το γεγονός πως έντονα στοιχεία ευρωσκεπτικισμού εντοπίζονται τόσο στα ίδια τα ΜΜΕ όσο και στον τρόπο κάλυψης των ειδήσεων της Ένωσης από τους δημοσιογράφους. Διάφορες έρευνες έχουν δείξει ότι τα ΜΜΕ υιοθετούν ευρωσκεπτικιστικές προσεγγίσεις περισσότερο πρόθυμα και τείνουν να επαναλαμβάνουν τους μύθους για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως σε χώρες που είναι γνωστές για τα ευρωσκεπτικιστικά τους κινήματα (Herkman, 2017).

Μάλιστα, η αρνητική αυτή εικόνα σχετίζεται με την ανάδυση είτε ακροδεξιών είτε ακραίων αριστερών κομμάτων, λόγω της επικοινωνιακής προώθησης της αντιευρωπαϊκής προπαγάνδας συγκεκριμένων πολιτικών ηγετών αλλά και λόγω των ανεπαρκών επικοινωνιακών εργαλείων της Ένωσης, που αποτυγχάνουν να «αγγίξουν» τους Ευρωπαίους πολίτες. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με συγκεκριμένες μιντιακές προκαταλήψεις είναι αρκετά ώστε η προβολή μιας συνολικά αρνητικής εικόνας για την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των ΜΜΕ να έχει καταστεί πανευρωπαϊκό φαινόμενο.

Κατά τη διαδικασία παραγωγής ειδήσεων, οι δημοσιογράφοι επηρεάζονται ως προς την κάλυψη και τη μετάδοση της είδησης από ορισμένες αξίες που εμπεριέχονται σε αυτό που παραπάνω αναλύθηκε ως εθνική δημοσιογραφική κουλτούρα. Παράλληλα, μια άλλη τάση είναι ότι τα αρνητικά νέα είναι περισσότερα ενδιαφέροντα από τις θετικές ειδήσεις.

Περαιτέρω, έχει μελετηθεί ότι κατά την ειδησεοπαραγωγική διαδικασία σε ό,τι αφορά στα ευρωπαϊκά δρώμενα ο κανόνας της αντικειμενικότητας είναι περισσότερο περιορισμένος σε σχέση με την κάλυψη εθνικών ειδήσεων. Οι διαστρεβλωμένες ειδήσεις είναι αποτέλεσμα κριτηρίων όπως ο αισθησιασμός, η μοναδικότητα, η αρνητικότητα ή η εγκληματικότητα.

Στο ζήτημα των ειδήσεων της Ένωσης δύο βασικά στοιχεία πρέπει να επισημανθούν. Πρώτον, οι δημοσιογράφοι αναμένεται να είναι ισορροπημένοι και αντικειμενικοί ως προς την τοποθέτησή τους στις εκλογικές αναμετρήσεις κατά τη διάρκεια των εκλογικών εκστρατειών. Ωστόσο, αυτό δεν παρατηρείται όταν πρόκειται για θέματα της εξωτερικής πολιτικής ή την προάσπιση εθνικών συμφερόντων. Έτσι, οι δημοσιογράφοι τείνουν να γίνονται εθνικιστές όταν υπερασπίζονται τα συμφέροντα και την κυριαρχία της χώρας τους σε περίπτωση που αυτά διακυβεύονται στην ευρωπαϊκή πολιτική. Δεύτερον, η δημοσιογραφική κριτική αποτελεί σημαντικό παράγοντα της δημοκρατίας και διαδραματίζει σημαντική επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις μέσω της πληροφόρησης του κοινού. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι ακόμα και η αρνητική δημοσιογραφία ενισχύει την υγιή δημοκρατία, καθώς θέτει την κυβέρνηση, τους πολιτικούς και τις άλλες ελίτ, υπόλογες και υποκείμενες σε έλεγχο. Έτσι, υπό την οπτική αυτή ο αρνητισμός των ΜΜΕ μπορεί να ερμηνευθεί ως μορφή δημοκρατικής λογοδοσίας. Δυνητικά θα μπορούσε να δεσμεύει το κοινό και να το φέρνει πιο κοντά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αυξάνοντας το ενδιαφέρον του για όσα συμβαίνουν σε αυτήν. Όμως, η κρατούσα άποψη είναι ότι οι αρνητικές ιστορίες για τις εξελίξεις στην Ένωση τελικά απωθούν το κοινό και προκαλούν την έλλειψη πολιτικής γνώσης ως προς τις ευρωπαϊκές ειδήσεις. Οι πολίτες καθίστανται όλο και λιγότερο πρόθυμοι να δεσμευτούν στα πολιτικά και δημόσια ζητήματα της Ένωσης και δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος όπου χάνουν όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον τους. Η κατάσταση αυτή επιδεινώνεται καθώς τα ΜΜΕ αφιερώνουν όλο και λιγότερο χρόνο στα ζητήματα της Ένωσης σε σχέση με την κάλυψη εθνικών ειδήσεων. Έτσι, αναπαράγεται μια έλλειψη πληροφόρησης, η οποία περιορίζει τον βαθμό στον οποίο οι πολίτες της Ένωσης δεσμεύονται στη δημοκρατία της Ένωσης.

Το πρόβλημα δεν είναι μόνο η μικρή ποσότητα της πληροφόρησης αλλά, κυρίως, η ποιότητα των ειδήσεων που μεταδίδονται για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η χαμηλή γνώση επιτείνει την άγνοια του κοινού και το καθιστά περισσότερο ευρωσκεπτικιστικό ως προς τη σημασία της Ένωσης. Έτσι, η διοχέτευση των ευρωσκεπτικιστικών τάσεων μέσω των

ΜΜΕ στα ζητήματα της Ευρώπης οδηγεί σε συστηματικές παρερμηνείες για τη διακυβέρνηση, για τον τρόπο λήψης αποφάσεων, για την αποτελεσματικότητα της Ένωσης και για όσα συμβαίνουν στο εσωτερικό της. Σε αυτή τη δίνη του κυνισμού, του αντιευρωπαϊσμού και του ευρωσκεπτικισμού, φαίνεται ότι οι επιλογές των δημοσιογράφων διαμορφώνονται στη βάση της ανταπόκρισης αυτών στις προτιμήσεις του κοινού και στην απαίτηση για πιο απλοϊκές ιστορίες. Έτσι, η δίνη του κυνισμού μετατρέπεται τελικά σε δίνη του ευρωσκεπτικισμού που κινείται από την προσφορά και τη ζήτηση αρνητικών ειδήσεων για την Ένωση. Τα πρόσωπα της Ένωσης καταλήγουν να παρουσιάζονται ως μακιαβελικοί χαρακτήρες που δεν ενδιαφέρονται για το δημόσιο συμφέρον και αυτό που μεταδίδεται τελικά από τις ειδήσεις είναι οι νίκες και οι ήττες, τα εθνικά συμφέροντα, οι μανούβρες και οι τακτικισμοί και, βέβαια, η εντελώς παρερμηνευμένη παρουσίαση των στόχων της Ένωσης (Galpin & Trenz, 2016).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, τα ΜΜΕ συσχετίζονται άμεσα με την προώθηση και την εξάπλωση του ευρωσκεπτικισμού.

3.4 Επικοινωνιακό Έλλειμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το ζήτημα της νομιμοποίησης της Ένωσης στην αντίληψη του κοινού είναι ένα σύνθετο στοιχείο. Δεν πρόκειται απλώς για ένα τεχνικό ζήτημα ή μια απαιτούμενη θεσμική αναδιάρθρωση. Το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος στην Ευρώπη κυριαρχεί, ενώ φαίνεται να απουσιάζει η διαφάνεια στις διαδικασίες, στα ζητήματα και στους δρώντες φορείς της Ένωσης. Οι περισσότερες αποφάσεις της Ένωσης φαίνονται να προκύπτουν από το πουθενά καθώς οι πολιτικές διαδικασίες της Ένωσης αποκτούν ελάχιστη δημοσιότητα. Μια εύκολη λύση θα ήταν η απόδοση ευθυνών και κατηγοριών στα θεσμικά όργανα της Ένωσης, και ιδίως στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για την ελλιπή επικοινωνιακή τους πολιτική και για τη διαφαινόμενη βούλησή τους να αποπολιτικοποιούν κάθε συζήτηση. Την ίδια στιγμή, όμως, στις Βρυξέλλες είναι εγκατεστημένοι τόσο επαγγελματίες δημοσιογράφοι που θα έπρεπε να είναι έτοιμοι να ασκήσουν έλεγχο στην Ένωση, να ερμηνεύσουν τις αποφάσεις και τις δράσεις της και να ενημερώσουν το κοινό. Πρόκειται, μάλιστα, συνήθως για επαγγελματίες με πείρα, που γνωρίζουν με ακρίβεια το αντικείμενο αυτό και μπορούν να το μεταδώσουν στο κοινό. Ωστόσο, η πολιτικοποίηση

των ειδήσεων της Ένωσης δεν είναι διαδεδομένη ως πρακτική ούτε ανάμεσα στους δημοσιογράφους των κρατών - μελών που καλύπτουν τα ζητήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, η κάλυψη των ειδήσεων της Ένωσης χαρακτηρίζεται διαχρονικά από τεχνοκρατικές και γραφειοκρατικές τακτικές, που τελικά υποβαθμίζουν τα ζητήματα της Ένωσης σε καλύψεις τεχνικής φύσεως και αναπαράγουν το επικοινωνιακό έλλειμμα (Baisnée, 2002).

Κεφάλαιο 4ο

Case Study: Τα ΜΜΕ και ο ευρωσκεπτικισμός μέσα από τα δημοψηφίσματα του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδας

Στο κεφάλαιο αυτό θα διεξαχθεί η έρευνα της παρούσας εργασίας, κύριο αντικείμενο της οποίας αποτελεί ο τρόπος παρουσίασης από τα ΜΜΕ ενός άκρως σημαντικού για την κάθε χώρα γεγονότος, το οποίο σχετιζόταν άμεσα με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα, γίνεται λόγος για το δημοψήφισμα που διεξήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο το 2016 σχετικά με την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αντίστοιχα για το δημοψήφισμα που διεξήχθη στην Ελλάδα το 2015, όπου μπορεί το άμεσο ερώτημα να μην ήταν το ίδιο, όμως το ουσιαστικό περιεχόμενο της δημόσιας αντιπαράθεσης που αναπτύχθηκε είχε εν πολλοίς να κάνει με τη στάση των Ελλήνων πολιτών απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Αυτό, λοιπόν, που επιχειρείται είναι η μελέτη και ανασκόπηση της στάσης των ΜΜΕ μέσα από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων ευρείας κυκλοφορίας και στις δύο χώρες με αφορμή το ζήτημα του κάθε δημοψηφίσματος και σε σχέση ευρύτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.1 Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που τηρήθηκε για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας βασίζεται στην ανασκόπηση των πρωτοσέλιδων δημοσιευμάτων από εφημερίδες του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδας. Στο πλαίσιο αυτό πρόκειται να εξεταστούν δύο οπτικές. Από τη μία, τα δημοσιεύματα που σχετίζονται με τη ευρωσκεπτικιστική προσέγγιση, αυτά δηλαδή που είχαν ως αντικείμενο την προτίμηση εξόδου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από την άλλη, τα δημοσιεύματα των εφημερίδων που κράτησαν μια θετική στάση απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και διακήρυτταν την ανάγκη και τη σημασία της παραμονής σε αυτήν.

Η αναζήτηση και μελέτη των άρθρων έγινε κατόπιν σχετικής διεξοδικής έρευνας στο διαδίκτυο και συγκεκριμένα στις επίσημες ιστοσελίδες των εφημερίδων ευρείας κυκλοφορίας που θα αναφερθούν παρακάτω. Συνεπώς, η επιλογή ήταν να παρουσιαστούν

τα βασικότερα έντυπα που εξέφρασαν μια σαφή θέση στις κρίσιμες περιόδους διεξαγωγής των δημοψηφισμάτων, είτε υπέρ είτε κατά της παραμονής της κάθε χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως η περίοδος από την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο μέχρι τη διεξαγωγή του ήταν μακρά και διαρκής, έτσι ώστε ήταν δυνατή η διαμόρφωση και εφαρμογή εκστρατειών για την παραμονή ή την έξοδο από την Ένωση. Χάρη στο στοιχείο αυτό κατέστη εφικτή και η διεξαγωγή ερευνών -και δη από επίσημους φορείς- στη χώρα σχετικά με στατιστικά στοιχεία της κάλυψης της είδησης από τα εθνικά της ΜΜΕ. Τα στατιστικά αυτά πρόκειται να αποτελέσουν και τη βάση της παρούσας έρευνας, καθώς αποτυπώνουν με έγκυρο και σαφή τρόπο τη στάση και τη δραστηριοποίηση των ΜΜΕ του Ηνωμένου Βασιλείου σε σχέση με το ζήτημα της εξόδου της χώρας από την Ένωση. Ωστόσο, το αντίστοιχο διάστημα στην Ελλάδα ήταν αρκετά σύντομο (μεσολάβησε μόλις μία εβδομάδα από την αιφνιδιαστική ανακοίνωση του δημοψηφίσματος από τον Πρωθυπουργό στις 28 Ιουνίου 2015 έως τη διεξαγωγή του στις 5 Ιουλίου), με αποτέλεσμα να μην έχουν εντοπιστεί επίσημες έρευνες που να παρέχουν έγκυρα στατιστικά με τον αντίστοιχο τρόπο. Έτσι, στην περίπτωση της Ελλάδας θα παρουσιάσουμε απευθείας τα σχετικά δημοσιεύματα.

4.2 ΜΜΕ & Δημοψήφισμα στο Ηνωμένο Βασίλειο

Στις ενότητες που ακολουθούν θα παρουσιαστεί εν συντομία το χρονικό του δημοψηφίσματος για αυτό που καθιερώθηκε να αποκαλείται ως Brexit, η ανάδυση του ευρωσκεπτικισμού στο Ηνωμένο Βασίλειο και λεπτομερέστερα η δράση, ο ρόλος και η επιρροή των ΜΜΕ σε αυτό.

4.2.1 Ευρωσκεπτικισμός και ανακοίνωση δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο

Αρχικά είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας, στην οποία ο ρόλος των ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης έχει επιδράσει καταλυτικά στην ανάδυση και διατήρηση ευρωσκεπτικιστικών τάσεων. Το

γεγονός αυτό δεν έχει επιδράσει αποκλειστικά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και στις δράσεις της Ένωσης, αλλά ταυτόχρονα - σε μια σχέση αλληλεπίδρασης- είχε μεγάλο αντίκτυπο και στις πολιτικές που σχεδίαζαν και εφάρμοζαν οι Βρετανικές κυβερνήσεις, όταν συναναστρέφονταν με τους Ευρωπαίους εταίρους. Μάλιστα, η ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα ζητήματα στη βρετανική πολιτική. Οι Βρετανοί ήταν οι λιγότερο πρόθυμοι να κάνουν λόγο για την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα σε σύγκριση με τα λοιπά κράτη - μέλη (Hawkins, 2012).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο η εικόνα της Ένωσης είναι δίπτυχη. Από τη μία πλευρά εμφανίζεται ως μια ξένη δύναμη και από την άλλη ως ένα φόρουμ εντός του οποίου γίνονται διαπραγματεύσεις. Η πρώτη στάση αποτυπώνει την Ένωση ως μια εξωτερική οργάνωση, της οποίας το Ηνωμένο Βασίλειο είναι μέλος. Υπό την οπτική αυτή, η Ένωση είναι μία εχθρική, ημι-αυταρχική δύναμη, που θέτει απειλές για τη χώρα. Η δεύτερη διάσταση αποτυπώνει την Ένωση ως το φόρουμ διαπραγματεύσεων, εντός του οποίου τα συμφέροντα του Ηνωμένου Βασιλείου τάσσονται εναντίον των λοιπών κρατών - μελών, όπως της Γαλλίας, της Γερμανίας και μιας συμμαχίας λοιπών κρατών (Hawkins, 2012).

Επίσης, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι ο ευρωσκεπτικισμός ως πολιτικό φαινόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί μακρά παράδοση. Άλλωστε, ήταν η ίδια η τότε Βρετανίδα Πρωθυπουργός Margaret Thatcher που το 1988 έδωσε σάρκα και οστά στον όρο «ευρωσκεπτικισμός», περιγράφοντάς τον χαρακτηριστικά στην περίφημη ομιλία της στο Ευρωπαϊκό Κολλέγιο που έμεινε γνωστή ως "[The Bruges Speech](#)" (Margaret Thatcher Foundation, 1988): *«Δεν περιορίσαμε επιτυχώς το κράτος στη Βρετανία, μόνο και μόνο για να μας επιβληθεί ξανά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με ένα ευρωπαϊκό υπερ-κράτος να ασκεί μια νέα κυριαρχία από τις Βρυξέλλες»*, είχε αναφέρει η Thatcher καταγγέλλοντας τις προσπάθειες του τότε Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jacques Delors και των Βρυξελλών προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η «Σιδηρά Κυρία» του Ηνωμένου Βασιλείου είχε επιτεθεί στις γραφειοκρατικές και θεσμικές αδυναμίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενισχύοντας τις ευρωσκεπτικιστικές τάσεις και βάζοντας από τότε ουσιαστικά τη Βρετανία στον δρόμο του Brexit (Willets, 2018). Η ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση δυσχέρανε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, λόγω της εσωτερικής διαμάχης που επικρατούσε στους πολιτικούς θεσμούς της χώρας και αφορούσε κυρίως στον υπερεθνικό χαρακτήρα της τότε Κοινότητας. Μια πρώτη προστριβή αφορούσε στην

οικονομική συνεισφορά της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς με την ένταξή της όφειλε να στηρίζει οικονομικά τις πολιτικές της Κοινότητας. Όταν ανέλαβε Πρωθυπουργός η Thatcher επέμεινε ότι η χώρα της και οι Βρετανοί φορολογούμενοι αδικούνται. Αναφωνώντας «θέλω τα λεφτά μου πίσω», απαίτησε καλύτερη συμφωνία με την τότε ΕΟΚ, υπό την απειλή παρακράτησης του ΦΠΑ (BBC, 2013).

Ομοίως, μακρά παράδοση στο Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί και η ευρωσκεπτικιστική κάλυψη των ειδήσεων που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση από τα ΜΜΕ. Η εφημερίδα Daily Mail μάλιστα εδώ και χρόνια παρουσιάζει αφιερώματα υπέρ της εξόδου της χώρας από την Ένωση, καθώς ο αντιευρωπαϊσμός αποτελεί στοιχείο της ταυτότητας της συγκεκριμένης εφημερίδας. Η Sun επίσης διατηρεί ήδη από το 1990 αυτή τη στάση με το χαρακτηριστικό πρωτοσέλιδο που ακολουθεί να είναι ένα μόνο από μια πληθώρα σχετικών δημοσιευμάτων. Επομένως, ήδη αρκετά πριν από τις εκστρατείες υπέρ και κατά της παραμονής του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η βρετανική κοινή γνώμη έχει δεχθεί βαθιά έκθεση στον ευρωσκεπτικισμό (Levy, et al., 2017). Από την άλλη, η Daily Mirror έχει διατηρήσει μια πιο θετική στάση απέναντι στην Ένωση, όπως και ο The Guardian και οι Financial Times.

Εικόνα 1: The Sun, 1 Νοεμβρίου 1990

Στις 23 Ιουνίου 2016 στο Ηνωμένο Βασίλειο διεξήχθη δημοψήφισμα σχετικά με την παραμονή ή την έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το 51,89% ψήφισε υπέρ της αποχώρησης, ενώ το 48,11% υπέρ της παραμονής (Walker, 2018). Το δημοψήφισμα αυτό ήταν αποτέλεσμα της προεκλογικής δέσμευσης του τότε Πρωθυπουργού David Cameron να οδηγήσει τη χώρα σε δημοψήφισμα εφόσον κέρδιζε τις εκλογές του 2015. Μετά τη νίκη του στις εκλογές της 7ης Μαΐου 2015 κατευθείαν έλαβε δράση για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος και ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μάλιστα, μέσα από τις διαπραγματεύσεις εκείνες πέτυχε και εκπλήρωσε ορισμένους από τους στόχους του, ωστόσο απέτυχε να αποκτήσει τον έλεγχο στο ζήτημα των προσφύγων (Levy, et al., 2017). Η διαπραγμάτευση ολοκληρώθηκε στις 19 Φεβρουαρίου 2016, ενώ την επομένη ανακοινώθηκε η 23^η Ιουνίου 2016 ως η ημερομηνία διεξαγωγής του δημοψηφίσματος με αντικείμενο την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή την έξοδό της² (Walker, 2018).

4.2.2 Η κάλυψη του βρετανικού δημοψηφίσματος από τα εθνικά ΜΜΕ

Στις αντιμαχόμενες εκστρατείες που αναπτύχθηκαν στην πορεία προς το βρετανικό δημοψήφισμα του 2016, τα ΜΜΕ διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο. Αρχικά, λειτούργησαν ως η πλατφόρμα όπου οι εκπρόσωποι των δύο πλευρών επεδίωξαν να βγουν «νικητές», κερδίζοντας με το μέρος τους την κοινή γνώμη. Οι οπαδοί υπέρ της αποχώρησης βασίστηκαν στο απλό μήνυμα επανάκτησης του ελέγχου, το οποίο ακουγόταν σε κάθε ευκαιρία. Το μήνυμα αυτό ήταν αποτελεσματικό καθώς ήταν εύκολα κατανοητό από τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, αλλά επιδεχόταν και πολλαπλών ερμηνειών. Σε αντίθεση, η εκστρατεία υπέρ της παραμονής στην Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται ότι στερούταν απλών και κατανοητών επιχειρημάτων σχετικά με τα οφέλη από τη συμμετοχή της χώρας στην Ένωση, τα οποία θα μπορούσαν να μεταδοθούν με εύπεπτο τρόπο στο κοινό. Παράλληλα, τα ΜΜΕ λειτούργησαν ως η πλατφόρμα όπου αναπτύχθηκαν συζητήσεις και για τα λοιπά πολιτικά ζητήματα που τέθηκαν από τις αντιπαρατιθέμενες πλευρές και μπορεί να σχετίζονταν ή να μη σχετίζονταν με την ουσία του δημοψηφίσματος (Jackson, et al., 2018).

² Το ζήτημα αυτό έχει καθιερωθεί να αναφέρεται στον κόσμο των ΜΜΕ ως **Brexit** (**Britain exit**). Σε αντίθεση, ο όρος **Bremain** (**Britain remain**) δηλώνει την παραμονή της Βρετανίας στην Ε.Ε.

Έτσι, μπορεί κανείς εύκολα να παρατηρήσει πως οι ευρωσκεπτικιστικές προσεγγίσεις εμφανίζονται ιδίως στον Τύπο της δεξιάς πτέρυγας (The Daily Telegraph, The Daily Mail, The Sun), δηλαδή σε εφημερίδες στις οποίες ήδη από το παρελθόν ήταν κοινός τόπος πως απουσίαζαν οι ιδέες υπέρ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την άλλη, εφημερίδες όπως οι The Guardian και The Observer είναι σε γενικότερες γραμμές περισσότερο υπέρ της Ένωσης (Hawkins, 2012).

Σύμφωνα με τους Moore & Ramsay (2017), στο διάστημα των 10 εβδομάδων της εκστρατείας πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο παρατηρήθηκε από σύνολο 350 χιλιάδων περίπου άρθρων η δημοσίευση 15 περίπου χιλιάδων άρθρων σχετικών με το δημοψήφισμα. Αυτά δημοσιεύθηκαν διαδικτυακά σε περισσότερα από 20 ΜΜΕ κατά την επίσημη διάρκεια της εκστρατείας. Παράλληλα, 195 εθνικές εφημερίδες από ένα σύνολο 550 είχαν την ίδια περίοδο πρωτοσέλιδα σχετικά με το δημοψήφισμα.

Μελετώντας το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων αυτών παρατηρείται ότι η οικονομία αποτέλεσε το πλέον καλυπτόμενο ζήτημα στην εκάστοτε εκστρατεία είτε υπέρ είτε κατά της παραμονής στην Ένωση, ενώ δεύτερο σε κάλυψη ήταν το προσφυγικό ζήτημα. Οι οικονομικοί ισχυρισμοί αμφισβητήθηκαν. Οι προειδοποιήσεις σχετικά με τις επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου απορρίφθηκαν από την πλειοψηφία ως σκόπιμη κινδυνολογία και απειλή για να προκληθεί η υποστήριξη της παραμονής του Ηνωμένου Βασιλείου στην Ένωση (Levy, et al., 2017).

Ταυτόχρονα, τα οικονομικά ζητήματα ήταν στενά συνδεδεμένα και με το προσφυγικό ζήτημα, καθώς το 47% των άρθρων συνέδεαν το δημοψήφισμα, την οικονομία και το προσφυγικό. Η κάλυψη των επιπτώσεων του προσφυγικού ζητήματος ήταν κατά κύριο λόγο αρνητική, ενώ οι πρόσφυγες και οι μετανάστες κατηγορούνται ακόμα και σήμερα από σημαντική μερίδα πολιτών για τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα του Ηνωμένου Βασιλείου (Moore & Ramsay, 2017).

Οι στρατηγικές και οι εκστρατείες των πολιτικών ηγετών κυριάρχησαν στον Τύπο στο Ηνωμένο Βασίλειο, ιδίως αυτή του David Cameron με περίπου 6.000 άρθρα, του George Osborne με 2.500 περίπου άρθρα³, του Boris Johnson με 3.500 άρθρα, του Nigel Farage

³ Αμφότεροι υπέρ της παραμονής

με λίγο περισσότερα από 2.000 άρθρα και του Michael Gove επίσης με λίγο περισσότερα από 2.000 άρθρα⁴ (Moore & Ramsay, 2017; Levy, et al., 2017).

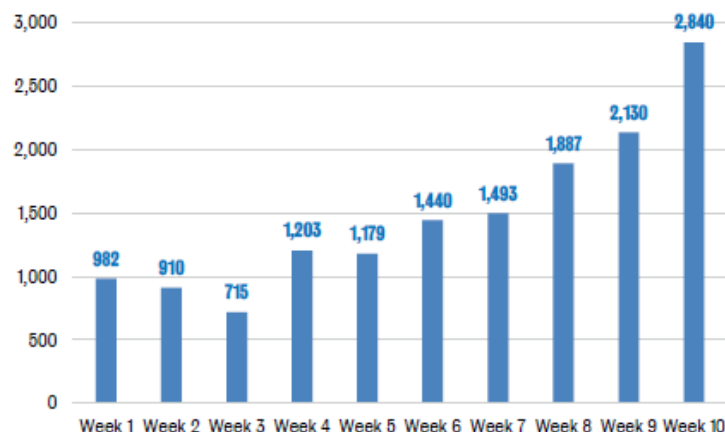
	'Remain' Figure	Articles	'Leave' Figure	Articles
1	David Cameron	3,131	Boris Johnson	1,949
2	George Osborne	1,817	Michael Gove	1,219
3	Jeremy Corbyn	1,078	Nigel Farage	984
4	Gordon Brown	471	Iain Duncan Smith	546
5	Alex Salmond	233	Priti Patel	280
6	Theresa May	209	Gisela Stuart	213
7	Alan Johnson	138	Matthew Elliott	175
8	Nicola Sturgeon	127	Andrea Leadsom	173
9	Amber Rudd	101	Chris Grayling	171
10	Angela Eagle	97	Liam Fox	154

Εικόνα 2: Κάλυψη των εκστρατειών υπέρ ή κατά της παραμονής της χώρας στην Ένωση. Πηγή: Moore & Ramsay, 2017

Γενικότερα, η κάλυψη της εκστρατείας για το δημοψήφισμα μπορεί να χαρακτηριστεί ως έντονη και διχαστική. Η πόλωση που παρατηρήθηκε στην κοινή γνώμη ήταν ιστορική αλλά και πρωτόγνωρη. Ταυτόχρονα, δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι το κλίμα που καλλιεργήθηκε οδήγησε και στην πρώτη μετά τη λήξη της δράσης του IRA δολοφονία πολιτικού στο Ηνωμένο Βασίλειο (Παναγιωτάκης, 2016). Η βουλευτής του Εργατικού Κόμματος Jo Cox, που είχε χαρακτηριστεί ως «ακούραστη υπέρμαχος των προσφύγων», δολοφονήθηκε στις 16 Ιουνίου 2016, μία εβδομάδα πριν από το δημοψήφισμα. Για το έγκλημα καταδικάστηκε ένας ακροδεξιός φιλοναζιστής που την ώρα της δολοφονικής επίθεσης καταγράφηκε να φωνάζει το σύνθημα «Πρώτα η Βρετανία», φράση που αποτελεί και την ονομασία ενός ακραίου βρετανικού κόμματος (Britain First) που είχε ταχθεί φανατικά υπέρ του Brexit (The Guardian, 2016).

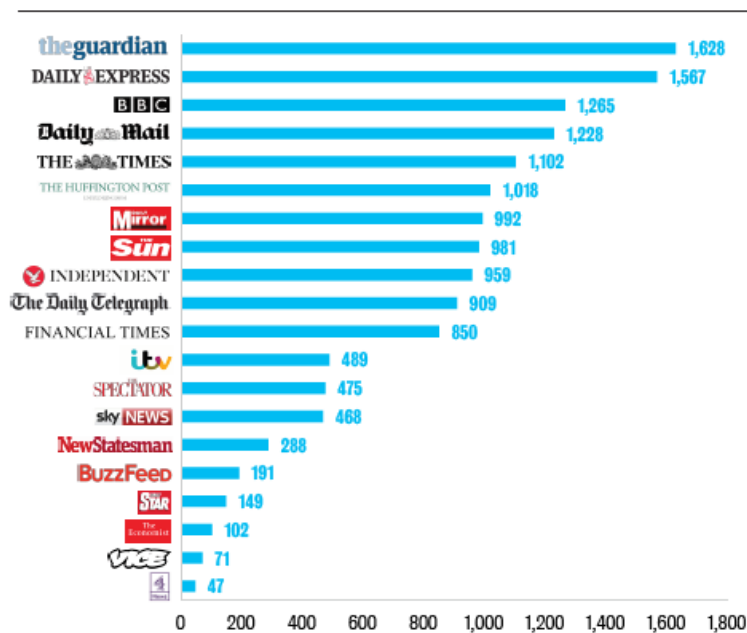
Τα περισσότερα αρνητικά άρθρα που υποστήριζαν την έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση δημοσιεύθηκαν από τις εφημερίδες The Express, The Daily Mail και The Sun. Στα διαγράμματα που ακολουθούν αποτυπώνεται η κάλυψη του ζητήματος του δημοψηφίσματος από τον εθνικό τύπο από τις 15 Απριλίου μέχρι τις 23 Ιουνίου 2016.

⁴ Οι τρεις τελευταίοι τάσσονταν υπέρ της εξόδου

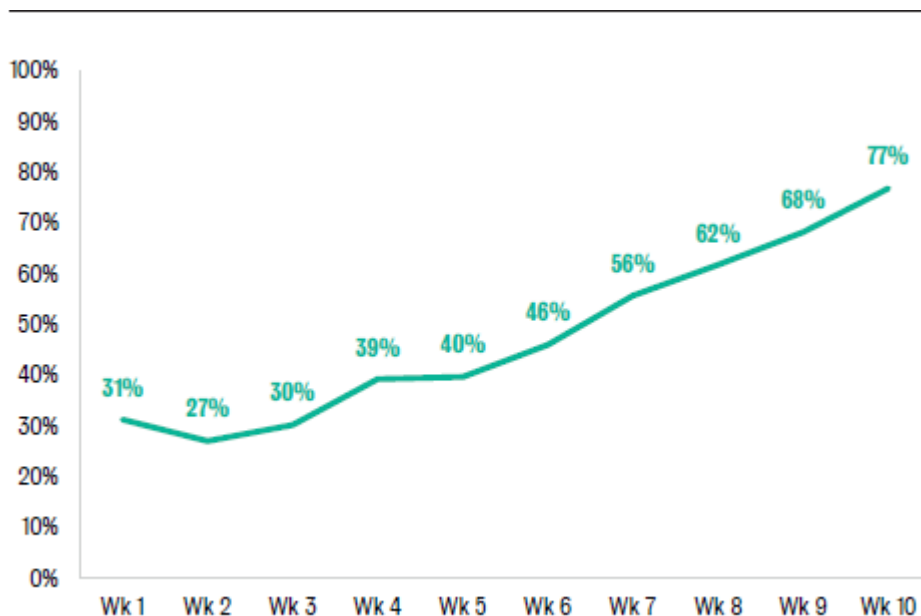
Εικόνα 3: Κάλυψη του δημοψηφίσματος από τα ΜΜΕ. Πηγή: Moore & Ramsay, 2017

Συνολικά, μέσα σε 10 εβδομάδες της εκστρατείας 20 εφημερίδες δημοσίευσαν 351.166 άρθρα σε όλα τα ζητήματα από τα οποία 253.076 ήταν για τον αθλητισμό και το star system. Από τα υπόλοιπα 98.090 τα 2/3 δεν έκαναν κάποια αναφορά σε κάποιο από τα κρίσιμα πολιτικά ζητήματα. Από τα εναπομείναντα 30.581 άρθρα, τα μισά δεν έκαναν αναφορά στο δημοψήφισμα. Συνολικά, τελικά, μόλις 14.779 άρθρα κάλυψαν το ζήτημα του δημοψηφίσματος, περιλαμβάνοντας ειδήσεις, στατιστικά και απόψεις (Moore & Ramsay, 2017).

Εικόνα 4: Η κάλυψη του δημοψηφίσματος ανά εφημερίδα. Πηγή: Moore & Ramsay, 2017

Η κάλυψη του ζητήματος του δημοψηφίσματος σε σχέση με τη συνολική κάλυψη των ειδήσεων αποτυπώνεται ως εξής:

Εικόνα 5: Η κάλυψη του δημοψηφίσματος από τα MME σε σχέση με τη συνολική κάλυψη ειδήσεων.
Πηγή: Moore & Ramsay, 2017

Από το παραπάνω διάγραμμα προκύπτει πως μέχρι και την έβδομη εβδομάδα της εκστρατείας λιγότερα από τα μισά MME στο Ηνωμένο Βασίλειο δημοσίευαν άρθρα σχετικά με το δημοψήφισμα. Παρατηρήθηκε αύξηση κατά 56% την έβδομη εβδομάδα και συνέχισε να αυξάνεται. Την τελευταία εβδομάδα περίπου 8 άρθρα από τα 10 αναφέρονταν στο δημοψήφισμα. Συνολικά σε όλη την εκστρατεία το 48,3% των MME αναφέρθηκε σε ζητήματα σχετικά με το δημοψήφισμα.

Περίπου τα 2/3 όλων των πρωτοσέλιδων (65%) τάχθηκαν υπέρ της εξόδου της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο στατιστικό αυτό κυρίαρχες ήταν οι εφημερίδες The Daily Telegraph και Sunday Telegraph, με ένα άθροισμα 41 πρωτοσέλιδων συνολικά για το δημοψήφισμα και υπέρ του Brexit. Ακολουθούν οι Express και Sunday Express με 33 φύλλα και η Daily Mail με 25. Από τις εφημερίδες υπέρ της παραμονής της χώρας στην Ένωση διακρίνονται οι The Guardian και The Observer με 24 πρωτοσέλιδα, οι Times με 18 και οι Financial Times με 16. Αξιοσημείωτη, επίσης, είναι η μεγάλη διαφορά μεταξύ των εφημερίδων Sun και Sun on Sunday και των εφημερίδων Mirror και Sunday Mirror, καθώς οι πρώτες (που τάσσονταν υπέρ του Brexit) δημοσίευσαν 22 σχετικά πρωτοσέλιδα, ενώ οι δεύτερες (που τάσσονταν υπέρ του Bremain) μόλις 5 (Moore & Ramsay, 2017).

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι την τελευταία εβδομάδα αρκετά ΜΜΕ του Ηνωμένου Βασιλείου δεν είχαν δηλώσει επίσημα τη θέση τους. Οι εφημερίδες The Guardian, Mirror και Financial Times επίσημα δημοσίευσαν τη θέση τους υπέρ της παραμονής μόλις κατά τη διάρκεια της 10^{ης} εβδομάδας, ενώ η Daily Star παρέμεινε ουδέτερη μέχρι και το τέλος (Levy, et al., 2017).

Όλα τα παραπάνω έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τα όσα είχαν συμβεί στο προηγούμενο βρετανικό δημοψήφισμα του 1975, όταν όλες οι εφημερίδες εθνικής εμβέλειας είχαν ταχθεί υπέρ της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Financial Times, 2016).

Παρακάτω, λοιπόν, θα παρουσιαστούν ορισμένα από τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων στο Ηνωμένο Βασίλειο ως προς την παραμονή ή την έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μελέτη αυτών θα μας διευκολύνει στην κατανόηση της επιρροής των ΜΜΕ στην εξάπλωση των ευρωσκεπτικιστικών τάσεων. Η παράθεση των πρωτοσέλιδων θα πραγματοποιηθεί βάσει της στάσης των εφημερίδων, ξεκινώντας από αυτές που είναι κατά της παραμονής στην Ένωση και υπέρ του Brexit, ενώ έπονται όσες τάχθηκαν υπέρ της παραμονής και κατά του Brexit. Σημειώνεται ότι καταρχήν βάση της έρευνας αποτέλεσαν τα πρωτοσέλιδα που κυκλοφόρησαν την προηγούμενη της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, δηλαδή στις 22 Ιουνίου 2016.

The Sun

Τη παραμονή του δημοψηφίσματος η εφημερίδα The Sun παρουσιάζοντας μια φωτογραφία της Βασίλισσας Ελισάβετ δημοσίευσε ως τίτλο έναν υποτιθέμενο διάλογο της Βασίλισσας με υψηλούς προσκεκλημένους σε δείπνο που παρέθεσε. «*Δώστε μου τρεις καλούς λόγους για να παραμείνουμε στην Ευρώπη*», φέρεται να ρωτάει η Βασίλισσα για να λάβει την απάντηση: «*Συγγνώμη κυρία μου δεν μπορούμε να σκεφτούμε ούτε έναν*». Παρά το ότι η Βασίλισσα δεν πήρε μέρος στη δημόσια αντιπαράθεση που αναπτύχθηκε για το δημοψήφισμα και δεν έλαβε καμία θέση, η εφημερίδα αναφέρει πως «*η Βασίλισσα είναι σίγουρα ευρωσκεπτικιστής*», επικαλούμενη τις απόψεις ενός βασιλικού βιογράφου. Η The Sun προτρέπει καθαρά το κοινό να ψηφίσει υπέρ της εξόδου της χώρας από την Ένωση, σημειώνοντας πως ο κόσμος δεν πρέπει να εμπιστευθεί τον Cameron.

Εικόνα 6: The Sun, 22 Ιουνίου 2016

Παράλληλα, και με προηγούμενα πρωτοσέλιδά του το πρώτο σε κυκλοφορία βρετανικό tabloid τάχθηκε υπέρ της εξόδου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενδεικτικά, παρουσιάζονται το πρωτοσέλιδο με τη φωτογραφία και πάλι της βασίλισσας Ελισάβετ και τίτλο «*Η βασίλισσα στηρίζει το Brexit*» από τον Μάρτιο του 2016, το πρωτοσέλιδο της 14ης Ιουνίου 2016 όπου κεντρικός είναι ο τίτλος-λογοπαίγνιο «*Beleave in Britain*» με τα εθνικά χρώματα αλλά και το πρωτοσέλιδο της 23ης Ιουνίου 2016⁵ με τίτλο «*Ημέρα της Ανεξαρτησίας*» και το ίδιο λογοπαίγνιο «*Beleave in Britain*» με το οποίο καλείται το κοινό να ανακτήσει την πίστη του στην ανάπτυξη του Ηνωμένου Βασιλείου μέσω της εξόδου από την Ένωση.

⁵ Δηλαδή την ημέρα διεξαγωγής του δημοψηφίσματος

Εικόνα 7: The Sun, 9 Μαρτίου 2016, 14 Ιουνίου 2016 και 23 Ιουνίου 2016

Daily Mail

Η εφημερίδα Daily Mail επίσης υποστήριξε την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση, γράφοντας χαρακτηριστικά: «Ψέματα. Απληστες ελίτ. Ένα σπουδαίο μέλλον εκτός της κατακερματισμένης και ετοιμοθάνατης Ευρώπης... Αν πιστεύετε στην Μεγάλη Βρετανία ψηφίστε Έξοδο». Η συντηρητικών πολιτικών πεποιθήσεων εφημερίδα, λοιπόν, η οποία μάλιστα είναι η δεύτερη κατά σειρά σε κυκλοφορία μετά τη Sun, κάλεσε ανοιχτά το κοινό την παραμονή του δημοψηφίσματος να ψηφίσει υπέρ της αποχώρησης.

Daily Mail
WEDNESDAY, JUNE 22, 2016 www.dailymail.co.uk DAILY NEWSPAPER OF THE YEAR 65p

Lies. Greedy elites. Or a great future outside a broken, dying Europe ...
If you believe in Britain vote Leave
Daily Mail COMMENT PAGES 18-19

BBC'S HOLLOW APOLOGY TO CLIFF

EXCLUSIVE
By Sam Greenhill
Chief Reporter

Star's fury as TV chiefs say sorry for 'distress' - but STILL defend filming raid on home

THE BBC caved in and apologised to Cliff Richard yesterday for naming him as a sex abuse suspect. In a dramatic U-turn, the corporation said it was 'very sorry' for the distress caused to the veteran singer. The apology came less than 12 hours after the Mail revealed in an exclusive interview that Sir Cliff thought the stress of the two-year investigation would kill him. Last night the 75-year-old angrily rebuffed the 'appearance' of an apology, saying it might not stop him mounting a court action against the BBC or police. Following a tip-off, the corporation had filmed South Yorkshire detectives raiding Sir Cliff's home in August 2014 and identified him as an alleged sex abuser. The singer, who was on holiday in Portugal, discovered he was a suspect only by watching the raid on television. The Crown Prosecution Service threw out the case last week but, while police said sorry to Sir Cliff, the BBC refused to do so. Last night - following the Mail interview - it issued a statement saying: 'The BBC is very sorry that Sir Cliff Richard, who has worked as a musician and performer for so many years with the organisation, has suffered distress.' The stance was in stark contrast to last week when corporation chiefs responded to Sir Cliff's exoneration by saying it had 'applied normal editorial judgments' to the story, without acknowledging his distress. The BBC is still standing by its decision to run the story. Sir Cliff told the Mail last night that

Turn to Page 2

Εικόνα 8: The Daily Mail, 22 Ιουνίου 2016

The Daily Telegraph

Οι εφημερίδες The Daily Telegraph και The Sunday Telegraph επίσης υποστήριζαν την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενδεικτικά, το σχετικό πρωτοσέλιδο καταδικάζει την εκστρατεία υπέρ της παραμονής παρομοιάζοντάς την με γερμανική, προπαγανδιστική και ναζιστική τακτική.

[illegible]

Εικόνα 9: The Daily Telegraph, 22 Ιουνίου 2016

The Times

Στο φύλλο της 18ης Ιουνίου 2016 η συγκεκριμένη εφημερίδα υποστήριξε την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυκλοφορώντας με πρωτοσέλιδο τίτλο «Για ποιο λόγο η παραμονή είναι καλύτερη για τη Βρετανία». Στο editorial κύριο άρθρο της εφημερίδας τη μέρα εκείνη, σε ένα ευρύ κείμενο 2.000 λέξεων, αναφερόταν ως καλύτερη επιλογή η παραμονή της χώρας και η διαπραγμάτευση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά η έξοδος. Η θέση που έλαβε η συγκεκριμένη εφημερίδα θεωρήθηκε για πολλούς αξιοσημείωτη, καθώς πρόκειται για μια ακόμη ιδιοκτησία του Rupert Murdoch, όπως και η The Sun, που όπως είδαμε παραπάνω υπήρξε ζηλωτής του Brexit. Σύμφωνα όμως με τη γνώμη που εξέφρασε το κύριο άρθρο της The Times, η απώλεια της πρόσβασης των Βρετανών στην κοινή ευρωπαϊκή αγορά θα καθιστούσε το κόστος ενός Brexit δυσβάσταχτο για τη χώρα και τους πολίτες της.

Εικόνα 10: The Times, 18 Ιουνίου 2016

Η εφημερίδα επιχειρηματολογεί πως ένα ενδεχόμενο Brexit θα απελευθέρωνε «άγνωστες και ανησυχητικές συνέπειες» τόσο για τη Βρετανία όσο και για την Ευρώπη. Η θέση των φιλοσυντηρητικών Times θεωρήθηκε μια υποστήριξη στον συντηρητικό Πρωθυπουργό David Cameron που ηγούνταν της εκστρατείας του Remain. Παρά την κοινή τους ιδιοκτησία, σε αντίθεση με το κοινό της Sun, το κοινό των Times είναι περισσότερο αστικό και κοσμοπολίτικο και τάσσεται υπέρ της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

επομένως η εφημερίδα δε θα ήθελε να έρθει σε ευθεία σύγκρουση με τις απόψεις των αναγνωστών της. Όμως, παρά την υποστήριξη της παραμονής, η εφημερίδα παρέμεινε σκεπτική για μια σειρά ζητημάτων που αφορούν στο σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καλώντας τον Πρωθυπουργό να χρησιμοποιήσει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος για να πιέσει για αλλαγές στην Ε.Ε. Παράλληλα, η άποψη της εφημερίδας συμμερίζεται τις ανησυχίες των υποστηρικτών του Brexit σχετικά με τα αυξημένα επίπεδα μετανάστευσης (Financial Times, 2016).

Κρατώντας πάντως τη στάση υπέρ του Remain, την παραμονή του δημοψηφίσματος η εφημερίδα προειδοποιεί από το πρωτοσέλιδό της για τις οικονομικές συνέπειες ενός ενδεχόμενου Brexit, κάνοντας λόγο για τον κίνδυνο απώλειας πολλών θέσεων εργασίας.

THE TIMES
Max 23C min 5C Wednesday, June 22 2016 | thetimes.co.uk | No 71943 Only 80p to subscribers £1.40

#tightywhities
The rise of men in pants Times 2

Brexit braintease
Test your knowledge with our EU quiz News, page 13

FTSE chiefs join forces in huge vote for Remain
Don't risk jobs, warn 1,300 business leaders
Francis Elliott Political Editor Robin Pagnamenta

The bosses of more than half of Britain's largest companies are urging voters to back Remain in the biggest endorsement from the business world to date. Some 1,285 business leaders, who together employ 175 million people — including more than 900 small and medium-sized firms and 50 of the FTSE 100 — say in a letter to The Times that Brexit would damage the British economy. They echo an eleventh-hour appeal from David Cameron on the steps of No 10 yesterday, asking older voters not to risk the job prospects of their children and grandchildren.

"Britain leaving the EU would mean uncertainty for our firms, less trade with Europe and fewer jobs," the business leaders say. They claim that they would have to reset "terms of trade from scratch" with Britain's biggest market after an exit from the European Union and single market.

"Smaller businesses and the people they employ are particularly vulnerable to any economic shock which could follow," add the heads of companies ranging from dairy farmers in Devon to printers in Co. Antrim.

The signatories include Sir Richard Branson of Virgin, Michael Bloomberg, the media mogul and former New York mayor, Jo Malone, the perfume entrepreneur, and Sir Charles Dunstone, co-founder of Carphone Warehouse. Boris Johnson claimed yesterday that business chiefs were being bullied and bribed into endorsing Remain from "an operation in Downing Street". The business leaders' intervention comes as: © Boris Johnson has urged Britons to seize its "Independence Day" tomorrow. He came under fire from Ruth Davidson, leader of the Scottish Tories, who questioned his integrity in a bruising last TV debate of the campaign.

© Michael Gove has compared economic experts warning about Brexit to the Nazis who smeared Einstein's scientific findings during the 1930s.

© The Queen has been challenging her inner circle to explain why Britain should remain in the EU, according to her biographer.

© The referendum is to be decided by a record electorate of 46,499,537 people.

The Remain campaign kicked off its effort to persuade voters to stay in the EU with a business leaders' letter in The Times in February, signed by the bosses of Britain's 36 biggest companies.

With the outcome of the referendum still uncertain, some who previously opted to stay out of the fight are joining the call for Remain. Among new FTSE 100 companies represented are Barclays, Standard Life, Anglo American, Barrat Developments and the Berkeley Group, although some leaders are signing in a personal capacity.

Notable absentees include Dave Lewis, the chief executive of Tesco. He is thought to be pro-Remain but, as with other big retailers including J Sainsbury, has been reluctant to confirm this in public amid fears that taking a stance might alienate consumers.

Privately, Simon Segars, chief executive of the technology company ARM Holdings, and Lav Garfield, of the water company Severn Trent, are known to be in favour of staying in the EU. They have chosen not to join the public campaign because they see no business

Judge backed father who went on to murder girl
David Brown Chief News Correspondent Danielle Sheridan

A sadistic father was free to abuse and eventually murder his six-year-old daughter after a judge's ruling gave him the power to fend off police, doctors, teachers and social services.

Ben Butler, 36, was jailed for severely shaking his baby, Ellie, in 2009 but had his conviction quashed the following year. Returning the child to him with "joy", Mrs Justice Hogg issued an unusual ruling clearing Butler of wrongdoing. The order gave him "all the power" over the authorities when they raised concerns about Ellie, a serious case review found.

In the 11 months after regaining care of his daughter, Butler abused her and finally killed her in October 2013.

Yesterday he was convicted of murder and child cruelty and jailed for a minimum of 23 years. His girlfriend, Jennifer Gray, a 36-year-old graphic designer, was jailed for 42 months for child cruelty and attempting to pervert the course of justice by covering up their daughter's killing. Gray was also subjected to brutal attacks by her partner, the court was told, but remained devoted to him.

Butler, a stay-at-home father from Sutton in south London, had been jailed for abusing Ellie when she was seven weeks old. His conviction was overturned because of doubts about expert medical evidence on shaken babies. When he tried to regain care of Ellie in the family division of the High Court Mrs Justice Hogg, 69, one of the country's most senior family court judges, made public her judgment describing him as a victim of a miscarriage of justice. She concluded: "It is a joy for me to oversee the return of a child to her parents."

The judge also issued an unpublished order that "all professional, educational, medical or social care bodies holding files" relating to Ellie or her younger sibling must make a "prominent reference to the fact that Ben Butler has been convicted of the murder of his daughter". The order, which was not disclosed to the jury, said that Butler could deploy a similar letter through his solicitor if he was approached by any of the agencies. The letter is known to have been used at

Ben Butler murdered his daughter Ellie 11 months after she was returned to him. He was described by a judge yesterday as self-absorbed, violent and domineering

IN THE NEWS

Football turf war
France has blamed Richard Haydon, a groundman based in Leeds, for causing a national embarrassment after fiery criticism of the pitches used in Euro 2016. Page 3

Two-week sick note
Employees should be allowed to sign themselves off work for up to two weeks because doctors are too busy to write sick notes, the British Medical Association has said. Page 6

Plot 'to kill Trump'
An autistic man from Surrey is facing up to ten years in prison for allegedly attempting to kill Donald Trump, the US presidential candidate, at a rally in Las Vegas. Page 19

Pensioner's ordeal
Police have raised money for a 79-year-old woman who fell in her kitchen and survived for six days by sipping water that was dripping from her defrosting fridge. Page 21

Russia's aerial assault
Russia is accused of breaching international conventions by dropping deadly chemical weapons on rebel-held residential areas in the Syrian city of Aleppo. Pages 20-21

I've with you couldn't run a bath
BREXIT

Εικόνα 11: The Times, 22 Ιουνίου 2016

The Mail on Sunday

Η κυριακάτικη έκδοση της βρετανικής δεξιάς εφημερίδας The Mail υιοθέτησε τη στάση υπέρ της παραμονής της Βρετανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με ένα απόλυτα σαφές μήνυμα προς τους αναγνώστες της, ακριβώς κάτω από το λογότυπο της εφημερίδας στην έκδοση της 19ης Ιουνίου 2016: «Σας προτείνουμε να ψηφίσετε παραμονή για μία ακόμη πιο ασφαλή, πιο ελεύθερη, πιο πλούσια και ακόμα Μεγαλύτερη Βρετανία⁶».

Το κείμενο που συνόδευε τον τίτλο ήταν ενδεικτικό του ύφους και της στάσης του μέσου. Σε ένα δισέλιδο άρθρο, η Mail ανέλυε την άποψη πως η Βρετανία θα ερχόταν αντιμέτωπη με ανατιμήσεις, αναταραχή στις χρηματοπιστωτικές αγορές και μια μακρά περίοδο αβεβαιότητας, αν ψήφιζε να φύγει από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο επερχόμενο δημοψήφισμα. Ταυτόχρονα, η εφημερίδα κατηγορούσε το στρατόπεδο που τάσσονταν υπέρ του Brexit για πλασάρισμα μιας «επικίνδυνης αυταπάτης». Για τους δε επικεφαλής της καμπάνιας του Brexit η Mail on Sunday ανέφερε χαρακτηριστικά πως είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν ένα μεγάλο μέρος των εσόδων των Βρετανών και να ρίξουν το επίπεδο διαβίωσής τους, προκειμένου να περπατήσουν σε ένα αβέβαιο μέλλον. «Ακόμα και αν παραμένουμε ένα μεγάλο έθνος, δεν έχουμε πλέον τη δύναμη ή τον πλούτο που κάποτε μας επέτρεπε να ζούμε σε απόλυτη απομόνωση», επιχειρηματολογούσε η εφημερίδα.

Εικόνα 12: The Mail on Sunday, 19 Ιουνίου 2016

⁶ <https://www.dailymail.co.uk/debate/article-3648681/THE-MAIL-SUNDAY-COMMENT-Vote-Remain-safer-freer-prosperous-yes-GREATER-Britain.html>

Daily Mirror

Στο πρωτοσέλιδο της Daily Mirror την παραμονή του δημοψηφίσματος είναι αξιοσημείωτο ότι ενώ αναφέρεται πως η εφημερίδα «ασφαλώς έχει τα θέματά της με την Ευρωπαϊκή Ένωση», εννοώντας ότι στους κόλπους της Ένωσης παρατηρούνται αδυναμίες που χρήζουν αλλαγών, το κυρίαρχο μήνυμα είναι η διασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος εντός της Ε.Ε., υπό τον τίτλο: «για τις δουλειές σας, για το σύστημα υγείας, για το εισόδημα, για τις συντάξεις, για την ασφάλεια, για τα παιδιά σας, για τα εγγόνια σας, για το μέλλον της Μεγάλης Βρετανίας... ψηφίστε παραμονή αύριο». Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό πως η εφημερίδα αναφέρει ότι καταλήγει σε αυτή την άποψη «μετά την πιο διχαστική, ελεεινή και δυσάρεστη πολιτική καμπάνια στην ιστορία» που ακολούθησαν οι υποστηρικτές του Brexit.

Εικόνα 13: Daily Mirror, 22 Ιουνίου 2016

The Financial Times

Η κορωνίδα του βρετανικού οικονομικού Τύπου τάχθηκε υπέρ της παραμονής της χώρας στην Ένωση, αναφέροντας πως η αποχώρηση ενδέχεται να επιφέρει ένα ανεπανόρθωτο πλήγμα στην οικονομία της χώρας. Παρουσιάζει μάλιστα στον πρωτοσέλιδο τίτλο της την παραμονή του δημοψηφίσματος την πρόβλεψη του David Cameron για εκτόξευση επενδύσεων εφόσον η Βρετανία επιλέξει να μείνει στην Ε.Ε. Δίνοντας τον παλμό υπέρ του Remain που επικρατούσε στο οικονομικό κέντρο του City στο Λονδίνο, οι Financial Times όλη την τελευταία εβδομάδα προειδοποιούσαν πως το Brexit θα συνιστούσε «πράξη αυτοακρωτηριασμού» και πως η Βρετανία δεν μπορεί παρά να αντιμετωπίσει σε συλλογική βάση και με εποικοδομητικό διάλογο εντός της Ένωσης τα μεγάλα ζητήματα της εποχής, όπως είναι ο ισλαμικός εξτρεμισμός, η προσφυγική κρίση, η ρωσική επέκταση και η κλιματική αλλαγή.

FINANCIAL TIMES
WEDNESDAY 22 JUNE 2016 WORLD BUSINESS NEWSPAPER UK £2.70 Channel Islands £3.00 Republic of Ireland €3.00

Martin Wolf
Why Britain must vote Remain
COMMENT, PAGE 11

'Huge systemic failure'
How Ireland's housing boom turned into an acute shortage — BIG READ, PAGE 9

Nearshoring
Can robots bring manufacturing back home? — SARAH O'CONNOR, PAGE 12

Cameron predicts investment surge if Britain opts to stay in EU

• Premier warns that decision is irreversible • 'Remain dividend' would be immediate

LIONEL BARBER AND GEORGE PARKER

David Cameron has predicted a "remain dividend" with an investment surge into Britain if the country votes tomorrow to stay in the EU. But he admitted: "It's very close, nobody knows what's going to happen."

More than 1,000 company bosses have signed a letter warning a Brexit vote would "put jobs at risk", but Mr Cameron told the Financial Times he was "frustrated" that more business executives had not publicly supported EU membership in recent weeks.

Speaking ahead of a vote that could determine his own future as well as Britain's place in the world, Mr Cameron said voters could expect to see immediate benefits if they voted Remain.

"I think on Friday that businesses, small ones, job creators will think Britain has made a decision, let's pile back into the economy and create jobs and opportunity because it's a great place to do business," he said.

Bookmakers continue to believe a Remain vote more likely and stalling yesterday briefly touched a high for the year, a signal that financial markets are also betting on Britain voting to stay in the EU. But the FT poll of polls gives Leave a 45-40 lead, with turnout likely to be a key determinant.

Mr Cameron urged older voters to "think about the hopes and dreams of your children and grandchildren" in an attempt to inject an emotional element into the poll. Opinion surveys have consistently shown older voters siding with Leave while the young largely support continued EU membership.

The prime minister said there was no turning back from a Brexit vote. "If we vote to leave, this really is irreversible," he said, adding that future generations would have to live with the result.

The Remain camp is mobilising a vast ground operation to "get out the vote", hoping the combined efforts of nearly all mainstream political parties —

David Cameron, with his arm, in Downing Street yesterday

Conservative, Labour, Liberal Democrat, SNP and Green — and other activists can push up the turnout.

Despite the uncertainty, Mr Cameron insisted he was right to hold the referendum early in this parliament because there was "always going to be a Brexit shift" over the economy until the issue was settled. In a warning to Tory MPs who say they will continue to fight for Brexit if Remain only wins a narrow majority, he said: "As far as I'm concerned this referendum should settle the matter."

He said he would "rapidly" begin exit talks with the EU in the event of a Leave vote by activating Article 50 of the Lisbon Treaty, which formally begins two-year divorce proceedings, although his pro-Brexit cabinet colleague Michael Gove wants to move more slowly.

Mr Cameron believes he will win and will be boosted by a letter to The Times signed by more than 1,000 business leaders saying Brexit would "put jobs at risk". The prime minister said he was disappointed more companies had not come forward. "It can sometimes be frustrating that organisations feel constrained and say they can't take sides or put their heads over the parapet."

But he praised "some real heroes and heroines" in the business world for taking a stand, singling out Carolyn McCall, the Ebury chief executive. Ms McCall, a member of Mr Cameron's business advisory group, has been one of the most public Remain supporters among top executives.

Former London mayor Boris Johnson was last night the star Leave name in the final televised debate at an event at Wembley Arena with an audience of 6,000.

Britain in Europe pages 1 & 5
Referendum comment page 11
Short View page 15
Investors shed London stocks page 19
Markets pages 18-20

Briefing

- **Brussels to step in over failed bank rules**
EU regulators are set to intervene in a split between countries over how to force losses on investors in failed banks, amid fears over the difficulty of winding down a big cross-border lender. — PAGE 10
- **Talks with banks over O2 flotation**
Telefonica has begun to draw up plans for a UK flotation of O2 as the Spanish company seeks to raise money from the business. Talks are also taking place with private equity groups. — PAGE 10
- **Classic cars perform better than funds**
Remain and Pro-Remain have outperformed many leading global hedge fund managers over the past decade, with returns from the world's top managers driving classic cars to triple-digit gains. — PAGE 4
- **Film shows Kerviel as victim of finance**
L'Outsider, the film about rogue trader Jérôme Kerviel, whose unauthorized trading cost Société Générale €4.8bn, is released today. It portrays a version of events vigorously denied by the French bank. — PAGE 7
- **Alarm over increase in protectionism**
The WTO has warned that the past six months have seen the introduction of protectionist measures by G20 economies at the rate of five each week, the fastest pace since the financial crisis. — PAGE 8
- **Yellen cautions before Senate committee**
Federal Reserve chair Janet Yellen has said she will tread carefully as the graying veteran to lift short-term interest rates again as the central bank assesses whether the recovery remains on track. — PAGE 3
- **Chemicals knocked by tripling losses**
Shares in Chemring have fallen as much as 35 per cent after the struggling defence group said its underlying losses had more than tripled in the first half of 2016. — PAGE 15, LEADS PAGE 10

Datawatch

GDP growth
Average annual % change (2010-2015)

Country	2010	2011	2012	2013	2014	2015
UK	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3
Norway	2.5	2.4	2.3	2.2	2.1	2.0
Switzerland	1.2	1.1	1.0	0.9	0.8	0.7

The average annual GDP growth in the UK was about 1.7 per cent in the five years to the first quarter of 2016, higher than that of Norway and Switzerland, which are up in the first quarter of 2016. The same is true over the past 10 and 20 years.

Εικόνα 14: The Financial Times, 22 Ιουνίου 2016

The Guardian και The Observer

Ο Guardian αποτελεί τη σημαντικότερη κεντροαριστερή εφημερίδα της χώρας και υποστήριξε την παραμονή στην Ένωση, προτρέποντας τους βρετανούς πολίτες να ξεπεράσουν τον θυμό και την επιθυμία απομόνωσης και να παραμείνουν συνδεδεμένοι στην Ένωση. «Ψηφίστε για μια ενωμένη χώρα που απλώνει το χέρι στον κόσμο, καταψηφίστε τον διχασμό και την εσωστρέφεια. Ψηφίστε για την παραμονή», έγραψε η εφημερίδα. Επισήμανε μάλιστα ότι έξω από την Ε.Ε. η Βρετανία θα είναι περισσότερο «στενή και εσωστρεφής». Αξίζει να σημειωθεί πως ο Guardian αφιερώνει μεγάλο τμήμα του πρωτοσέλιδού του την παραμονή του δημοψηφίσματος στη φωτογραφία του δημοφιλούς άγγλου ποδοσφαιριστή David Beckham που με μια ανάρτησή του στα social media αποδείχθηκε εκ των αποτελεσματικότερων κηρύκων του Remain. «Ζούμε σε έναν αλληλεξαρτώμενο κόσμο, όπου μαζί είμαστε δυνατοί. Για τα παιδιά μας και τα παιδιά τους πρέπει να αντιμετωπίσουμε τα παγκόσμια προβλήματα από κοινού και όχι μόνοι. Για αυτούς τους λόγους θα ψηφίσω υπέρ της παραμονής της Μεγάλης Βρετανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», έγραψε μεταξύ άλλων ο Beckham, κερδίζοντας περισσότερες από 50.000 κοινοποιήσεις στα πρώτα 15 λεπτά μετά την ανάρτησή του.

Εικόνα 15: The Guardian, 22 Ιουνίου 2016

Ομοίως με τον Guardian, και η κυριακάτικη έκδοσή του, ο The Observer με χαρακτηριστικά πολιτικό και ήπιο ύφος τάχθηκε υπέρ της παραμονής της Βρετανίας στην Ε.Ε. «Για μια διεθνή, φιλελεύθερη και ανοιχτή Βρετανία, πρέπει να είμαστε μέρος της Ε.Ε.», έγραψε στον τίτλο της η εφημερίδα, καλώντας τους ψηφοφόρους να μη γυρίσουν την πλάτη στο ευρωπαϊκό εγχείρημα. Διατρανώνοντας πως η εφημερίδα ήταν «πάντα περήφανη για τη διεθνιστική και φιλελεύθερη κοσμοθεωρία της», ο Observer εκφράζει την πεποίθησή του πως «παρά τις πολλές αδυναμίες της, η Ε.Ε. είναι χωρίς αμφιβολία, μια δύναμη για το καλό».

34 | COMMENT

24.06.16 The Observer

TheObserver

Established in 1791
Issue No 11,719

Kings Place, 90 York Way, London N1 9GU. Telephone: 020 3353 2000 Fax: 020 3353 3159
email: editor@observer.co.uk

THE REFERENDUM VOTE

For an international, liberal and open Britain, we need to be part of the EU

This week, we Britons face the biggest democratic decision of our lifetimes. The outcome of the referendum on Britain's membership of the European Union will shape our politics, our economy, our society and our role in the world for decades. We must be clear what we would be turning our back on were we to vote to leave. Much of the case to remain in the EU has been framed in terms of the economic risks of Brexit. Membership of the world's largest single market has played a critical part in Britain's transformation from the economic

Twenty eight countries working together create bureaucratic inefficiencies, costs and frictions. Of course there are people with competing goals and agendas working in European institutions. Of course there may often be a lack of clarity about priorities: in recent years, the union has pursued ambitions to deepen and broaden, at cost to both. Of course there have been moments of crisis, such as the refugee and migrant crisis, where the EU has not appeared up to the task. And attempts to establish a single European currency have provoked deep social and political problems.

have been barely touched by immigration, but which have never recovered from the loss of the industries that shaped their economies.

Politicians from mainstream parties have struggled to address these concerns. They have swung between denying the existence of any problem, citing macro statistics, and adopting simplistic and, ultimately, patronising policies, such as a net migration target the government never had any hope of meeting.

In the course of this referendum campaign, something uglier has developed. While both sides stand accused of exaggeration, some

European family with the full support of Britain, the UK has been at the table to work with our European allies in finding solutions to the big challenges of the age. In the past five years, we have started to step back from that role. British politicians used our opt-out to excuse ourselves from any attempt at a pan-European solution to the refugee crisis.

Tearing Europe while questions hang over its future direction would mark a fundamental shift for the worse in

Εικόνα 16: The Observer, 19 Ιουνίου 2016

4.3 ΜΜΕ & Δημοψήφισμα στην Ελλάδα

Ακολουθώντας την ίδια μέθοδο με την περίπτωση του δημοψηφίσματος στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις ενότητες που ακολουθούν θα εξετάσουμε αφενός το φαινόμενο του ευρωσκεπτικισμού στην Ελλάδα, αφετέρου την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος και στη συνέχεια την κάλυψη της είδησης από τα ΜΜΕ και τη μετάδοση ευρωσκεπτικιστικών αντιλήψεων.

4.3.1 Ευρωσκεπτικισμός και ανακοίνωση δημοψηφίσματος στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα παρατηρήθηκε τα τελευταία χρόνια μια σημαντική αύξηση των ευρωσκεπτικιστικών και αντιευρωπαϊκών αντιλήψεων και κινημάτων. Ταυτόχρονα, αυξήθηκε ο αριθμός των Ελλήνων που εκφράζουν τη δυσπιστία τους απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, σωρευτικά ή διαζευκτικά. Η αύξηση αυτή αποδίδεται στους πολιτικούς χειρισμούς της Ένωσης κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στη χώρα και συνδέεται με την ανάδυση τόσο ριζοσπαστικών όσο και ακροδεξιών παρατάξεων από το 2008 κι έπειτα, μάλιστα με ιδιαίτερη άνοδο από το 2010 και μετά όταν ξεκίνησε η εφαρμογή των πρώτων μέτρων λιτότητας και των μνημονιακών διατάξεων για την οικονομική ενίσχυση της χώρας και την αντιμετώπιση του δημοσιονομικού της ελλείμματος.

Από τη μία πλευρά, είναι σαφές πως η Ευρωπαϊκή Ένωση απέτυχε κατά τη διάρκεια της πρωτοφανούς ελληνικής οικονομικής κρίσης να επιδείξει την αλληλεγγύη που θα ταίριαζε στις ιδρυτικές της διακηρύξεις. Από την άλλη, οι Έλληνες συχνά, χωρίς να γνωρίζουν τις διαδικασίες που τηρούν τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, σπεύδουν να κατηγορήσουν την Ένωση για εθνικές αποτυχίες ή να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους, νιώθοντας ότι η Ελλάδα είναι αδικημένη από τη συμμετοχή της στην Ένωση και δεν έχει λάβει τη στήριξη των λοιπών κρατών - μελών αλλά και της Ένωσης ως οργανισμού. Η πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της χώρας δε διευκόλυνε την κατάσταση, ενώ τα μέτρα λιτότητας επέτειναν την κοινωνική δυσαρέσκεια των Ελλήνων πολιτών. Η κατάσταση που διαμορφώθηκε από την κρίση, η φτώχεια, η επιδείνωση της ποιότητας ζωής, η αύξηση της ανεργίας και το έντονο αίσθημα ανασφάλειας στο εσωτερικό της χώρας ήταν ορισμένοι από τους λόγους που οδήγησαν στην ανάδυση του ευρωσκεπτικισμού αλλά και στην ανάδειξη για πρώτη φορά μιας ριζοσπαστικής αριστερής κυβέρνησης στη χώρα.

Τα παραπάνω παρουσιάζονται έτσι ώστε να καταστεί σαφές σε ποιο κλίμα αναπτύχθηκαν οι συζητήσεις για το δημοψήφισμα του 2015 και πώς αυτό συνδέθηκε με την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όλα τα παραπάνω, μάλιστα, αποτυπώθηκαν και έναν μήνα πριν από τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος στο τακτικό Πολιτικό Βαρόμετρο Ιουνίου (Public Issue, 2015) που αποκάλυψε τη στάση της κοινής γνώμης. Ειδικότερα, εκφράστηκε η πλειοψηφική στήριξη του εκλογικού σώματος στη νεοεκλεγείσα τότε ευρωσκεπτικιστική κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ - Ανεξαρτήτων Ελλήνων, ενώ μέχρι το καλοκαίρι

του 2015 εκφραζόταν ανοιχτά πλέον η έντονη κοινωνική δυσαρέσκεια απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στις πολιτικές της (Μαυρής, 2016).

Σχετικά με το χρονικό του δημοψηφίσματος, είναι χρήσιμο να καταγραφεί πως βάσει του ΦΕΚ 62/Α'/28.6.2015 την 26η Ιουνίου 2015 ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Αλέξης Τσίπρας, ανακοίνωσε τη διενέργεια δημοψηφίσματος επικαλούμενος κρίσιμο εθνικό ζήτημα, σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 εδ. α' του ισχύοντος ελληνικού Συντάγματος, ύστερα από τις διαπραγματεύσεις με την «Τρόικα» και το Eurogroup της 25ης Ιουνίου 2015 και την ανάγκη Συμφωνίας που αφορούσε στην αντιμετώπιση της ελληνικής κρίσης.

Κατόπιν των σχετικών δραστηριοτήτων στη Βουλή, με το ΦΕΚ 63/Α'/28.6.2015 προκηρύχθηκε η διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος την 5η Ιουλίου 2015. Ταυτόχρονα, με Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατόπιν σχετικής προτάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου και σύμφωνα και με το άρθρο 44 § 1 του Συντάγματος, κήρυξε τραπεζική αργία για το διάστημα από 28 Ιουνίου έως 6 Ιουλίου 2015. Στόχος ήταν να προστατευθεί το χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας από την έλλειψη εμπιστοσύνης αλλά και η ελληνική οικονομία από την απουσία ρευστότητας που αποδιδόταν στην αρνητική απόφαση του Eurogroup της 27ης Ιουνίου 2015 για επέκταση της δανειακής σύμβασης (ΦΕΚ 65/Α'/28.6.2015).

Στο πλαίσιο αυτό διενεργήθηκε στην Ελλάδα την 5η Ιουλίου 2015 το δημοψήφισμα για αποδοχή ή όχι από τους πολίτες της χώρας μας του προτεινόμενου στο Eurogroup της 25ης Ιουνίου 2015 Σχεδίου Συμφωνίας που κατέθεσαν από κοινού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν 61,31% υπέρ του ΟΧΙ και 38,69% υπέρ του ΝΑΙ. Το αντικείμενο του δημοψηφίσματος, βέβαια, δεν έθετε ευθέως το ερώτημα παραμονής στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή εξόδου από αυτήν, ωστόσο τόσο το κοινό όσο και τα ΜΜΕ σχημάτισαν την άποψη ότι η επικράτηση του ΟΧΙ θα μπορούσε να σημάνει αυτόματη έξοδο της χώρας από την Ένωση. Τέλος, παρά τις διαφορετικές ερμηνείες και πολιτικές προσεγγίσεις, είναι κοινός τόπος και έχει καταγραφεί πια στην πολιτική ιστορία το γεγονός πως αν και το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν τελικά συντριπτικά αρνητικό, η βούληση του λαού όπως εκφράστηκε μέσα από το Δημοψήφισμα τελικά ακυρώθηκε, καθώς εντός ολίγων ημερών επετεύχθη διαπραγμάτευση, συμφωνία με τους «Θεσμούς» στο Eurogroup και στη Σύνοδο Κορυφής της 12ης-13ης Ιουλίου 2015 και νέο

Μνημόνιο, με την Ελλάδα να συνεχίζει την πορεία της εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Μαυρής, 2016).

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

της 5ης Ιουλίου 2015

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΑΠΟΔΕΚΤΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ, ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΚΑΤΕΘΕΣΑΝ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΣΤΟ EUROGROUP ΤΗΣ 25.06.2015 ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΔΥΟ ΜΕΡΗ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥΣ;

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΙΤΛΟΦΟΡΕΙΤΑΙ «REFORMS FOR THE COMPLETION OF THE CURRENT PROGRAM AND BEYOND» («ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΤΡΕΧΟΝΤΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΑΝ ΑΥΤΟΥ») ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ «PRELIMINARY DEBT SUSTAINABILITY ANALYSIS» («ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΧΡΕΟΥΣ»).

ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/

ΟΧΙ

☐

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/

ΝΑΙ

☐

Εικόνα 17: Το ερώτημα του ελληνικού δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου 2015

4.3.2 Η κάλυψη του ελληνικού δημοψηφίσματος από τα εθνικά ΜΜΕ

Η εβδομάδα που μεσολάβησε από την προκήρυξη του δημοψηφίσματος έως τη διεξαγωγή του υπήρξε για τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης μια ιδιαίτερα φορτισμένη περίοδος, όπου κυριάρχησαν η βαθειά πόλωση, η οξύτητα και ο διχαστικός λόγος. Καθοριστικός παράγοντας για την επιλογή μεταξύ του ΝΑΙ ή του ΟΧΙ αποδείχθηκε αντίστοιχα η θετική ή η αρνητική στάση απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην ενότητα που ακολουθεί θα παρουσιαστούν τα πρωτοσέλιδα δημοσιεύματα υπέρ του ΝΑΙ και ακολούθως εκείνα υπέρ του ΟΧΙ, με αναφορά στις σημαντικότερες εφημερίδες πανελλαδικής κυκλοφορίας. Ειδικότερα, θα εξεταστούν δημοσιεύματα για το διάστημα από τις 27 Ιουνίου μέχρι και τις 4 Ιουλίου 2015, δηλαδή μέχρι την παραμονή διεξαγωγής του δημοψηφίσματος.

Η Καθημερινή

Η εφημερίδα Καθημερινή υπήρξε ο χαρακτηριστικότερος εκπρόσωπος των υποστηρικτών του ΝΑΙ και των φιλοευρωπαϊκών δυνάμεων. Το κυριακάτικο πρωτοσέλιδο της 28ης Ιουνίου 2015 αναφέρει ως τίτλο «Θα μείνουμε Ευρώπη», σημειώνοντας ότι «ο ελληνικός λαός έχει υποφέρει πολύ τα τελευταία χρόνια. Μέσα στην απόγνωσή του έδωσε την εντολή σε έναν αδοκίμαστο πολιτικό ηγέτη να χειρισθεί τις τύχες του έθνους σε μια από τις κρισιμότερες στιγμές του». Άλλο άρθρο του εξωφύλλου αναφέρει «Πυκνά σύννεφα στον αττικό ουρανό. Η απόφαση του πρωθυπουργού να θέσει σε δημοψήφισμα, ουσιαστικά, το ευρωπαϊκό μέλλον της χώρας, έπειτα από πέντε μήνες ατέρμωνων διαπραγματεύσεων, μόνο ανησυχία και προβληματισμό μπορεί να προκαλέσει. Η ελληνική κοινή γνώμη καλείται να επιδείξει εμπράκτως την εκπνεφρασμένη φιλοευρωπαϊκή της στάση».

Εικόνα 18: Η Καθημερινή, 28 Ιουνίου 2015

Το πρωτοσέλιδο στις 29 Ιουνίου 2015 έχει ως κύριο τίτλο «*Δημοψήφισμα με τράπεζες κλειστές*», ενώ ταυτόχρονα περιλαμβάνει άρθρο με τίτλο «*Εθνική επιτροπή υποστήριξης του "ΝΑΙ"*», όπου αναφέρεται η πρωτοβουλία συγκρότησης μιας ομάδας πολλών προσωπικοτήτων για την υποστήριξη του ΝΑΙ στο δημοψήφισμα. Παράλληλα, το πρωτοσέλιδο φιλοξενεί τα άρθρα δύο τέως πρωθυπουργών (των κ. Σημίτη και Πικραμένου) κατά της προκήρυξης του δημοψηφίσματος, δύο άρθρα γνώμης της ίδιας της εφημερίδας επικριτικά κατά της απόφασης του Πρωθυπουργού και την ανάδειξη της αρνητικής πρώτης αντίδρασης των αγορών.

Εικόνα 19: Η Καθημερινή, 29 Ιουνίου 2015

Επιπλέον, στο πρωτοσέλιδο της 30^{ης} Ιουνίου περιλαμβάνονται φράσεις όπως «*Σημάδια αποσύνθεσης της χώρας, προβληματική η καταβολή συντάξεων, πάγωσε το εμπόριο, αγωνία στην αγορά*», «*αναταράξεις στις αγορές*», «*σφοδρό "κατηγορώ" για τη διαδικασία από συνταγματολόγους*». Η θετική στάση της εφημερίδας ως προς την παραμονή της χώρας στην Ένωση και υπέρ του ΝΑΙ αποκαλύπτεται μέσα από τη δημοσίευση διακήρυξης με τίτλο «*ΝΑΙ στο Ευρώ*», την ανάδειξη της συγκέντρωσης «*Μένουμε Ευρώπη*» στο Σύνταγμα καθώς και της πρωτοβουλίας διαύλων με τους εταίρους σε Ευρώπη και ΗΠΑ, που στέλνουν καθαρά μηνύματα υπέρ του ΝΑΙ.

[illegible]

Εικόνα 20: Η Καθημερινή, 30 Ιουνίου 2015

Την 1^η Ιουλίου 2015 το εξώφυλλο της εφημερίδας Καθημερινή αναδεικνύει τη συμμετοχή των πολιτών στη συγκέντρωση «Μένουμε Ευρώπη» και δημοσιεύει «*Κείμενο 100 καθηγητών υπέρ του ΝΑΙ*». Παράλληλα, σχολιάζει «*τα μοιραία λάθη του κ. Τσίπρα*», όπου ασκείται έντονη κριτική από την εφημερίδα στην επιλογή του Έλληνα Πρωθυπουργού να προκηρύξει το δημοψήφισμα αλλά και στους λοιπούς πολιτικούς χειρισμούς του.

[illegible]

Στις 2 Ιουλίου 2015 το πρωτοσέλιδο με τίτλο «Παιχνίδια με τους θεσμούς και το ευρώ - Εμμονή Τσίπρα στο OXI - Eurogroup: Νέα βοήθεια ανάλογα με το αποτέλεσμα - Εκτός διεθνών προδιαγραφών το δημοψήφισμα» και κύριο άρθρο υπό τον ξεκάθαρο τίτλο-προτροπή προς τους αναγνώστες «ΝΑΙ, για να μείνουμε στο ευρώ», αποδεικνύει και πάλι εμφαντικά τη στάση της Καθημερινής.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Έτος 96 • Αρ. φύλλου 28.982 • Ημερήσια Γ. Α. Βάρος

ΑΘΗΝΑ, ΠΕΜΠΤΗ 2 ΙΟΥΛΙΟΥ 2015

www.kathimerini.gr • € 1,00

ΣΗΜΕΡΑ

Παρεμβάσεις

Αρχιεπίσκοπος Ερνάνκος
«Ναι» στην Ευρώπη, «όχι» στην διακυβέρνηση
Σελ. 6

Κυριακός Μπίτσικας
Να υπάκουε ο λαός
Σελ. 5

Απρίτης Αβραμόπουλος
Η χώρα πρέπει να μείνει στην Ευρώπη
Σελ. 5

MARK MAZAYEP

Ο Τσίπρας επιθυμεί να εγκαταλείψει η Ελλάδα το ευρώ

Το βεβαιώνει ότι η απόφαση για το δημοψήφισμα δεν είναι η πρόταση κενόνοη για την Ελλάδα να μην μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

«ΦΕΥΔΕΙΓΜΑΤΟ ΚΑΙ ΔΙΧΑΣΤΙΚΟ»

ΓΣΕΕ υπέρ απόφασης του δημοψηφίσματος

Το σύμβολο του δημοψηφίσματος, όπως από την κυβέρνηση η ΓΣΕΕ, υποστηρίζει ότι η απόφαση για το δημοψήφισμα είναι η πρόταση κενόνοη για την Ελλάδα να μην μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

ΜΕΤΑ ΤΗ ΠΙΤΧ

Και η Moody's υποβιβάζει την Ελλάδα

Η Moody's υποβιβάζει την Ελλάδα από το Baa1 στο Baa2, η οποία είναι η καλύτερη βαθμολογία που μπορεί να έχει η Ελλάδα. Η Moody's υποβιβάζει την Ελλάδα από το Baa1 στο Baa2, η οποία είναι η καλύτερη βαθμολογία που μπορεί να έχει η Ελλάδα.
Σελ. 12

Γράφουν στην «Κ»

«Στην προκειμένη περίπτωση, η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ»
Σελ. 13

Ημερολόγιο

Πολλά θα κριθούν, αλλά και μετά το ΝΑΙ, από το πώς θα περάσει
Σελ. 7

Κρίσιμη στιγμή

Το ΝΑΙ, από το πώς θα περάσει
Σελ. 12

Ευρωπαϊκές επιπτώσεις

«Οι Ευρωπαϊκές επιπτώσεις του δημοψηφίσματος είναι σημαντικές, αλλά η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ»
Σελ. 7

Επίθεση λόγω απιστίας

«Οι Ευρωπαϊκές επιπτώσεις του δημοψηφίσματος είναι σημαντικές, αλλά η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ»
Σελ. 7

ΗΠΑ και Κύπρος

«Οι Ευρωπαϊκές επιπτώσεις του δημοψηφίσματος είναι σημαντικές, αλλά η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ»
Σελ. 7

ΟΗΕ για το κλίμα

«Οι Ευρωπαϊκές επιπτώσεις του δημοψηφίσματος είναι σημαντικές, αλλά η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ»
Σελ. 7

Οικονομικά

«Οι Ευρωπαϊκές επιπτώσεις του δημοψηφίσματος είναι σημαντικές, αλλά η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ»
Σελ. 7

Παιχνίδια με τους θεσμούς και το ευρώ

Εμμονή Τσίπρα στο OXI - Eurogroup: Νέα βοήθεια ανάλογα με το αποτέλεσμα - Εκτός διεθνών προδιαγραφών το δημοψήφισμα

Σε συνειδητό δόγμα οδηγεί τη χώρα το απρόβλεπτο, καθώς οι κινήσεις της θέτουν πλέον οι διεθνείς αγορές. Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Εφιάλτης συνταξιούχων για 120 ευρώ

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Ο κρατικός μηχανισμός στην υπηρεσία του OXI

Εγγραφο - συντάξεις σε Δ.Υ.

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Χάνονται 50.000 κρατίδιας ημερησίως

Οι εγχώριες επιχειρήσεις έχουν απώλεια 80 εκατ. ευρώ την εβδομάδα

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Ξεφυλλίζουν βιβλία, αλλά δεν αγοράζουν

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Εκλογές

Φρένο στους στόχους τους, το «Ναί»

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Ούτε ευρώ

από την ΕΚΤ

μέχρι το δημοψήφισμα

Μεγάλο «κούρεμα» καταθέσεων φέρνει ενδεχόμενο - Oxi

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

ΝΑΙ, για να μείνουμε στο ευρώ

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει την ευκαιρία να μείνει στο ευρώ, αλλά η πρόταση να εγκαταλείψει το ευρώ, εντός 10 μηνών, και να αποκτήσει, παράλληλα, το δικαίωμα να αποχωρήσει από την Ευρώπη. Η Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ.
Σελ. 12

Εικόνα 22: Η Καθημερινή, 2 Ιουλίου 2015

Στις 3 Ιουλίου 2015, δύο μέρες πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, κεντρικό θέμα στην εφημερίδα είναι η παρέμβαση του τέως πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή υπέρ του ΝΑΙ με τίτλο «*Επιλέγουμε το ΝΑΙ για εθνικούς λόγους*» στο οποίο αναφέρεται πως «*εξωθώντας την Ελλάδα εκτός ευρωπαϊκού πλαισίου εκθέτουμε τη χώρα μας σε κινδύνους και αυτό δεν πρέπει να γίνει*». Παράλληλα, γίνεται αναφορά στην ταλαιπωρία του κοινού από την τραπεζική αργία και τα capital controls και τους κινδύνους από τις ελλείψεις πρώτων υλών στην παραγωγή και την πτώση των κρατήσεων στον τουρισμό.

Εικόνα 23: Η Καθημερινή, 3 Ιουλίου 2015

Τέλος, την παραμονή του δημοψηφίσματος, η εφημερίδα στέλνει καθαρό μήνυμα-προτροπή προς τους αναγνώστες της με τίτλο «ΝΑΙ για Ευρώπη, δημοκρατία και ασφάλεια». Στο κύριο άρθρο σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι «θα μείνουμε στην Ευρώπη, θα μείνουμε στο ευρώ. Δε θα κάνουμε το χατίρι ούτε στο εξωτερικό ούτε στο εσωτερικό λόμπι της δραχμής», ενώ έτερο άρθρο αναφέρει «Πώς θα είναι η ζωή μας σε περίπτωση χρεοκοπίας - Αν επικρατήσει το ΟΧΙ». Επιπλέον, γίνεται λόγος για ανησυχία για κούρεμα σε καταθέσεις. Στο κέντρο του εξωφύλλου, συνοδευόμενο από μια φωτογραφία όπου δεσπόζει το ΝΑΙ δίπλα σε έναν εύζωνα-τσολιά, σημειώνεται ότι «οι Έλληνες πολίτες προσέρχονται στις κάλπες του δημοψηφίσματος με την ελπίδα ότι η Ελλάδα θα παραμείνει στην Ευρώπη έπειτα από ένα ηχηρό ΝΑΙ».

Εικόνα 24: Η Καθημερινή, 4 - 5 Ιουλίου 2015

Ελεύθερος Τύπος

Ο Ελεύθερος Τύπος έχει συνδεθεί παραταξιακά με το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, που κράτησε καθαρή στάση υπέρ του ΝΑΙ στο δημοψήφισμα. Έτσι, στο πρωτοσέλιδο της 29^{ης} Ιουνίου 2015 μετά το διάγγελμα της προκήρυξης του δημοψηφίσματος από τον Αλέξη Τσίπρα η εφημερίδα κάνει λόγο για «έγκλημα εκ προμελέτης» του Πρωθυπουργού, τον οποίο κατηγορεί πως «έβαλε στον "γύψο" τις τράπεζες» και πως «θέλει την Ελλάδα έξω από το ευρώ». Όσον αφορά στις επιπτώσεις των capital controls, η εφημερίδα μιλάει για «σκληρές Βενεζουέλας σε τράπεζες και βενζινάδικα», για «καταστροφή για τον τουρισμό» και για «κραυγή αγωνίας από τους εμπόρους».

Στο κάτω μέρος του πρωτοσέλιδου υπάρχει η φράση «Ακυρώστε το δημοψήφισμα. Η Ελλάδα πρέπει να μείνει στην Ευρώπη» δίπλα στη φωτογραφία του τέως Πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά.

Εικόνα 25: Ελεύθερος Τύπος, 29 Ιουνίου 2015

Στις 30 Ιουνίου 2015 η εφημερίδα συνεχίζει τη δριμεία κριτική στον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα, συνδέοντας την επιλογή του ΟΧΙ με την έξοδο από το ευρώ και τον κίνδυνο για κούρεμα τραπεζικών καταθέσεων. Παράλληλα, παρουσιάζονται δηλώσεις του πρώην πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά σύμφωνα με τις οποίες «η παραμονή της χώρας στο ευρώ αποτελεί ζήτημα εθνικής ύπαρξης».

Εικόνα 26: Ελεύθερος Τύπος, 30 Ιουνίου 2015

Στο φύλλο της 1^{ης} Ιουλίου 2015 κεντρική θέση του εξωφύλλου κατέχει άρθρο με τίτλο «Εικόνα διάλυσης στην Κυβέρνηση - Χρεοκόπησε η Ελλάδα και ο Τσίπρας παίζει», ενώ αναδεικνύεται επίσης η συμμετοχή του πλήθους σε συγκέντρωση υπέρ του ΝΑΙ με τίτλο «Φωνή λαού - Ναι στην Ευρώπη - Ναι στην Ελλάδα - Ναι στο Ευρώ».

Εικόνα 27: Ελεύθερος Τύπος, 1 Ιουλίου 2015

Στις 2 Ιουλίου 2015 ο Ελεύθερος Τύπος κυκλοφορεί αναδεικνύοντας τις αρνητικές συνέπειες της κατάστασης που διαμόρφωσε η προκήρυξη του δημοψηφίσματος, με χαρακτηριστικές εκφράσεις όπως «η αξιοπρέπεια έγινε ταπείνωση», «στην ουρά για μια χούφτα ευρώ», «σε κόμα ο τουρισμός», «ελλείψεις προϊόντων στην αγορά, εξαντλούνται τα αποθέματα». Η σφοδρή κριτική στον Πρωθυπουργό συνεχίζεται: «Ο Τσίπρας κόβει οριστικά της γέφυρες με την Ευρώπη - Γκρεμίζει την Ελλάδα - Εξαπατά τους Έλληνες», «διχάζει τον λαό», «συνεχίζει τα ψέματα». Παράλληλα, εμφανίζει παρέμβαση του Αρχιεπισκόπου Ιερώνυμου υπέρ του ΝΑΙ και μια δημοσκόπηση στην οποία το ΝΑΙ φέρεται να προηγείται έναντι του ΟΧΙ.

Εικόνα 28: Ελεύθερος Τύπος, 2 Ιουλίου 2015

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τελευταίο φύλλο του Ελεύθερου Τύπου πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος. Με τρεις εικόνες και χαρακτηριστικούς τίτλους η εφημερίδα επιχειρεί να αγγίξει το κοινό υπέρ του ΝΑΙ. Η πρώτη και μάλιστα περισσότερο συναισθηματική εικόνα είναι του Κωνσταντίνου Καραμανλή από την ομιλία του την ημέρα ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, με τίτλο «Έχουμε την απόφαση να είμαστε Ευρωπαίοι». Τα δύο άλλα άρθρα στα δεξιά αποκαλύπτουν τη θέση της εφημερίδας. Έτσι, το πρώτο αναφέρει «ΝΑΙ - Ψηφίζουμε παραμονή στο ευρώ - Απορρίπτουμε δραχμή και χάος», ενώ το δεύτερο αποσκοπεί στα ίδια αποτελέσματα εξηγώντας γλαφυρά την άποψη της εφημερίδας για το «Τι σημαίνει το ΟΧΙ: διχασμός, εξαθλίωση, εθνική περιπέτεια,

τυχοδιωκτισμός, απόλυτη κατάρρευση της χώρας και Grexit, ανεξέλεγκτη χρεοκοπία, κλειστές επ' αόριστον τράπεζες, κούρεμα καταθέσεων, κοινωνική διάλυση, ταφόπλακα στην αγορά, ελλείψεις προϊόντων, χωρίς επιδοτήσεις οι αγρότες».

Εικόνα 29: Ελεύθερος Τύπος, 4 - 5 Ιουλίου 2015

Τα Νέα

Την κρίσιμη περίοδο του ελληνικού δημοψηφίσματος, η εφημερίδα «Τα Νέα» πρέπει να καταγραφεί ως μια εφημερίδα που, παρά τον πάγιο φιλοευρωπαϊκό της προσανατολισμό όλες τις τελευταίες δεκαετίες, μάλλον τήρησε μια ουδέτερη στάση. Αυτή η στάση της ως

τότε παραδοσιακής κεντροαριστερής εφημερίδας μπορεί να ερμηνευθεί ως μια προσπάθεια της τότε ιδιοκτησίας της να τηρήσει ισορροπία και μια στάση αναμονής ως προς τις πολιτικές επιλογές του κυβερνώντος κόμματος του ΣΥΡΙΖΑ, που ακόμα ακροβατούσε μεταξύ ενός ακραίου ριζοσπαστισμού και μιας ευκαταίας από ορισμένους στροφής στη σοσιαλδημοκρατία. Έτσι, τη Δευτέρα μετά την προκήρυξη του δημοψηφίσματος η εφημερίδα σχολιάζει μεν στο πρωτοσέλιδό της κριτικά το γεγονός της προκήρυξης, τη συνταγματικότητά του και το κατά πόσο πρόκειται για κάτι ουσιαστικό, αλλά επικεντρώνεται στις συνέπειες από τις κλειστές τράπεζες και τους περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων και δεν παίρνει σαφή θέση υπέρ ή κατά του ΝΑΙ ή του ΟΧΙ. Το ίδιο φαίνεται να συμβαίνει και στα φύλλα που ακολουθούν εντός της εβδομάδας.

Εικόνα 30: Τα Νέα, 29 Ιουνίου 2015

Η βασικότερη αναφορά των Νέων στο δημοψήφισμα έρχεται μόνο στο τελευταίο φύλλο της εφημερίδας πριν τη διεξαγωγή του, αυτό δηλαδή που κυκλοφόρησε στις 3 Ιουλίου 2015. Σε αυτό το πρωτοσέλιδο η εφημερίδα διατυπώνει φόβους για την ψήφο στο ΟΧΙ, αναφέροντας τις προειδοποιήσεις από την πλευρά των δανειστών πως «η επικράτηση του ΟΧΙ θα παραπέμψει στην Ελλάδα της δραχμής και της υπερχρέωσης, με ορατά τα σενάρια ανεξέλεγκτης πολιτικής και κοινωνικής κρίσης». Παράλληλα, σε αυτό το φύλλο γράφουν υπέρ του ΝΑΙ ο πρώην υπουργός του ΠΑΣΟΚ Κώστας Λαλιώτης και ο γαλλο-γερμανός πρώην επικεφαλής των Πράσινων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Ντανιέλ Κον-Μπεντίτ.

Εικόνα 31: Τα Νέα, 3 Ιουλίου 2015

Εκ διαμέτρου αντίθετη στάση, βέβαια, παρατηρείται στις τρεις εφημερίδες που ακολουθούν, δηλαδή στον Ριζοσπάστη, στην Αυγή και στην Εφημερίδα των Συντακτών.

Ριζοσπάστης

Στο πρωτοσέλιδο της 27^{ης} Ιουνίου 2015 κεντρική θέση στην εφημερίδα-όργανο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος κατέχει άρθρο με τίτλο «Ο λαός πρέπει να πει "όχι" στη συνεχή χρεοκοπία του!».

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ!

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

ΣΑΒΒΑΤΟ 27 ΙΟΥΝΙΟΥ 2015 - ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 12171

Ευρώ 1,50

902.gr
το portal
του ΚΚΕ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΥΝΟΔΟΣ ΚΟΡΥΦΗΣ ΤΗΣ ΕΕ

Αποφάσεις κλιμάκωσης
της στρατιωτικοποίησης
και της αντιμεταναστευτικής πολιτικής

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο λαός να βάλει ταφόπλακα στις «υπηρεσίες»
που προσφέρει η κυβέρνηση στο ΝΑΤΟ

Σκόλιο του Γραφείου Τύπου της ΚΕ, με αφορμή τις προτάσεις της κυβέρνησης
για ίδρυση ΝΑΤΟϊκού στρατηγείου στην Κρήτη

ΣΕΛ. 3

ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΚΚΕ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ο λαός πρέπει να πει «όχι» στη συνεχή χρεοκοπία του!

Η ΑΠΟΨΗ ΜΑΣ

Βάλε - βγάλε...

Όσο προχωρά η διαπραγμάτευση ανάμεσα στη συγκυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ και τους δανειστές, τόσο ακούγεται, διαβάζουμε και βλέπουμε διάφορα νούμερα, ποσοστά που αναφέρονται ως η διαφορά που χωρίζει τις δύο πλευρές. Διαβάζουμε μερικές φορές (α.σ. χτες) «στο 0,07% του ΑΕΠ η διαφορά Αθηνών - εταίρων στο ΦΠΑ. Ελάχιστη η διαφορά ανάμεσα σε κυβέρνηση και δανειστές» ή «800 εκατομμύρια χωρίζουν Αθήνα - Βρυξέλλες από το να κλείσει η συμφωνία», ή τούτη είναι η διαφορά από τα εξοπλιστικά, τις ιδιωτικοποιήσεις, τις έκτακτες εισφορές και πάει λέγοντας.

Κάθε μέρα, κάθε ώρα ένα νέο νούμερο, ένα νέο ποσοστό έρχεται σε αντικατάσταση κάποιου άλλου για να δείξει τη μικρή ή τη μεγάλη απόσταση που υπάρχει για να ολοκληρωθεί η αντιλαϊκή συμφωνία. Ο λαός, λοιπόν, παρακολουθεί ένα τέτοιο παιχνίδι, με την απαραίτητη μάλιστα δραματοποίηση από στελέχη της συγκυβέρνησης, της αντιπολίτευσης, τα Μέσα Ενημέρωσης. Αυτό, όμως, που κρύβεται συνειδητά είναι ότι ένα νούμερο πάνω, ένα κάτω σε τίποτα δεν αλλάζει ούτε το αντιλαϊκό μνημονιακό πλαίσιο που διατηρείται και θα ισχύει στο ακέραιο ούτε τα νέα αντιλαϊκά μέτρα, σε κάθε παραλλαγή τους, που προστίθενται και το ενισχύουν είτε με τις προτάσεις της συγκυβέρνησης είτε με αυτές των δανειστών.

(Συνέχεια στη σελίδα 3)

ΟΧΙ ΣΤΗ ΝΕΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ - ΔΑΝΕΙΩ

Χιλιάδες λαού, εργαζομένων, νεολαίας διαδήλωσαν, χτες, μετά από κάλεσμα του ΚΚΕ, ενάντια στην επικείμενη συμφωνία της συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ με τους δανειστές, αλλά και σε κάθε αντιλαϊκό ενδεχόμενο που θα προκύψει ως αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων.

Διατράνωσαν ότι δεν πρόκειται να συναινέσουν στη συνέχιση της χρεοκοπίας τους, ότι αρκετά πλήρωσαν τους εκβιασμούς και την κοροϊδία κυβερνήσεων και δανειστών. Οτι μόνη διέξοδος για το λαό είναι η ρήξη με την ΕΕ, το κεφάλαιο και την εξουσία τους.

• Αποσπάσματα από την ομιλία του ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Δ. Κουτσούμπα, στο Σύνταγμα στο κτερινό συλλαλητήριο της ΚΟ Αττικής του ΚΚΕ δημοσιεύει σήμερα ο «Ριζοσπάστης». Ολόκληρη η ομιλία θα δημοσιευθεί αύριο, Κυριακή.

ΣΕΛ. 4 - 5

ΗΛΕΚΤΡΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
Αξεθώριαστα
τα διδάγματα της ζωής
και της θυσίας της

Εκτενή αποσπάσματα από την ομιλία της Αλέκας Παπαρήγα, μέλους της ΚΕ του ΚΚΕ, στην εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο Ν. Ηράκλειο προς τιμήν της πρώδας κομμουνίστριας.

ΣΕΛ. 12 - 13

«ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ» ΠΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΟΝΕ

Σάρωμα των λαϊκών δικαιωμάτων για να ανακάμψει το κεφάλαιο

ΣΕΛ. 9

Απεργούν την Τρίτη οι ναυτεργάτες και οι εργαζόμενοι στα εμπολιωμένα ποτά

ΣΕΛ. 17

Δημοψήφισμα ανακοίνωσε ο Αλ. Τσίπρας

Η κυβέρνηση ανακοίνωσε δημοψήφισμα για τη συμφωνία χτες μετά τα μεσάνυχτα, μέσω διαγγέλματος του πρωθυπουργού, Ρεπούση για το θέμα στον «Κυριακάτικο Ριζοσπάστη».

ΣΕΛ. 7

Εικόνα 32: Ριζοσπάστης, 27 Ιουνίου 2015

Στο ίδιο πνεύμα το κυριακάτικο φύλλο της 28^{ης} Ιουνίου 2015 γράφει χαρακτηριστικά «Όχι στις προτάσεις για συμφωνία τόσο των δανειστών όσο και της κυβέρνησης - Αποδέσμευση τώρα από την ΕΕ». Ακόμα, άλλα άρθρα τονίζουν «Μαχητικές συγκεντρώσεις ενάντια στους εκβιασμούς και την κοροϊδία κυβερνήσεων-δανειστών» και «Λύση για τον λαό ο δρόμος της ρήξης με την ΕΕ, το κεφάλαιο και την εξουσία τους».

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ!

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 28 ΙΟΥΝΗ 2015 - ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 12172

Ευρώ 2,50

902.gr
το portal
του ΚΚΕ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΚΕ

Μαχητικές συγκεντρώσεις
ενάντια στους εκβιασμούς
και την κοροϊδία κυβερνήσεων - δανειστών

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΑΣ

Λύση για το λαό ο δρόμος της ρήξης με την ΕΕ,
το κεφάλαιο και την εξουσία τους

Ολόκληρη η ομιλία του ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ στο συλλαλητήριο της Κομματικής Οργάνωσης
Αττικής του ΚΚΕ, την περασμένη Παρασκευή, στο Σύνταγμα

ΣΕΛ. 8

ΣΕΛ. 4-7

«Όχι» στις προτάσεις για συμφωνία τόσο των δανειστών όσο και της κυβέρνησης Αποδέσμευση τώρα από την ΕΕ

Ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου της ΚΕ του ΚΚΕ

ΣΥΓΚΥΒΕΡΝΗΣΗ - ΕΥΡΩΖΩΝΗ - ΔΝΤ
Παραπέμπουν το λαό από
τη Σκύλλα στη Χάρυβδη
για λογαριασμό
του κεφαλαίου

ΣΕΛ. 10-11

ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ ΠΙΑ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ
Η «ελπίδα» δεν ήρθε...
η «λεπίδα» έφτασε!

ΣΕΛ. 12

Απεργούν στις 30 Ιουνή
ναυτεργάτες και εργαζόμενοι
στα εμπορεύματα ποτά

ΣΕΛ. 17

Χρήσιμα συμπεράσματα
από τους 5 μήνες
της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ

ΣΕΛ. 15

ΑΡΘΡΟ
«Κοινωνική δικαιοσύνη»:
Το πιο σύντομο ανέκδοτο...

ΣΕΛ. 13

24ο ΑΝΤΙΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΔΙΗΜΕΡΟ
ΤΗΣ ΚΚΕ
Το Σαββατοκύριακο
11 - 12 Ιουλίου το μεγάλο
πανελλαδικό νεολαϊστικό
αντάμωμα στο Ναύπλιο

ΣΕΛ. 19

Προσφορά
Ο Αλέκος Αμπατζόγης προσφέρει στο
ΚΚΕ 10.000 ευρώ, στην μνήμη των αδικο-
φόντων ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΣ ΑΜΠΑΤΖΙΔΟΥ και
ΜΑΝΩΛΗ ΑΜΠΑΤΖΙΔΗ, που «έφυγαν»,
προσφορά, από τη ζωή.

9 471108 660106

● Η κυβέρνηση ουσιαστικά καλεί το λαό να εγκρίνει τη δική της πρόταση προς τους δανειστές, η οποία είναι η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Εξαπατά το λαό για να συναινέσει στους αντιλαϊκούς σχεδιασμούς της. Ο λαός να μην επιλέξει ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη. Να σηκώσει το ανάστημά του και να εκφράσει με όλα τα μέσα και τους τρόπους την αντίθεσή του στην ΕΕ και τα μνημόνια διαρκείας που αυτή φέρνει.

● Το ΚΚΕ θα αξιοποιήσει το δημοψήφισμα έτσι ώστε να ενημερώσει πλατιά τους εργαζόμενους, τους ανέργους, τη νεολαία, όλο το λαό για τις θέσεις του και για την πραγματική διέξοδο από την κρίση προς όφελος του λαού. Να μετατραπεί η λαϊκή αγανάκτηση σε πραγματική αμφισβήτηση της σαπίλας και της βαρβαρότητας που τον καταδικάζει σε όλες τις στερήσεις.

● Μοναδική ρεαλιστική λύση προς όφελος του λαού είναι η ρήξη με την ΕΕ, η αποδέσμευση από αυτή τη λυκοσυμμαχία, το κεφάλαιο και την εξουσία τους, για να πάρει ο λαός την εξουσία στα χέρια του, λύση που θα προκύψει από τη θέληση και δράση του εργατικού - λαϊκού κινήματος και σε συσπείρωση με το ΚΚΕ.

ΣΕΛ. 3, 16 - 17

Ο «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ», λόγω των τελευταίων εξελίξεων, θα κυκλοφορήσει εκτάκτως αύριο Δευτέρα 29 Ιουνή.

Εικόνα 33: Ριζοσπάστης, 28 Ιουνίου 2015

Σε έκτακτη έκδοση στις 29 Ιουνίου 2015 ο Ριζοσπάστης παίρνει ξεκάθαρη θέση υπέρ του ΟΧΙ στην πρόταση των ΕΕ - ΔΝΤ - ΕΚΤ, συνοδεύοντάς την με ΟΧΙ στην πρόταση της

Κυβέρνησης και προτείνοντας καθαρά αποδέσμευση της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε άρθρο-άποψη που εκφράζει και την κομματική γραμμή, αναφέρει «το όχι που συμφέρει τον λαό», προαναγγέλλοντας στην ουσία την προτροπή του ΚΚΕ προς τους υποστηρικτές του να ρίξουν στην κάλπη την πρόταση του ΚΚΕ, δηλαδή να ψηφίσουν ουσιαστικά άκυρο στη συγκεκριμένη διαδικασία του δημοψηφίσματος.

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΘΕΙΤΕ!

ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ 29 ΙΟΥΝΗ 2015 - ΑΡΙΘ. ΦΥΛΟΥ 12173 Ευρώ 1,50

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΚΕ

ΣΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ Παρασκευή 3 Ιούλη και ώρα 20.00 στο Σύνταγμα
ΟΧΙ ΤΩΝ ΕΕ - ΔΝΤ - ΕΚΤ Θα μιλήσει ο ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Δημήτρης Κουτσούμπας
ΣΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ **ΑΠΟΔΕΣΜΕΥΣΗ** από την ΕΕ, με το λαό στην εξουσία

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΕ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

Δεν διαλέγουμε νέο μνημόνιο Λέμε ΟΧΙ στην πρόταση και των ΕΕ - ΕΚΤ - ΔΝΤ και της κυβέρνησης

Η ΑΠΟΨΗ ΜΑΣ

Το «όχι» που συμφέρει το λαό

Στο δημοψήφισμα της Κυριακής 5 Ιουλίου, ο λαός δεν πρέπει να σιμώσει να επιλέξει ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη, δηλαδή ανάμεσα στην πρόταση ΕΕ - ΕΚΤ - ΔΝΤ για συμφωνία και την πρόταση των 47+8 σελίδων της κυβέρνησης. Και τα δύο ισοδυναμούν με νέο αντιλαϊκό μνημόνιο. Φέρνουν νέα αντιλαϊκά μέτρα, που προσιδένονται στα προηγούμενα. Πραγματικό συμφέρον του λαού είναι να σηκώσει το ανάστημά του. Να εκφράσει με όλα τα μέσα και τους τρόπους την αντίθεση του στην ΕΕ και τα μνημόνια διαρκείας, ψηφίζοντας στην κάλπη την πρόταση του ΚΚΕ: «Οχι στην πρόταση των ΕΕ - ΔΝΤ - ΕΚΤ. Οχι στην πρόταση της κυβέρνησης. Αποδέσμευση από την ΕΕ, με το λαό στην εξουσία».

Η άρνηση της κυβερνητικής πλειοψηφίας ακόμα και να συζητήσει στη Βουλή την πρόταση του ΚΚΕ για το περιεχόμενο των ερωτημάτων, που θα τεθούν στο δημοψήφισμα, επιβεβαιώνει ότι στόχος της είναι να νομιμοποιηθεί, μέσα από αυτό, το δικό της μνημόνιο, έναντι αυτού που προτείνουν οι ιμπεριαλιστικοί «θεσμοί», ή ένα άλλο μνημόνιο, προϋπόθεση συμβιβασμού της τελευταίας ώρας. (Συνέχεια στη σελίδα 3)

...και οι δύο προτάσεις συγκλίνουν στη σφαγή του λαού

• Ούτε η πρόταση των ΕΕ - ΕΚΤ - ΔΝΤ, ούτε η κυβερνητική πρόταση των 47+8 συμπληρωματικών σελίδων διορθώνεται γιατί είναι γεμάτες βάρβαρα αντιλαϊκά μέτρα. Το κάλπικο ΟΧΙ που προτείνει η κυβέρνηση είναι ένα μεγάλο ΝΑΙ στο μνημόνιο ΣΥΡΙΖΑ, είναι ΝΑΙ στην κλιμάκωση της επίθεσης σε βάρος του λαού.

• Το ΚΚΕ καλεί το λαό στο δημοψήφισμα της Κυριακής να μην επιλέξει ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη. Να σηκώσει το ανάστημά του και να εκφράσει, με όλα τα μέσα και τους τρόπους, στο δημοψήφισμα την αντίθεσή του στην ΕΕ και τα μνημόνια διαρκείας της.

• Να «ακυρώσει» αυτό το δίλημμα, ψηφίζοντας στην κάλπη την πρόταση του ΚΚΕ: **Οχι στην πρόταση των ΕΕ - ΔΝΤ - ΕΚΤ. Οχι στην πρόταση της κυβέρνησης. Αποδέσμευση από την ΕΕ, με το λαό στην εξουσία.**

• Λέμε ΝΑΙ στην κατάργηση των μνημονίων και όλων των αντιλαϊκών εφαρμοστικών νόμων.

• Λέμε ΝΑΙ στη ρήξη με την ΕΕ, το κεφάλαιο και την εξουσία τους.

• Λέμε ΝΑΙ στην αποδέσμευση από την ΕΕ, το ΝΑΤΟ, στην κοινωνικοποίηση, στη μονομερή διαγραφή του χρέους με λαϊκή εξουσία.

• Τώρα πρέπει να δυναμώσει η λαϊκή αμφισβήτηση για την ΕΕ και να συναντηθεί με την αντικαπιταλιστική - αντιμονοπωλιακή γραμμή πάλης, που προτείνει το ΚΚΕ

ΣΕΛ. 12 - 13

<p>Απεργία αύριο στα Εμφιαλωμένα Ποτά</p> <p style="text-align: right;">ΣΕΛ. 17</p>	<p>ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ</p> <p>Οι βουλευτές του ΚΚΕ ανέδειξαν το πραγματικό δίλημμα για το λαό</p> <p style="text-align: right;">ΣΕΛ. 4 - 10</p>	<p>ΑΛ. ΤΣΙΠΡΑΣ</p> <p>Ανακοίνωσε κλειστές τράπεζες και κεφαλαιακό έλεγχο</p> <p>ΚΚΕ: Εκβιαστές του λαού τόσο οι ΕΕ - ΕΚΤ - ΔΝΤ όσο και η κυβέρνηση. Να διασφαλιστούν η πλήρης ελεγχόμενη του συνόλου των μισθών και των συντάξεων από τους δικαιούχους, καθώς και το δικαίωμα ανάληψης από τους μικροκαταθέτες.</p> <p style="text-align: right;">ΣΕΛ. 11</p>
--	--	--

Εικόνα 34: Ριζοσπάστης, 29 Ιουνίου 2015

Η Αυγή

Η εφημερίδα Αυγή, από την άλλη, που εκφράζει τις θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ, στις 28 Ιουνίου 2015 παρουσίαζε φωτογραφία του πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα με το σχόλιο «ΟΧΙ στους εκβιασμούς και στα τελεσίγραφα, στην κοινωνική χρεοκοπία, στα μνημόνια και στη λιτότητα», συνεχίζοντας με τον τίτλο «Δημοκρατική επιλογή για την Ελλάδα και την Ευρώπη - Για την κυριαρχία, την αξιοπρέπεια και την ευημερία του λαού - Για μια ισότιμη Ελλάδα σε μια ενωμένη Ευρώπη».

Η ΑΥΓΗ THE KYRIAKHS

«Η Αυγή»
θα κυκλοφορήσει
και τη Δευτέρα

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1952 • Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 12529 • ΚΥΡΙΑΚΗ 28 ΙΟΥΝΙΟΥ 2015 • ΤΙΜΗ 3 €

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ 5 ΙΟΥΛΙΟΥ

ΟΧΙ

Στους εκβιασμούς και στα τελεσίγραφα
Στην κοινωνική χρεοκοπία
Στα Μνημόνια και στη λιτότητα

Ολόκληρη
η πρόταση
των δανειστών
που τίθεται σε
δημοψήφισμα
▶ 11-15

**ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ**

Για την κυριαρχία, την αξιοπρέπεια και την ευημερία του λαού
Για μια ισότιμη Ελλάδα σε μια ενωμένη Ευρώπη

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ
Ο Ζίζεκ στην Ελλάδα:
αστεία και σοβαρά
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ
«Η φοβερή τούλη μιας στιγμής
Που η εποχή της φρόνησης
πίστευε δε θ' ανατρέσει»
Τ. Σ. Eliot
Έχοντας πρόσφατα διαβάσει «Τα Αντίδοτα
του Ζίζεκ» ανασύρω τέσσερα από αυτά, τα
αναυσιανθώ και τα μεταφέρω στην επικαι-
ρότητα των ελλανο-θεσμικών διαπραγ-
ματεύσεων.
ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 2

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗΣ:
Οι δανειστές απαιτούν
φτωχοποίηση
Στο Ηνωμένο Βασίλειο η νίκη των δημίων
Αποτυχία της ευρωπαϊκής αποστολής
στο Κόσσοβο
ΣΑΜΠΡ ΑΚΙΝ:
Για την τρόικα ο ΣΥΡΙΖΑ
είναι παράνομος

LE MONDE
diplomatique

Τζοκερ
ΤΖΑΚΠΟΤ
€ 4.000.000
ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΔΕΛΤΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΣΤΙΣ 21:30

ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΡΥΘΜΙΣΤΗΣ: ΕΣΕΕ - Η ΕΥΡΩΜΕΤΟΧΗ ΤΕ ΤΥΧΕΡΑ ΠΑΙΓΝΙΑ ΕΠΙΤΡΕΠΕΤΑΙ
ΜΟΝΟ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΑΠΟ ΤΩΝ 18 ΕΤΩΝ. Η ΤΥΧΗΝ ΕΥΡΩΜΕΤΟΧΗ ΕΝΕΧΕΙ ΚΙΝΗΤΟΥΣ
ΕΦΙΣΜΟΤ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ - ΓΡΑΜΜΗ ΣΥΝΤΡΙΣΗΣ: 1116

Εικόνα 35: Η Αυγή, 28 Ιουνίου 2015

Στο ίδιο πνεύμα σημειώνεται στο φύλλο της 29^{ης} Ιουνίου 2015 ότι «*Το δημοψήφισμα ταρακουνάει την Ευρώπη*» και μηνύματα του Πρωθυπουργού πως «*οι εκβιασμοί πεισμώνουν τον λαό*» και «*πως το δίκιο θα κερδίσει*». Παράλληλα, προπαγανδίζεται η συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ στην Πλατεία Συντάγματος με συνθήματα όπως «*το ΟΧΙ της αξιοπρέπειας, της δημοκρατίας, της ζωής*», «*λέμε ΟΧΙ στη λιτότητα, ΟΧΙ στα τελεσίγραφα των δανειστών, ΟΧΙ στην κατάλυση της δημοκρατίας*».

Η ΑΥΓΗ
ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ
www.avgi.gr
ΔΕΥΤΕΡΑ 29 ΙΟΥΝΙΟΥ 2015
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1952 • Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 12330
ΤΙΜΗ: 1,5 €

ΕΚΤΑΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ 28 ΣΕΛΙΔΩΝ

OXI
ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΕΥΤΕΡΑ
29 ΙΟΥΝΙΟΥ 7:30μμ

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΙΣ 7.30 μ.μ. ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
υπέρ του **ΟΧΙ** της Αξιοπρέπειας - της Δημοκρατίας - της ΖΩΗΣ.
«Στο δημοψήφισμα της 5ης Ιούλη λέμε **ΟΧΙ** στη λιτότητα. Λέμε **ΟΧΙ** στα τελεσίγραφα των δανειστών. Λέμε **ΟΧΙ** στην κατάλυση της δημοκρατίας»
ΣΕΛ. 21

ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΔΟ ΚΟΡΥΦΗΣ ΑΥΡΙΟ - ΜΕΘΑΥΡΙΟ

Το δημοψήφισμα ταρακουνάει την Ευρώπη

Αλ. Τσίπρας: Οι εκβιασμοί πεισμώνουν τον λαό
«**Το δίκιο** θα κερδίσει». Τη βεβαιότητα αυτή εξέφρασε ο Αλέξης Τσίπρας σε δήλωσή του με αφορμή την άρνηση του Eurogroup να εγκρίνει ολιγοήμερη παράταση της διαπραγματεύσεως, άρνηση που στόχο είχε «να εκβιάσει τη βούληση του ελληνικού λαού και να παρεμποδίσει την ομαλή δημοκρατική διαδικασία του δημοψηφίσματος». Οι κινήσεις αυτές, επισήμανε, θα επιφέρουν το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα: θα πεισμώνουν ακόμη περισσότερο τον ελληνικό λαό στην επιλογή να απορρίψει τις μνημονιακές πολιτικές.
ΣΕΛ. 2-3

Επικοινωνία Μέρκελ με Ομπάμα και Ολάντ
Παρέμβαση Λιου σε Ευρωπαίους - ΔΝΤ:
Βιώσιμη λύση με ρύθμιση του χρέους
Συμφωνία με αναπτυξιακά χαρακτηριστικά για την Ελλάδα ζητούν Σοσιαλδημοκράτες, Ευρωπαϊκή Αριστερά, Πράσινοι

Νέα δεδομένα και νέα τροπή στη διαπραγμάτευση της Ελλάδας με τους δανειστές προσδίδει η απόφαση της κυβέρνησης και της Βουλής για δημοψήφισμα την ερχόμενη Κυριακή επί του τελεσίγραφου των θεσμών.
Ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Ντ. Τουσκ έχει συνεχείς επαφές με Ευρωπαίους ηγέτες και, σύμφωνα με πληροφορίες που μετέδωσαν πολλά ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης, προαναγγέλλεται να συγκαλέσει έκτακτη σύνοδο κορυφής της Ευρωπαϊκής αριστεράς μεθαύριο.
Σ' αυτήν, πιθανότατα, θα εξεταστεί και το αίτημα που υπέβαλε ο Έλληνας πρωθυπουργός για ολιγοήμερη παράταση της προθεσμίας, ώστε να διεξαχθεί το δημοψήφισμα υπό κανονικές συνθήκες και να ολοκληρωθεί η διαπραγμάτευση.
Η Αν. Μέρκελ, η οποία είχε χθες συνομιλίες με Ομπάμα και Ολάντ, συγκατένευσε για σήμερα το πρωί σύσκεψη με τους αρχηγούς των Κοινοβουλευτικών Ομάδων των γερμανικών κομμάτων, ενώ ο Γάλλος πρόεδρος συγκατένευσε μίνι υπουργικό συμβούλιο.
Να εργαστούν για μια βιώσιμη λύση με την Ελλάδα, εξετάζοντας και την α-ναδιάρθρωση του χρέους, καλεί Ευρωπαίους και ΔΝΤ η Ουάσιγκτον.
ΣΕΛ. 4-19

Αντιμέτωπη με τρομοκρατική απειλή η Γαλλία
Αποκαλύφθηκε η ταυτότητα του βομβιστή που έσπινε τον θάνατο σε τέμενος στο Κουβέιτ την ώρα που το Συριακό Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ανακοίνωνε πως οι τζιχαντιστές έχουν εκτελέσει 3.000 ανθρώπους μέσα σε ένα χρόνο.
ΣΕΛ. 20

ΟΡΙΟ 60 ΕΥΡΩ ΣΤΙΣ ΑΝΑΛΗΦΕΙΣ - ΕΞΑΙΡΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ
Σε αργία σήμερα οι τράπεζες
Αλ. Τσίπρας: «Απολύτως διασφαλισμένες» οι καταθέσεις, όπως και η καταβολή μισθών και συντάξεων
ΣΕΛ. 5

ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΟΥ «ΝΑΙ»
Η πρόταση μομφής που δεν έγινε και οι συναντήσεις
Όλο το παρασκήνιο των επαφών και συνεννοήσεων στην προσπάθεια των αρχηγών να κερδίσουν την εύνοια των θεσμών
ΣΕΛ. 16-17

Μ. ΒΑΛΣ:

Εικόνα 36: Η Αυγή, 29 Ιουνίου 2015

Στις 30 Ιουνίου 2015 η Αυγή παρουσιάζει μεγάλη φωτογραφία με πλήθος πολιτών στη συγκέντρωση υπέρ του ΟΧΙ στο Σύνταγμα και τίτλο «Η απάντηση του λαού στα τηλεσίγραφα». Μάλιστα, επισημαίνεται ότι «ένα βροντερό όχι στους εκβιασμούς, την τρομοκρατία, τις απειλές από το εξωτερικό και το εσωτερικό είπαν χιλιάδες Έλληνες που κατέκλυσαν την Πλατεία Συντάγματος σε μια μαζική συγκέντρωση υπέρ της Δημοκρατίας, της αξιοπρέπειας και της λαϊκής κυριαρχίας». Η εφημερίδα παίρνει καθαρή θέση υπέρ του ΟΧΙ προτρέποντας τον ελληνικό λαό να δηλώσει στο δημοψήφισμα «αποφασισμένος και υπερήφανος το ΟΧΙ της εθνικής ανεξαρτησίας γιατί η Δημοκρατία στην Ελλάδα και στην Ευρώπη είναι αδιαπραγμάτευτη». Παράλληλα, η εφημερίδα επιχειρεί να καθησυχάσει τους πολίτες για τις παρενέργειες των capital controls θεωρώντας τις «υπό έλεγχο».

105.5 FM
ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ
ΤΟ ΠΡΩΙΝΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

www.avgi.gr

ΤΡΙΤΗ 30 ΙΟΥΝΙΟΥ 2015

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1952 • Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 12331

ΤΙΜΗ: 1,5 €

ΚΑΘΑΡΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΣΙΠΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

ΟΧΙ ή εκλογές

«Αν δοθεί βιώσιμη λύση, έστω και στο παρά πέντε, θα την πάρω»

Το διακύβευμα του δημοψηφίσματος της Κυριακής έθεσε με απόλυτη σαφήνεια προς τον ελληνικό λαό ο Αλ. Τσίπρας μιλώντας χτες το βράδυ στην ΕΡΤ και μόνοντος πιστός στις προεκλογικές δεσμεύσεις του. «Δεν είμαι», είπε, «πρωθυπουργός παντός καιρού. Θα είμαι παρών όσο ο λαός στηρίζει την επιλογή της κυβέρνησης να βάλει τέλος στα Μνημόνια και τις πολιτικές λιτότητας. Την πρόταση των θεσμών, συνέλαξε, «δεν μπορώ να την υποστηρίξω». Αν επικρατήσει το Ναι, «θα δρομολογήσουν οι εξελίξεις όπως ορίζουν το Σύνταγμα και οι νόμοι αυ-

τές της χώρας. Όμως, πρόσθεσε, «τι σφραγίδα στις εξελίξεις θα τη βάλει ο λαός». «Με ένα ισχυρό, μεγάλο Όχι, με έναν ισχυρό την Κυριακή, ισχυροποιείται η διαπραγματευτική θέση της κυβέρνησης και της χώρας». Ακόμη ο Αλ. Τσίπρας εμφανίστηκε «ανοιχτός» σε ντιμπέιτ με όλους τους πολιτικούς αρχηγούς και, μόνοντος πιστός στον στόχο της κυβέρνησης για μια άλλη συμφωνία, δήλωσε πως «αν δοθεί βιώσιμη λύση, έστω και στο παρά πέντε, θα την πάρω».

ΣΕΛ. 4, 5

Η απάντηση του λαού στα τηλεσίγραφα

Ένα βροντερό Όχι στους εκβιασμούς, την τρομοκρατία, τις απειλές από το εξωτερικό και το εσωτερικό είπαν χιλιάδες Έλληνες που κατέκλυσαν την Πλατεία Συντάγματος σε μια μαζική συγκέντρωση υπέρ της Δημοκρατίας, της αξιοπρέπειας και της λαϊκής κυριαρχίας. Την Κυριακή 5 Ιουλίου ο ελληνικός λαός, αποφασισμένος και υπερήφανος, θα δηλώσει το Όχι της εθνικής ανεξαρτησίας γιατί η Δημοκρατία στην Ελλάδα και την Ευρώπη είναι αδιαπραγμάτευτη.

ΣΕΛ. 9

Το μεγάλο Όχι του Μίκη

Μίκης Θεοδωράκης, Επέν Μπαλιμπάρ, Πολ Κρούγκμαν, Έλληνες και Γάλλοι διανοούμενοι και καλλιτέχνες υπέρ του Όχι

ΣΕΛ. 15, 16, 17

ΕΥΝΑΝΤΗΣΙΣ

Το θυμικό, η λογική και το δημοψήφισμα

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

Οι ανταγωνισμοί συμφερνόντων στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν κορυφωθεί σε βαθμό που σε άλλες εποχές θα σφραγισαν την επόμενη του υπαρκτού. Μετά από δύο Παγκόσμιους Πολέμους οι ευρωπαϊκές ελίτ επέλεξαν την καθιέρωση των απειθαρχών λαών μέσω των ΜΜΕ και των χρηματοπιστωτικών μηχανισμών (ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια, τράπεζες).

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 2

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Δολοφόνησαν τον γενικό εισαγγελέα

Νεκρός από επίθεση βομβιστή - καμικάζι έπεσε χτες στο Κάιρο ο γενικός εισαγγελέας της Αιγύπτου Χισάμ Μπακαρά. Ο καμικάζι έριξε το παγιδευμένο με εκρηκτικά αυτοκίνητό του πάνω στην αυτοκινητοπομπή που συνόδευε τον δικαστή στο σπίτι του. Η δικαστική εξουσία έχει μπει στο σταχτοστό πολλών οργανώσεων μετά τις θανατικές καταδίκες εν βάρος του αναταρπέντος προέδρου Μοχάμεντ Μόρσι και μελών της εκτός νόμου Μουσουλμανικής Αδελφότητας.

ΣΕΛ. 19

ΙΤΑΛΙΑ

3.000 νέοι πρόσφυγες τα τελευταία 24ωρα

Τρεις χιλιάδες νέοι πρόσφυγες και μετανάστες έφθασαν την Κυριακή στα λιμάνια της Νότιας Ιταλίας. Μόνον το τελευταίο 24ωρο εντοπίστηκαν 21 πλοία στα θαλάσσια περάσματα ανοικτά της Λιβύης. Όπως επισημαίνει ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, ο αριθμός των προσφύγων που έχουν φθάσει στην Ιταλία μέσω στο πρώτο εξόριστο πλησιάζουν τις 70.000.

ΣΕΛ. 20

Εικόνα 37: Η Αυγή, 30 Ιουνίου 2015

Την 1^η Ιουλίου 2015 το κεντρικό άρθρο των πρωτοσέλιδου της Αυγής αναφέρει ότι «Θρυαλλίδα για επανεκκίνηση της διαπραγμάτευσης και πιθανώς προσέγγιση Ελλάδας και δανειστών για τη σύναψη μιας νέας συμφωνίας, που θα αντιμετωπίσει συνολικά και οριστικά το ελληνικό ζήτημα, αποδεικνύεται η απόφαση της κυβέρνησης για δημοψήφισμα σε συνδυασμό και με την τυπική λήξη του δεύτερου προγράμματος πριν από λίγες ώρες», υποστηρίζοντας στον τίτλο πως «Το ΟΧΙ θα είναι καταλύτης για νέα συμφωνία».

105.5 FM
ΣΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ
ΤΕ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ ΣΤΟΝ ΔΕΣΤΟ

Η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΗΣ ΑΡΙΕΤΕΡΑΣ

www.avgi.gr

ΤΕΤΑΡΤΗ 1 ΙΟΥΛΙΟΥ 2015

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1952 - Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 12332

ΤΙΜΗ: 1,5 €

**ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΠΛΕΥΡΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ
ΓΙΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΚΑΙ ΤΗ ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ**

Το ΟΧΙ καταλύτης για νέα συμφωνία

**Συνολική λύση για μεταρρυθμίσεις -
χρηματοδότηση - χρέος στο τραπέζι
του Eurogroup το μεσημέρι**

Θρυαλλίδα για επανεκκίνηση της διαπραγμάτευσης και πιθανώς προσέγγιση Ελλάδας και δανειστών για τη σύναψη μιας νέας συμφωνίας, που θα αντιμετωπίσει συνολικά και οριστικά το ελληνικό ζήτημα, αποδεικνύεται η απόφαση της κυβέρνησης για δημοψήφισμα σε συνδυασμό και με την τυπική λήξη του δεύτερου προγράμματος πριν από λίγες ώρες (μεσο-νυχτα).

Την έναρξη του νέου κύκλου διαπραγματεύσεων σήμανε η πρωτοβουλία του Αλ. Τσίπρα και της κυβέρνησης, μετά το σχετικό «μήνυμα» του Ζ.Κλ. Γιούνκερ, να αποστείλουν στον Γ. Ντάισελμολμ προτάσεις για την αναδιάρθρωση του χρέους και η εκ μέρους του τελευταίου άμεση σύγκληση του Eurogroup με τηλεδιάσκεψη. Εκεί οι 19 ΥΠΟΙΚ αποφάσισαν να συνέλθουν εκ νέου σήμερα για να εξετάσουν από κοινού τις προτάσεις για το χρέος και τις προτάσεις για τις μεταρρυθμίσεις (πρόγραμμα) που θα υποβάλει σήμερα η κυβέρνηση.

Την αναστολή του δημοψηφίσματος για να συζητήσει από τώρα τις ελληνικές προτάσεις ζήτησε η Γερμανία, με τον Σόιμπλε πάντως να διευκρινίζει ότι η Ελλάδα δεν βγαίνει από το ευρώ ούτε με την επικράτηση του Όχι.

ΣΕΛ. 2-3

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Χρηματοδότηση 29 δισ. ευρώ 2015-17 και αναδιάρθρωση χρέους μέσω του EFSF

ΣΕΛ. 5-6

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Το δικό μας Όχι

ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑ ΤΣΑΦΤΑΡΙΔΗ

Παρακολουθούσα ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ που προβάλε πριν από μερικές μέρες η ΕΡΤ. Μια παραγωγή του έγκυρου History Channel με τίτλο «Mankind: the story of all of us». Σε μια ελεύθερη μετάφραση Η ιστορία του ανθρώπινου γένους.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 22

Την ώρα που Αλιζάντας, Κορίννα, Μπουτάρης φώναγαν τους τόνους κατά του δημοψηφίσματος, το πλήθος εκπρέσταν σε δόλου ευρωπαϊκά υβριστικά συνθήματα στη λογική των «προδοτών αριστοκρατών»...

ΣΕΛ. 22, 12

Σε ποιες τράπεζες θα δίνονται οι συντάξεις

Πίνακας με τα χίλια υποκαταστήματα

ΣΕΛ. 13-15

Β. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ:

Δεν κινδυνεύουν οι αγροτικές επιδοτήσεις

«Ο κ. Σαμαράς ψεύδεται συνειδητά» λέει ο υπουργός στην «Αυγή»

ΣΕΛ. 13

ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΜΑΛΛΑΜΑΣ:

«Όχι υπάκουοι δούλοι στο ανθρωποτροφείο των αγορών»

Τα ΟΧΙ του πολιτισμού και της διανοήσης

ΣΕΛ. 29, 31

ΣΕ ΕΜΠΟΛΕΜΕΣ ΖΩΝΕΣ

Unesco: 34 εκατ. παιδιά εκτός σχολείου

ΣΕΛ. 19

Εικόνα 38: Η Αυγή, 1 Ιουλίου 2015

«ΟΧΙ σε Σόιμπλε και Τρόικα εσωτερικού» είναι ο τίτλος του κεντρικού άρθρου στις 2 Ιουλίου 2015, αλλά και η πεποίθηση του Αλέξη Τσίπρα πως ένα δυνατό «όχι» θα αποτελέσει όπλο για μια ισχυρή διαπραγμάτευση και καλύτερες προτάσεις από την πλευρά των δανειστών. Παράλληλα, η εφημερίδα παρουσιάζει ανθρώπους του πολιτισμού και της διανοήσης που τάσσονται υπέρ του ΟΧΙ.

105.5 FM
ΣΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ
Το παρόν είναι δωρεάν

Η ΑΥΓΗ
ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
THE ARIETEPAS

www.avgi.gr

ΠΕΜΠΤΗ 2 ΙΟΥΛΙΟΥ 2015 ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1952 • Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 12333 ΤΙΜΗ: 1,5 €

ΜΠΛΟΚΟ ΑΠΟ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΥΣΤΑΤΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΥ

ΟΧΙ σε Σόιμπλε και Τρόικα εσωτερικού

Ρέστα από Σαμαρά, Θεοδωράκη, Βενιζέλο για αποτυχία της κυβέρνησης και δικαίωση της μνημονιακής πολιτικής που βύθισε την ελληνική κοινωνία

Μέτωπο υποταγής της χώρας σε διαρκή πολιτικό και οικονομικό έλεγχο
έχουν συμψηφίσει Ν.Δ., Ποτάμι, ΠΑΣΟΚ και οι εγχώριοι διαπλεκόμενοι επιχειρηματικοί κύκλοι, από την οφθαλμοφανή κακοδότηση της «φρέσκης Σόιμπλε» στην Ευρώπη, σε μια προσπάθεια να βγουν από τη γωνία όπου τους τοποθέτησε ο ελληνικός λαός. Υπό τη σημαία του Ναι στο δημοψήφισμα επιχειρούν να αποτρέψουν την προσπάθεια που καταβάλλει η κυβέρνηση για την επίτευξη μιας συμφωνίας που θα βγάλει την Ελλάδα οριστικά από το αδιέξοδο και τον φαύλο κύκλο των πολιτικών λιτότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύσσωμο το εγχώριο μαύρο μέτωπο ζητάει χτες τη συγκρότηση κυβέρνησης «εθνικής ενότητας», ενώ η Γερμανία (Μέρκελ, Σόιμπλε κ.ά.) απέρριψε εκ των προτέρων τη συζήτηση στο Ευροζόντρο για μια λύση της τελευταίας στιγμής αξιώνοντας να ακυρωθεί το δημοψήφισμα της Κυριακής.

Τα γερμανικά σχέδια για ανατροπή της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝ.ΕΛΛ. ως «κομμουνιστικής» αποκάλυψαν και οι βρετανικοί «The Times», ενώ ο Γ. Βαρουφάκης γνωστοποίησε ότι την όλη πορεία της διαπραγμάτευσης από την πλευρά των δανειστών το είχε προδιαγράψει από την πρώτη συνάντηση ο Γ. Ντάισελμπλουμ.

ΕΕΛ. 10-11, 4-7

Ισχυρή διαπραγμάτευση με δυνατό Όχι
ΑΛ. ΤΣΙΠΡΑΣ:

«Ήδη μετά την απόφασή μας για δημοψήφισμα έπεσαν στο τραπέζι καλύτερες προτάσεις για το χρέος και την αναγκαία αναδιάρθρωση του. Η επικράτηση ακραίων συντηρητικών κύκλων είχε συντέλσει την απόφαση να οδηγηθούν οι τράπεζες της χώρας σε ασφυξία. Με προφανή στόχο να περάσουν τον εκβιασμό από την κυβέρνηση σε κάθε πολιτική ξεχωριστά»

ΕΕΛ. 3

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ
«...και πέραν αυτού»
ΤΟΥ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΤΡΑΝΟΥ

«Πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας το οποίο κατέθεσαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο Ευροζόντρο της 25.6.2015 και απολείται από δύο μέρη τα οποία συγκροτούν την ενιαία πρότασή τους:

ΕΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 14

Κούβα - ΗΠΑ ανοίγουν πρεσβείες!
Την αποκατάσταση των μετωπών τους διπλωματικών σχέσεων ανακοίνωσαν χτες Ουάσινγκτον και Αβάνα, ενώ ο πρόεδρος των ΗΠΑ Μπάρακ Ομπάμα ζήτησε επίσης από το Κογκρέσο να άρει το εμπόριο εις βάρος της Κούβας.

ΕΕΛ. 16

TO DIE LINKE ZITAEI:
Δημοψήφισμα κατά της λιτότητας στη Γερμανία
Νίκη των μηχανοδηγών μετά από δώδεκα μήνες αγώνα: Συμφωνία για μισθολογικές αυξήσεις πάνω από 5%

ΕΕΛ. 17

ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΩΣ ΤΙΣ 17 ΙΟΥΛΙΟΥ
ΕΕΛ. 19

ΕΚΤ: ELA και... βλέπουμε
ΕΕΛ. 5

ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ
Όχι από τον πολιτισμό και τη διανοήση
ΕΕΛ. 24

ΣΤΡΕΙΚ

Εικόνα 39: Η Αυγή, 2 Ιουλίου 2015

Τέλος, στο φύλλο της 5^{ης} Ιουλίου 2015 δεσπόζει στο πρωτοσέλιδο ένα τεράστιο ΟΧΙ με μεγάλα κόκκινα γράμματα, το οποίο συνοδεύεται από τα σχόλια «για ισχυρή Ελλάδα στην

Ευρώπη, για ανάπτυξη, για δημοκρατία, για παιδεία, υγεία, συντάξεις, για κοινωνική δικαιοσύνη, για τα δικαιώματα εργαζομένων και μικρομεσαίων, για ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία, για την ελπίδα» θυμίζοντας το αντίστοιχο πρωτοσέλιδο της βρετανικής εφημερίδας, στο οποίο βέβαια για τους παραπάνω λόγους προτρεπόταν η παραμονή στην Ένωση και όχι μία πιθανή έξοδος από αυτήν, όπως συμβαίνει στην Αυγή.

105.5 FM
ΣΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ
το ραδιόφωνό που...
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1952 • Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 12335
ΤΙΜΗ: 3 €

Η ΑΥΓΗ

ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

«Η Αυγή»
θα κυκλοφορήσει
και τη Δευτέρα

ΚΥΡΙΑΚΗ 5 ΙΟΥΛΙΟΥ 2015

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΗ PUBLIC ISSUE

Στο νήμα θα κριθεί το Όχι ή το Ναι

Η πρόθεση ψήφου κατά ηλικία, τάξη, εισόδημα

ΣΕΛ. 18, 19

ΠΡΟΘΕΣΗ ΨΗΦΟΥ	42.5	45.5	43	45
ΝΑΙ				
ΟΧΙ				

9

3.5 3.5 4

ΑΝΑΠΟ-
ΦΑΣΙΣΤΕΙ

ΔΕΝ ΘΑ
ΨΗΦΙΣΩΝ

1 1.5 1 0.5

ΛΕΥΚΟ/
ΑΚΥΡΟ

ΔΙ'ΙΔΑ

ΠΡΟΘΕΣΗ
ΨΗΦΟΥ

ΣΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ
ΤΗΣ 5ης ΙΟΥΛΙΟΥ 2014

Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ:
«Εγώ πρότενα
στους
Γερμανούς
να κλείσουν
τις τράπεζες»

ΣΕΛ. 10

ΟΧΙ

▶ Αλέξης Τσίπρας για την επόμενη μέρα:
«Συμφωνία εντός 48 ωρών
σε κάθε περίπτωση»

▶ Μανώλης Γλέζος: «Με το δημοψήφισμα
της Κυριακής, ο ελληνικός λαός ορθώνει
το ανάστημά του και ταυτίζεται
με την Ιστορία του»

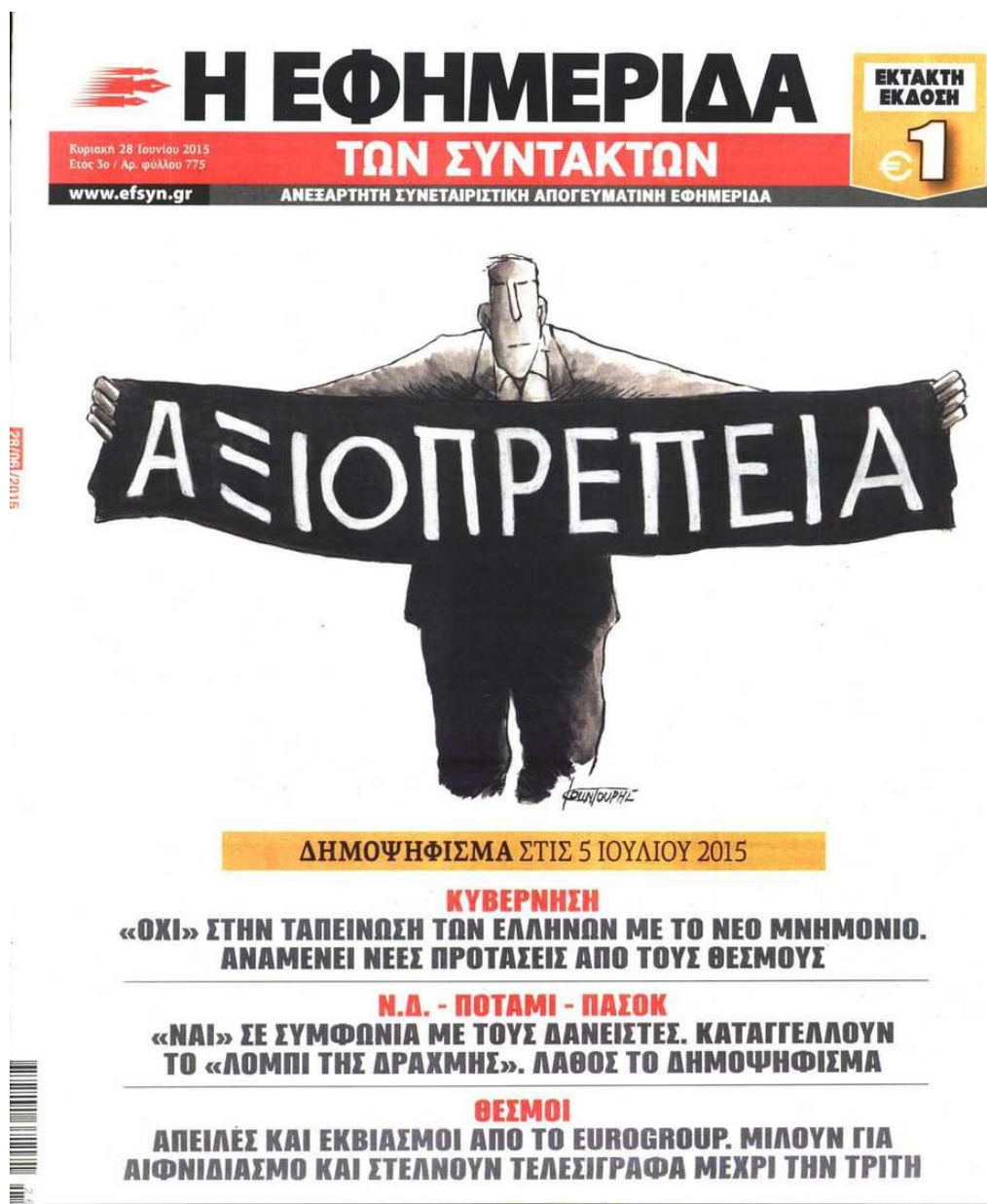

Για ισχυρή Ελλάδα στην Ευρώπη	ενάντια στην περιθωριοποίηση
Για ανάπτυξη	ενάντια στη λιτότητα και την ύφεση
Για δημοκρατία	ενάντια στα σενάρια εκτροπής
Για Παιδεία, Υγεία, συντάξεις	ενάντια στη διάλυση του κοινωνικού κράτους
Για κοινωνική δικαιοσύνη	ενάντια στη διαιώνιση της αδικίας
Για τα δικαιώματα εργαζομένων και μικρομεσαίων	ενάντια στην αસυδοσία των αγορών
Για ανεξαρτησία και λαϊκή κυριαρχία	ενάντια στην υποτέλεια
Για την ελπίδα	ενάντια στον φόβο

Εικόνα 40: Η Αυγή, 5 Ιουλίου 2015

Η Εφημερίδα των Συντακτών

Σε αντίστοιχα συμπεράσματα με την Αυγή καταλήγουμε αν μελετήσουμε και την περίπτωση της Εφημερίδας των Συντακτών, που επίσης υποστήριξε θερμά την κυβερνητική θέση υπέρ του ΟΧΙ. Έτσι, το τεύχος της 28^{ης} Ιουνίου 2015 αναφέρει «Όχι στην ταπείνωση των Ελλήνων με το νέο Μνημόνιο», τίτλος συνοδευόμενος από σκίτσο ανθρώπου που κρατάει ένα πανό όπου αναγράφεται η λέξη «αξιοπρέπεια».

Εικόνα 41: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 28 Ιουνίου 2015

Επίσης, στο πλαίσιο υποστήριξης του ΟΧΙ από τη συγκεκριμένη εφημερίδα, οι φόβοι των πολιτών επιχειρήθηκε να μειωθούν με το πρωτοσέλιδο άρθρο της 29^{ης} Ιουνίου 2015 με τίτλο «Αλέξης Τσίπρας: Δε θα αφήσουμε να μας κερδίσει ο φόβος». Η Εφημερίδα των Συντακτών ασκεί κριτική στο «κλίμα πανικού που καλλιεργούν μέσα ενημέρωσης και εγχώριοι και ευρωπαϊκοί κύκλοι», αναδεικνύοντας τη διαβεβαίωση του Πρωθυπουργού πως καταθέσεις, συντάξεις και μισθοί είναι διασφαλισμένα.

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

Δευτέρα 29 Ιουνίου 2015
Έτος 3ο / Αρ. φύλλου 776
Εργώ 1,30
www.efsyn.gr

▶ ΚΛΙΜΑ ΠΑΝΙΚΟΥ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΝ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ, ΕΓΧΩΡΙΟΙ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ

Κλειστές τράπεζες...

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΜΙΣΘΟΙ ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΑ ΒΕΒΑΙΩΝΕΙ Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΔΕΝ ΘΑ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΝ

ΤΟ ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΟΡΙΟ ΑΝΑΛΗΨΕΩΝ ΣΕ ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ 60 ΕΥΡΩ

Η δύσκολη απόφαση που αναγκάστηκε να πάρει η κυβέρνηση προκειμένου να διαφυλαχθεί η ευστάθεια του τραπεζικού συστήματος δημιουργεί νέα δεδομένα από σήμερα στην καθημερινότητα των πολιτών. Τις επόμενες ώρες θα γίνουν γνωστές όλες οι λεπτομέρειες εφαρμογής των περιοριστικών μέτρων στη διακίνηση κεφαλαίων. **ΙΕΛΑ 5-7**

...ανοιχτή διαπραγμάτευση

ΑΛΕΞΗΣ ΤΣΙΠΡΑΣ ΔΕΝ ΘΑ ΑΦΗΣΟΥΜΕ ΝΑ ΜΑΣ ΚΕΡΔΙΣΕΙ Ο ΦΟΒΟΣ

ΔΙΑΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΛ. ΤΣΙΠΡΑ

Κινητικότητα στα παρασκήνια για νέες διαπραγματεύσεις, ενόψει και της αναταραχής στις διεθνείς αγορές. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε νέο κείμενο προτάσεων, το οποίο δεν... παρέδωσε στην ελληνική κυβέρνηση. Ο Ζ.-Κ. Γιούνκερ δίνει σήμερα συνέντευξη και η Κριστίν Λαγκάρντ άφησε ανοιχτό παράθυρο διαπραγμάτευσης. Εκτακτη σύσκεψη πολιτικών αρχηγών στην Καγκελαρία, ενώ στο Βερολίνο εξετάζεται σύγκληση συνόδου κορυφής μέσα στην εβδομάδα. Μέρκελ και Ολάντ προετοιμάζουν διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό. Νέα τηλεφωνική «παρέμβαση» από τον Μπαράκ Ομπάμα στην Ανγκελα Μέρκελ, ενώ ο Αμερικανός υπ. Οικονομικών Τζακ Λιου ζήτησε ρύθμιση του χρέους από τους Ευρωπαίους ομολόγους του. **ΙΕΛΑ 3-4, 10-23**

ΟΧΙ ΣΤΑ ΤΕΛΕΣΙΓΡΑΦΑ. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΙΣ 19.30 ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Εικόνα 42: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 29 Ιουνίου 2015

Ομοίως, η ίδια στάση διακηρύσσεται και στο φύλλο της 30^{ης} Ιουνίου 2015 όπου δημοσιεύεται μια φωτογραφία νεαρής που κρατάει ένα πανό στο οποίο αναγράφεται η λέξη ΟΧΙ και συνοδεύεται από τον τίτλο «Δεν φοβόμαστε». Έτσι, καθίσταται σαφές από τη μελέτη των τριών τελευταίων εφημερίδων πως αυτές αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα ΜΜΕ που υποστηρίζουν και ενισχύουν την εξάπλωση του ευρωσκεπτικισμού.

Εικόνα 43: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 30 Ιουνίου 2015

Τέλος, στο φύλλο πριν το δημοψήφισμα η Εφημερίδα των Συντακτών αναφέρει πως «Οι κάλπες θα στείλουν ξεκάθαρο μήνυμα μέσα και έξω από τη χώρα» και σημειώνει ότι «κάτω

από τον ασφυκτικό κλοιό της προπαγανδιστικής εκστρατείας των κυρίαρχων ΜΜΕ και των απειλητικών δηλώσεων από τους δανειστές προσέρχονται οι ψηφοφόροι στο δημοψήφισμα, στο οποίο καλούνται να απαντήσουν με ναι ή όχι για το παρόν και για το μέλλον», με κεντρικό τίτλο «Πέντε χρόνια μνημονίων χωρίς αξιοπρέπεια και προοπτική - Θυμάμαι...» και χαρακτηριστική φωτογραφία πολιτών με απλωμένα χέρια να περιμένουν τρόφιμα, σε μια σαφή λαϊκίστικη προσπάθεια να συνδεθεί η επιλογή του ΝΑΙ στην Ευρώπη με τη φτώχεια και την ανέχεια των πολιτών.

24, 57
ΤΖΟΝ ΜΑΚ ΚΟΡΜΙΚ
Ο καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Σικάγο λέει πως δημοψήφισμα πρέπει να γίνει όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλη την Ευρώπη

21
INFOVAR
Πόσα θες να μπει το ΝΑΙ;
Πόσο κοστίζει στην Ελλάδα και αλλού η προσπάθεια ανατροπής εκλεγμένων κυβερνήσεων

17-19
Γράφει ο ΙΟΣ
ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΧΑΣΜΟΥ
Δύο Ελλάδες στην κάλπη
Ο εφορκισμός του διασμού από τους θιασώτες του «ναι» κρύβει την κρύψη του πολέμου ενάντια στον εσωτερικό κοινωνικό εχθρό

28-29
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΚΛΕΑΣ
Ο γνωστός σκινοθέτης λέει πως η ιδέα του διασμού βαθαίνει μέσα στην κοινωνία

ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

4-5 Ιουλίου 2015
Έτος 5ο / Αρ. φύλλου 781

Ευρώ 2,00

www.efsyn.gr

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΧΩΡΙΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

ΘΥΜΑΜΑΙ...

ΟΙ ΚΑΛΠΕΣ ΘΑ ΣΤΕΙΛΟΥΝ ΞΕΚΑΘΑΡΟ ΜΗΝΥΜΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗ ΧΩΡΑ

Κάτω από τον ασφυκτικό κλοιό της προπαγανδιστικής εκστρατείας των κυρίαρχων ΜΜΕ και των απειλητικών δηλώσεων από τους δανειστές προσέρχονται οι ψηφοφόροι στο δημοψήφισμα, στο οποίο καλούνται να απαντήσουν με «ναι» ή «όχι» για το παρόν και για το μέλλον. Σημασία έχει να αποφασίσουν ψύχραιμα και να βγει πιο ενισχυμένη η χώρα στον δύσκολο δρόμο των διαπραγματεύσεων. **ΣΕΛ. 3-4, 10-15**

ΑΛ. ΤΣΙΠΡΑΣ: Το «ΟΧΙ» δεν σημαίνει ρήξη με την Ευρώπη, αλλά συνέχιση της διαπραγμάτευσης

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ
Ευκλείδης Τσακαλώτος,
Γιώργος Καμίνης,
Σταύρος Κοντονής,
Ανδρέας Καστελνέσι,
Νίκι Βενιζέλου

νησιδες
16 ΣΕΛΙΔΟ
ΕΥΕΤΟ

νησιδες
Δύο αιώνες με τη θηλιά του χρέους

καρέκαρέ
28 αρχή του τέλους για τον Ερντογάν!

καρέκαρέ
ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΤΕΤΡΑΣΕΛΙΔΟ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΜΙΚΣ
Ερντογάν: ο «αγαπημένος» των Τούρκων γελοιογράφων
ΚΙ ΑΚΟΜΗ: Διεθνείς, Μαργαρίτα Παράκη, Μαύρο, Μαύρο, Μαύρο

Εικόνα 44: Η Εφημερίδα των Συντακτών, 4 - 5 Ιουλίου 2015

4.4 Αποτελέσματα της έρευνας

Τόσο το δημοψήφισμα της Αγγλίας όσο και αυτό της Ελλάδας αποτελούν παραδείγματα όπου εκφράστηκε η αποδοκιμασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την κοινή γνώμη, ενώ τελικά απέκτησαν χαρακτήρα διαμαρτυρίας ή ακόμα και απόρριψης της Ένωσης. Εκ του αποτελέσματος, βέβαια, στη Βρετανία οι διαπραγματεύσεις για το Brexit συνεχίζονται ανεπιτυχώς έως και σήμερα, ενώ στην Ελλάδα η λαϊκή ετυμηγορία ερμηνεύθηκε τεχνηέντως όχι ως εντολή για ρήξη, αλλά ως εντολή για επίτευξη συμφωνίας, ώστε να αποκατασταθεί άμεσα η ρευστότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Με άλλα λόγια, και στις δύο περιπτώσεις οι ηγέτες του ευρωσκεπτικισμού -ενώ έπεισαν την πλειοψηφία των πολιτών- δεν μπόρεσαν να στηρίξουν στην πράξη και να υλοποιήσουν τις θέσεις τους. Ειδικότερα για τη χώρα μας, αποτελεί κοινό τόπο πως στο ελληνικό δημοψήφισμα τελικά δε τηρήθηκε η βούληση του λαού και η λαϊκή ετυμηγορία ακυρώθηκε την επόμενη κιόλας ημέρα (Μαυρής, 2016· Παναγιωτάκης, 2016).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η βασική διαφορά ανάμεσα στα ΜΜΕ στη Βρετανία και στην Ελλάδα έγκειται στο εξής: Στη Βρετανία, αν και δεν προβλήθηκαν από όλα τα μέσα στον βαθμό που άρμοζε σε ένα τόσο κρίσιμο ζήτημα σε όλη τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, εν τούτοις παρατηρήθηκαν οργανωμένες εκστρατείες από τις παρατάξεις υπέρ της μίας θέσης ή της άλλης, ενώ ο διάλογος για το δημοψήφισμα που αφορούσε άμεσα στην παραμονή στην Ε.Ε. συνδέθηκε με πλήθος πολιτικών ζητημάτων. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, όπου άλλωστε το μικρό διάστημα της μόλις μίας εβδομάδας δεν άφησε περιθώριο για αντίστοιχη δραστηριοποίηση, εκδηλώθηκαν μεν εκστρατείες υπέρ των δύο θέσεων, ωστόσο τα δημοσιεύματα βασίστηκαν περισσότερο στη συναισθηματική διέγερση των πολιτών και στα συνθήματα υπέρ της μίας ή της άλλης θέσης. Επίσης, πρέπει πάλι να τονιστεί ότι στην Ελλάδα η σύνδεση του δημοψηφίσματος με την παραμονή στην Ένωση έγινε με έμμεσο τρόπο, καθώς το δημοψήφισμα σε θεωρητικό επίπεδο αφορούσε στην αποδοχή ή όχι της σύναψης μιας νέας μνημονιακής σύμβασης - συμφωνίας.

Αυτό που σίγουρα εξάγεται ως ασφαλές συμπέρασμα είναι ότι ο ευρωσκεπτικισμός είναι έντονος στα έντυπα των ΜΜΕ και στις δύο χώρες που εξετάστηκαν. Στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, το φαινόμενο αυτό εντάσσεται στη μακρόχρονη παράδοση των

ΜΜΕ, αφού εδώ και δεκαετίες τα ΜΜΕ έχουν αναλάβει έναν ρόλο περισσότερο άσκησης κριτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στις δράσεις της παρά θετικών αναφορών σε αυτή, στοιχείο που σχετίζεται επίσης με τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στη χώρα. Άλλωστε, για τους πολιτικούς φορείς στο Ηνωμένο Βασίλειο η Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται αντιληπτή περισσότερο ως μια δύναμη που περιορίζει την εθνική κυριαρχία των κρατών - μελών. Το στοιχείο αυτό αποτυπώνεται σε πολλά άρθρα σχετικά με τις ειδήσεις της Ένωσης, συνεπώς αυτό που παρατηρείται είναι η προσκόλληση στην εθνική αφήγηση κατά την κάλυψη των ειδήσεων αυτών. Το φαινόμενο της εσωτερικοποίησης των ευρωπαϊκών ειδήσεων, όπως αναφέρθηκε, εμποδίζει την προώθηση της ανάπτυξης της ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας.

Η κάλυψη των ειδήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα πολιτικά ζητήματα της χώρας και με τις οικονομικές πτυχές αυτών. Έντονο στοιχείο είναι αυτό της παρουσίασης των ειδήσεων σε πολλά ΜΜΕ υπό το πρίσμα των εθνικών συμφερόντων, με τέτοιο τρόπο ώστε τελικά να παρουσιάζονται οι ανησυχίες των πολιτικών δυνάμεων αλλά και να συντηρούνται οι αντίστοιχες ανησυχίες των πολιτών σε σχέση με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της χώρας. Οι συντάξεις, το προσφυγικό, οι πόροι που μεταφέρονται μέσω φόρων από την Αγγλία με επιδοτήσεις στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας αποτυπώνονται ως ζητήματα σχεδόν σε όλα τα ευρωσκεπτικιστικά άρθρα. Η ανάκτηση του ελέγχου του Ηνωμένου Βασιλείου είναι κεντρική έννοια, απεκδυόμενη από κάθε επιχείρημα που να βασίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία ως προς την αποτυχία της Ένωσης να αντεπεξέλθει στο έργο που έχει αναλάβει. Άλλωστε, ανέκαθεν αυτό ήταν και το βασικό πρόβλημα του Ηνωμένου Βασιλείου, από την πρώτη ακόμη περίοδο της ένταξής του στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Έτσι, τα ευρωσκεπτικιστικά δημοσιεύματα απευθύνονται στο συναίσθημα και στο θυμικό των πολιτών βασιζόμενα άλλοτε στην εικόνα της βασίλισσας Ελισάβετ, άλλοτε στην εικόνα της ανεξαρτησίας της χώρας εργαλειοποιώντας τα εθνικά της χρώματα, άλλοτε στα κατώτερα αντανakλαστικά των Βρετανών με την εικόνα άπληστων ευρωπαίων πολιτών και, άλλοτε, ακόμα και στη σύγκριση της ενωμένης Ευρώπης με φασιστικά καθεστώτα.

Ωστόσο, προκύπτει επίσης με σαφήνεια ότι ο ρόλος της προώθησης του ευρωσκεπτικισμού δεν έχει αναληφθεί από όλα τα εγχώρια ΜΜΕ, καθώς πολλά από αυτά τάσσονται υπέρ της συμμετοχής της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρόλα αυτά, από

το επιλεχθέν δείγμα προκύπτει ότι ακόμα και τα ΜΜΕ που προωθούν την ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τάσσονται υπέρ της παραμονής της Βρετανίας στην Ένωση δε φροντίζουν να παράσχουν τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τα οφέλη της παραμονής αυτής αλλά και το έργο της Ένωσης, τις διαδικασίες και την πραγματικότητα της συμμετοχής των πολιτών σε αυτές. Δεν αναλύουν τα πλεονεκτήματα που παρέχει η Ένωση προβάλλοντας λεπτομερώς τα θετικά της στοιχεία, αλλά αρκούνται σε γενικόλογους τίτλους - συνθήματα που σχετίζονται με ένα θεωρητικά καλύτερο μέλλον για την εργασία, την κοινωνική ασφάλιση, τις συντάξεις και το μέλλον του Ηνωμένου Βασιλείου, χωρίς όμως να καθίσταται σαφές στους πολίτες το πώς τελικά αυτά επιτυγχάνονται με τη συμμετοχή στην Ένωση. Επομένως, σε πρώτο επίπεδο αυτό που τεκμαίρεται είναι ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο τα ΜΜΕ αφενός χαρακτηρίζονται έντονα από ευρωσκεπτικιστικό περιεχόμενο, αφετέρου ακόμα και αυτά που υπερασπίζονται την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν συνθήκες μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας που να προωθεί τον δημόσιο διάλογο και την επικοινωνία με τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να κερδίσουν με το μέρος τους την κοινή γνώμη.

Αντίστοιχα αποτελέσματα προκύπτουν και από τη μελέτη του δημοψηφίσματος του 2015 στην Ελλάδα. Η ειδοποιός διαφορά, βέβαια, ανάμεσα στις δύο χώρες έγκειται στο γεγονός ότι στη χώρα μας το ευρωσκεπτικιστικό περιεχόμενο των ΜΜΕ έχει αυξηθεί προσφάτως, ιδίως την τελευταία δεκαετία, από τότε δηλαδή που ξέσπασε η κρίση και οι οικονομικές της συνέπειες στη ζωή των πολιτών. Όμως, και στη χώρα μας ο ευρωσκεπτικισμός και ο αντιευρωπαϊσμός βασίζονται τόσο στις οικονομικές εξελίξεις όσο και στις πολιτικές συνιστώσες, ιδίως της ακροδεξιάς και της ριζοσπαστικής αριστεράς, που αναδύθηκαν και γιγαντώθηκαν εξαιτίας της κρίσης. Με άλλα λόγια, σε μια αλληλουχία εξελίξεων, η οικονομική κρίση προκάλεσε την ενίσχυση των ευρωσκεπτικιστικών πολιτικών δυνάμεων, γεγονός που οδήγησε με τη σειρά του και στην περαιτέρω προώθηση και ενίσχυση έντονων ευρωσκεπτικιστικών προσεγγίσεων.

Οι προσεγγίσεις αυτές είναι απόρροια του δημοσιονομικού χρέους της χώρας και της στάσης που κράτησε η Ευρωπαϊκή Ένωση έναντι αυτού. Όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός πως σε ένα δημοψήφισμα που αφορούσε άμεσα στη δημοσιονομική κρίση και στην οικονομική ενίσχυση της χώρας, το περιεχόμενο που αποδόθηκε στο αντικείμενό του συνδυάστηκε τελικά από τους πολίτες αλλά και από τους

πολιτικούς ηγέτες με την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς ευθέως τουλάχιστον να προκύπτει ένα τέτοιο ερώτημα.

Ομοίως με το Ηνωμένο Βασίλειο, και στην Ελλάδα η κάλυψη του δημοψηφίσματος πραγματοποιήθηκε από τα ΜΜΕ τόσο με ευρωσκεπτικιστικές προσεγγίσεις όσο και με άλλες υπέρ της Ένωσης. Είναι ενδιαφέρον ότι οι ευρωσκεπτικιστικές προσεγγίσεις εδώ υιοθετήθηκαν κυρίως από εφημερίδες της ριζοσπαστικής αριστεράς και της κομμουνιστικής αριστεράς, ενώ αντίθετα οι πιο μετριοπαθείς εφημερίδες που συνδέονταν με το παλιό δίπολο εξουσίας της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ τάχθηκαν υπέρ του ΝΑΙ και της παραμονής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μάλιστα, τα επιχειρήματα των ευρωσκεπτικιστικών εφημερίδων συνδέθηκαν με την οικονομική ανόρθωση στη χώρα, την οικονομική ανεξαρτησία από τα μνημόνια και την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, κυρίως ως συνθήματα και χωρίς να αναλύεται το πώς θα επιτυγχάνονταν αυτά εκτός του ευρωπαϊκού πλαισίου.

Και στην Ελλάδα, όμως, τα επιχειρήματα υπέρ του ΝΑΙ σχετίζονταν τελικά με την παρουσίαση συναισθηματικά φορτισμένων εικόνων -που πάντοτε προσελκύουν το ενδιαφέρον του κοινού- αναδεικνύοντας άλλοτε το χάος που προκλήθηκε από το κλείσιμο των τραπεζών, άλλοτε τη συναισθηματική φόρτιση της ανακοίνωσης του Κωνσταντίνου Καραμανλή κατά την ένταξη της Ελλάδας στην Ένωση, άλλοτε τους κινδύνους αποσύνθεσης της χώρας εξαιτίας του δημοψηφίσματος, άλλοτε τη συσσώρευση των πολιτών σε διαμαρτυρίες υπέρ της παραμονής υπό τον τίτλο «Μένουμε Ευρώπη», άλλοτε τις περιπέτειες στις οποίες έχουν εμπλακεί οι πολίτες, άλλοτε την προβολή εικόνων με τσολιάδες και άλλοτε υπερτονίζοντας τον κίνδυνο της επιστροφής στη δραχμή. Η προσέγγιση και σε αυτή την περίπτωση υπήρξε αρνητική, καθώς τονίζονταν περισσότερο ως κινδυνολογία και απειλή οι ενδεχόμενες αρνητικές συνέπειες της εξόδου, παρά οι θετικές ωφέλειες από την παραμονή.

Γίνεται δηλαδή σαφές ότι ακόμα και από τις εφημερίδες που υποστηρίζουν τη συμμετοχή στην Ένωση απουσιάζουν ισχυρά επιχειρήματα που να εξοικειώνουν το κοινό με την Ευρωπαϊκή Ένωση και που θα προβάλλουν τα πλεονεκτήματά της και τα επιτεύγματα τόσων δεκαετιών, ως αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων και συλλογικών προσπαθειών στους κόλπους της Ένωσης.

Από την άλλη, και το αρνητικό και ευρωσκεπτικιστικό περιεχόμενο βασίζεται στο εθνικό φρόνημα και στην κυριαρχία της χώρας που υποτίθεται πως έχει εξαφανιστεί εξαιτίας των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, συνδέοντας άμεσα την υπογραφή νέας συμφωνίας με την «κακή» παραμονή στην Ένωση. Επομένως, είναι σαφές ότι από την μεν πλευρά των ευρωσκεπτικιστικών ΜΜΕ προβάλλονται οι εθνικές ανησυχίες και οι εθνικές αφηγήσεις, ενώ από την άλλη πλευρά και από τα ΜΜΕ που τάσσονται υπέρ της Ένωσης σημειώνεται απόλυτη αποτυχία εγκαθίδρυσης της ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας.

Εν κατακλείδι, και στις δυο περιπτώσεις των κρατών - μελών της Ένωσης ο ευρωσκεπτικισμός των ΜΜΕ είναι άμεσα συνδεδεμένος με την προβολή των εθνικών συμφερόντων και των εθνικών αφηγήσεων και κυριαρχεί το στοιχείο της εσωτερικοποίησης. Αυτό παρατηρείται ακόμα και στα ΜΜΕ που υποστηρίζουν την Ένωση, με αποτέλεσμα την αδυναμία δημιουργίας μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας.

Συμπεράσματα

Ο ρόλος των ΜΜΕ στις δημοκρατικές κοινωνίες έγκειται στην ενίσχυση και ενδυνάμωση των πολιτών, στη δημιουργία μιας δημόσιας σφαίρας όπου θα προωθείται ο δημόσιος διάλογος, στη γόνιμη άσκηση κριτικής προς τους φορείς της εξουσίας και στην απαίτηση λογοδοσίας από την εκάστοτε κυβέρνηση. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι τα ΜΜΕ μπορούν να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη, έτσι ώστε να ικανοποιηθούν τα συμφέροντα των οικονομικών και πολιτικών ελίτ. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της πολιτικοποίησης των ειδήσεων, της μη αποκάλυψης ορισμένων γεγονότων και βεβαίως με την υπόδειξη του πώς θα έπρεπε οι πολίτες να σκέφτονται για συγκεκριμένα θέματα (Foos & Bischof, 2018).

Τα ΜΜΕ μπορούν να έχουν τεράστια επιρροή στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται είναι ότι η ποικιλία των μηνυμάτων που αποστέλλονται τελικά σχετικά με την Ε.Ε. είναι χαμηλή και οι αντίστοιχες ειδήσεις είναι μονοδιάστατες (Foos & Bischof, 2018).

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας, τα ΜΜΕ αποτελούν τη βασικότερη πλατφόρμα της δημόσιας αντιπροσώπευσης για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας. Όμως, εξαιτίας πολλών παραγόντων, όπως η γλώσσα, η πολιτιστική ετερογένεια και τα διαφορετικά εθνικά δημοσιογραφικά συστήματα, η ανάδυση τελικά της υπερεθνικής ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας φαίνεται μέχρι σήμερα μη ρεαλιστική. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, είναι η μόνη που μπορεί να οδηγήσει στη μετάβαση από τις πολλές διαφορετικές δημόσιες σφαίρες στην αναγκαία ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα (Koopmans & Pfetsch, 2003).

Αυτό που τεκμαίρεται είναι ότι στο σημερινό δημοσιογραφικό τοπίο η διάχυση της πληροφορίας δεν πραγματοποιείται τελικά σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά εντοπίζονται πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες που δρουν ως ανάχωμα στη διάδοση αυτής σε αυτό το επίπεδο (Φραγκονικολόπουλος & Παναγιώτου, 2008).

Παρά τις πολιτικές αλλαγές που έχουν σημειωθεί ως προς τον πραγματικό χώρο διαπραγμάτευσης και λήψης των κρίσιμων αποφάσεων, δεν έχει καταστεί εφικτό η δημοσιογραφία στη σύγχρονη εποχή να απαλλαγεί από την εθνική οπτική. Αντίθετα, παρατηρείται ένας «τετριμμένος εθνικισμός», ο οποίος προκαλείται εξαιτίας των

συντηρητικών επιρροών που δέχεται το δημοσιογραφικό σύστημα και περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό, παρόλο που παρατηρείται έντονη αλληλεπίδραση στην οικονομία, στην τεχνολογία αλλά και στα παγκόσμια ζητήματα, οι εξωτερικές και οι διεθνείς ειδήσεις εκδηλώνουν έντονα το στοιχείο της εσωτερικοποίησης, δηλαδή οι ειδήσεις της διεθνούς κοινότητας προσαρμόζονται στις εθνικές αφηγήσεις, στις πεποιθήσεις και στις αγωνίες των κρατών - μελών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Φραγκονικολόπουλου (2012) ότι «μπορεί να ζούμε στην εποχή της παγκοσμιοποίησης των μέσων, αλλά όχι και των παγκόσμιων ειδήσεων». Μπορεί οι ανταλλαγές και οι συνεργασίες ανάμεσα στις ειδησεογραφικές επιχειρήσεις όλου του κόσμου να σημειώνονται σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, ωστόσο το στοιχείο που ελλείπει είναι η λογική και η πρακτική της διακειμενικότητας στις ειδήσεις του εξωτερικού «καθώς και η ανάγκη κατανόησης και επίγνωσης των ιστοριών και των αντιλήψεων του Άλλου» (Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Έτσι, στην πράξη οι ειδήσεις από την Ευρώπη προέρχονται μεν από τις Βρυξέλλες με αναφορά σε εικόνες που αφορούν στους ευρωπαίους πολιτικούς, αλλά τα ΜΜΕ νιώθουν την υποχρέωση να παρουσιάσουν τις ειδήσεις αυτές εκφράζοντας το εθνικό κοινό τους και αυτό που αντιλαμβάνονται ως συμφέρον αυτού (Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Βεβαίως, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός πως μια σημαντική πλειοψηφία πολιτών της Ένωσης, παρά τον αυξανόμενο σκεπτικισμό και τη μετάθεση των ευθυνών για ό,τι διαδραματίζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αναγνωρίζουν και εκφράζουν το όφελος για κάθε κράτος - μέλος που έχει εξασφαλιστεί από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μάλιστα, μεγάλη σημασία αποδίδεται στην ελεύθερη κυκλοφορία των ανθρώπων, των προϊόντων, των υπηρεσιών αλλά και των ιδεών, όπως η προστασία και η προώθηση στην πράξη της ειρήνης και η ανάπτυξη μιας δύναμης που αντιμετωπίζει με συλλογικό τρόπο όλες τις αναδυόμενες προκλήσεις.

Αυτό που κυρίως προκύπτει είναι πως η γενικευμένη δυσaréσκεια εκφράζεται σε σχέση με τους θεσμούς και ιδίως σε σχέση με το θεωρούμενο ως έλλειμμα της δημοκρατίας στους κόλπους της Ένωσης, δηλαδή την άποψη πως η φωνή των πολιτών και των κρατών - μελών απουσιάζει από τις περισσότερες διαδικασίες. Παράλληλα, το επικοινωνιακό έλλειμμα εξελίσσεται σε κρίσιμο στοιχείο για τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα της Ένωσης (Φραγκονικολόπουλος, 2018). Μέχρι σήμερα, η ελλιπής και ανεπαρκής επικοινωνία είναι βασικό προβληματικό στοιχείο, που χρήζει

αντιμετώπισης. Πρέπει να περιοριστούν η απουσία του δημοσίου διαλόγου στην Ένωση καθώς και η ελλιπής παρουσίαση του πολιτικού οφέλους από τον εκσυγχρονισμό που διασφαλίζεται με τη συμμετοχή των κρατών - μελών στο πολιτικό μάρφωμα της Ένωσης. Κάτι τέτοιο είναι εφικτό αποκλειστικά με την προώθηση της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας.

Ωστόσο, το επικοινωνιακό έλλειμμα στην Ένωση δεν πρέπει να αποδίδεται αποκλειστικά στα ΜΜΕ, αλλά εν μέρει πηγάζει και από το επικοινωνιακό έλλειμμα των ίδιων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, τα οποία -εκ του αποτελέσματος- δε φαίνεται να έχουν αναπτύξει τις ενδεδειγμένες επικοινωνιακές στρατηγικές ώστε να εξασφαλίσουν τη διαφάνεια και να πείσουν τους ευρωπαίους πολίτες (Koopmans & Pfetsch, 2003).

Πάντως, έως σήμερα η στάση των ΜΜΕ αυξάνει το επικοινωνιακό έλλειμμα, καθώς καλύπτουν μικρό μόνο μέρος της ευρωπαϊκής ειδησεογραφίας και περιορίζονται στην κριτική των δράσεων της Ένωσης, χωρίς την παροχή όλων των απαραίτητων πληροφοριών για την κατανόηση των όσων συμβαίνουν εκεί. Τα ΜΜΕ και η δημοσιογραφία έχουν αποτύχει να ανταποκριθούν στον μετασχηματισμό της πολιτικής, όπως σημειώθηκε από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Έχουν παραλείψει να αναπτύξουν τις απαραίτητες λογικές και πρακτικές για την προώθηση της ευρωπαϊκής οπτικής. Περιορίζονται στην παρουσίαση και εκτίμηση ως υπέρτερων των εθνικών συμφερόντων και ως λανθασμένων των οπτικών των λοιπών κρατών - μελών. Αντιμετωπίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση ως ένα φόρουμ όπου αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα κράτη - μέλη για το ποιος θα επιβάλλει την άποψή του, ενώ παραβλέπεται ότι πρόκειται για έναν χώρο συνεργασίας και προώθησης της ειρήνης στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο.

Στο πλαίσιο αυτό, ΜΜΕ και δημοσιογράφοι παραλείπουν εσκεμμένα να προβάλλουν τις συμβιβαστικές λύσεις που επιτυγχάνονται για τη θέσπιση των ευρωπαϊκών μέτρων, ενώ εμμένουν στην προβολή αποκλειστικά των κρίσεων και των πρόσκαιρων αποτυχιών του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι, καθώς αυτές οι ειδήσεις φαίνεται να έχουν απήχηση και να προσελκύουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών. Από την άλλη, οι επιτυχίες της Ένωσης μέσω περίπλοκων αποφάσεων που είναι προϊόν υπομονετικών και πολυετών διαβουλεύσεων και διαπραγματεύσεων, που μπορεί να επιφέρουν άμεσες θετικές συνέπειες στη ζωή των πολιτών της Ένωσης, που θεμελιώνουν μια ενιαία αγορά και έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης και που παρέχουν μεγαλύτερη προστασία

ακόμα και από εθνικούς νόμους, παραβλέπονται στο βωμό των τηλεθέσεων και της γρήγορης είδησης (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Η άγνοια των πολιτών για τις πραγματικές δράσεις και τις διαδικασίες της Ένωσης συνδέεται τελικά άμεσα με τη δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς της και τον ευρωσκεπτικισμό. Όπως υποστηρίζει ο Φραγκονικολόπουλος (2018), πρόκειται για την καλλιέργεια ενός αντι-Ευρωπαϊκού αφηγήματος, το οποίο *«αγνοεί ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελεί μέρος της ιστορικής λύσης που δόθηκε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο εντάσσοντας τα κράτη - μέλη σε δίκτυα αλληλεξάρτησης και διασυνδέσεων στην οικονομία, στην πολιτική, στον πολιτισμό και στην επιστήμη / εκπαίδευση»*.

Είναι σημαντικό να καταστεί σαφές πως όλες οι σχέσεις που διαμορφώθηκαν εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης έγιναν από τα ίδια τα κράτη - μέλη, με συλλογικές αποφάσεις και έχουν προκύψει ως αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής. Αποσκοπούν δε στην προώθηση της οικονομικής αποδοτικότητας, στην αντιμετώπιση των κινδύνων, στην εδραίωση της ασφάλειας και στην ανάπτυξη μηχανισμών για την επίλυση προβλημάτων που όλο και περισσότερο στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον της εποχής μας ξεφεύγουν από τον έλεγχο των επιμέρους εθνικών κυβερνήσεων.

Με τη μη προβολή από τα ΜΜΕ της σημασίας των διαδικασιών της Ένωσης αλλά και της συμβολής των Ευρωπαίων πολιτών μέσω της συμμετοχής τους στις εθνικές και ευρωπαϊκές εκλογές, παραβλέπεται η άμεση και έμμεση επιρροή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που λαμβάνει χώρα με τη δημοκρατική ανάδειξη των αντιπροσώπων στα Εθνικά Κοινοβούλια και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αντίστοιχα. Επομένως, το επικοινωνιακό έλλειμμα που ενισχύεται από τα ΜΜΕ έχει ως αποτέλεσμα να θίγει τελικά και τη δημοκρατική διαδικασία, εξαιτίας της επιφανειακής και επιλεκτικής κάλυψης των ειδήσεων της Ένωσης. Αυτό που στην πραγματικότητα κατά κόρον απουσιάζει είναι η ερευνητική και η κριτική δημοσιογραφία σε επίπεδο κάλυψης ειδήσεων της Ένωσης.

Με τη λογική της γρήγορης είδησης σε χαμηλό κόστος που απευθύνεται σε ένα κοινό το οποίο δεν είναι επαρκώς ενημερωμένο, η δράση των ΜΜΕ όχι μόνο δεν ενισχύει αλλά τελικά περιορίζει τη δυνατότητα ενημέρωσης των πολιτών και τη δυνατότητα δραστηριοποίησής τους για την προβολή προτάσεων και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών, την ίδια στιγμή που οι ανησυχίες τους εντείνονται. Ως αποτέλεσμα, δεν προωθούνται τόσο από τις πολιτικές δυνάμεις όσο και από τα ΜΜΕ οι απαιτούμενες διαδικασίες για τη

θεμελίωση ενός δημόσιου χώρου όπου θα ακούγονται με διαφάνεια όλοι οι πολίτες της ευρωπαϊκής κοινωνίας σχετικά με το παρόν και το μέλλον της ολοκλήρωσης, όπως θα επέβαλαν οι αρχές της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Ωστόσο, η δημοσιογραφία οφείλει να λειτουργεί προς την κατεύθυνση της ενθάρρυνσης των αναγνωστών, των ακροατών και των θεατών των ΜΜΕ στην καλλιέργεια μιας αμοιβαίας κατανόησης και γνώσης με διαλογικό και διακειμενικό χαρακτήρα, και μάλιστα παγκοσμίως. Τα ΜΜΕ θα πρέπει να αποτελούν γέφυρες επικοινωνίας ανάμεσα στις διαφορετικές κοινωνίες, ταυτότητες, δυνάμεις και χώρους της παγκόσμιας σκηνής και να απαλλαγούν από τους μηχανισμούς διατήρησης και προώθησης του λόγου που επικεντρώνεται στα κράτη - μέλη. Θα πρέπει, στο πλαίσιο αυτό, να παρέχουν και να προβάλλουν πληροφορίες με χαρακτήρα ευρωπαϊκό και να ενθαρρύνουν την παγκόσμια οπτική και όχι την εθνική όπως συμβαίνει αυτή τη στιγμή. Η εθνική οπτική είναι μία λανθασμένη προσέγγιση, καθώς έχει ως συνέπεια να θέτει το κράτος - μέλος στο επίκεντρο της είδησης και να προκαθορίζει το πλαίσιο των ειδήσεων (Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία διασφαλίζει πως βασική μέριμνα των δημοσιογράφων θα είναι να αναδειχθεί το γεγονός πως η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι κάτι μακριά από εμάς, αλλά ανήκει στην «κανονική», δηλαδή στην εθνική πολιτική. Κάθε δράση της Ένωσης πηγάζει από τις Συνθήκες, όπως έχουν διαμορφωθεί σε διακυβερνητικό επίπεδο και έχουν λάβει την έγκριση όλων των κρατών - μελών, κατόπιν δημοκρατικών διαδικασιών. Όλες αυτές οι δράσεις επιδιώκουν την υλοποίηση των στόχων της Ένωσης και συμφωνούν με τους ρόλους, τους θεσμούς και τις διαδικασίες που έχουν θεσπιστεί στις Συνθήκες. Ταυτόχρονα, η Ένωση αποτελεί ένα ομόσπονδο κράτος στο οποίο τα κράτη - μέλη διατηρούν την ανεξαρτησία και την κυριαρχία τους. Οι Συνθήκες προσδιορίζουν με ακρίβεια τους τομείς πολιτικής που ανήκουν στην αρμοδιότητα της Ένωσης. Η Ένωση αποτελεί ένα μοναδικό μόρφωμα όπου συνυπάρχουν τόσο το διακυβερνητικό όσο και το υπερεθνικό σύστημα. Ο συνδυασμός των συστημάτων αυτών κατοχυρώνει τη διαφάνεια και την απουσία «κρυφών» διαδικασιών από τα κράτη - μέλη.

Στο πλαίσιο αυτό έγκειται η μεγάλη σημασία της Ένωσης και τα ΜΜΕ έχουν την υποχρέωση να προβάλλουν όλα τα παραπάνω στο κοινό, καθώς η μη κατανόησή τους προκαλεί την κρίση εμπιστοσύνης, την αμφισβήτηση της νομιμοποίησης της Ένωσης, τον ευρωσκεπτικισμό και τον αντιευρωπαϊσμό. Έτσι, τα ΜΜΕ οφείλουν με τη δράση τους να

καταρρίψουν το εσφαλμένο αφήγημα ότι η Ένωση αναπτύσσει δράση ανεξέλεγκτα και χωρίς την επιρροή των κρατών - μελών. Πρέπει να προβληθεί η αλληλεπίδραση και η σύνδεση των κρατών - μελών με έναν τρόπο ξεχωριστό και ιδιάζοντα. Τα ΜΜΕ οφείλουν να προβάλλουν τις διαδικασίες και τις προτάσεις ώστε να αναδειχθεί η σχέση αυτή. Επίσης, θα πρέπει να μη διαιωνίζουν το επιχείρημα πως οι ειδήσεις της Ένωσης δεν παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Άλλωστε, η μη κάλυψη των ειδήσεων αυτών αποτελεί καίριο πλήγμα για τη δημοκρατία, η οποία απαιτεί την πλήρη ενημέρωση για τις ληφθείσες αποφάσεις και την ανάπτυξη σχετικού διαλόγου. Έτσι, τα ΜΜΕ αποτελούν τον κρίσιμο σύνδεσμο μεταξύ των πολιτών της Ένωσης και της πολιτικής εξουσίας και φέρουν την ευθύνη της διερεύνησης, της έκθεσης, της ερμηνείας και της πλήρους προβολής της ευρωπαϊκής προοπτικής. Τα στοιχεία αυτά είναι που λείπουν από την υφιστάμενη ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία, λοιπόν, θα έπρεπε να διαμορφώνει μια ευρωπαϊκή οπτική, δηλαδή να επικεντρώνεται στην καθιέρωση ενός ενιαίου τρόπου αντίληψης των ειδήσεων στον ευρωπαϊκό χώρο. Η Ευρώπη, άλλωστε, αποτελεί έναν χώρο όπου οι πολίτες και οι σχέσεις παρουσιάζουν αλληλεπίδραση, ενώ ταυτόχρονα είναι σαφές ότι στον κοινό αυτό χώρο δεν επιβάλλεται μια ενιαία κουλτούρα, ηθική ή ιδεολογία. Αντιθέτως, παρατηρείται στο εσωτερικό αυτού του χώρου η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών, κουλτούρων και ιδεολογιών που στο σύνολό τους ασκούν επιρροή στη ειδησεογραφία. Επομένως, η πρόκληση που αντιμετωπίζουν τα ΜΜΕ είναι η ανάπτυξη νέων και ριζοσπαστικών μεθόδων για την κάλυψη των ειδήσεων της Ένωσης, μέσω των οποίων θα προβαίνουν στην ανάλυση, συζήτηση και κατανόηση της πραγματικότητας, όπως αυτή προκύπτει πια από τις Συνθήκες που ξεπερνούν το κάθε κράτος - μέλος. Έτσι, είναι σημαντικό στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Δημοσιογραφίας να προβάλλονται τα κοινά συμφέροντα με τα λοιπά κράτη - μέλη, οι κοινές διαδικασίες, η συναπόφαση, η κοινή ερμηνεία και η συναντίληψη των δρώμενων. Η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία πρέπει να μετατοπίσει την ειδησεογραφία από την εθνική μετάδοση -που απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο φαντασιακό εθνικό σύνολο- σε μια κατεύθυνση προς συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνικές ομάδες με κοινά συμφέροντα και επιδιώξεις εντός της Ένωσης, ανεξαρτήτως της χώρας από την οποία προέρχονται (Φραγκονικολόπουλος, 2012).

Είναι σημαντικό η δομή των θεσμικών οργάνων και οι διαδικασίες λήψης των αποφάσεων στους κόλπους της Ένωσης να συνδεθούν με μια ενεργό συμμετοχή των πολιτών, ώστε να

αποκτήσουν αποδοχή και νομιμοποίηση στις συνειδήσεις των πολιτών. Η ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα, η δημιουργία της οποίας είναι στόχος της ευρωπαϊκής δημοσιογραφίας, αποτελεί κεντρικό στοιχείο στη διαδικασία αυτή (Koopmans & Pfetsch, 2003).

Υπό το πρίσμα αυτό, επομένως, η Ευρωπαϊκή Δημοσιογραφία πρέπει να αναπτυχθεί από τα ΜΜΕ με τρόπο που να αναδεικνύει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα σημαντικό υπερεθνικό πολιτικό σύστημα που προωθεί τη δημοκρατία και εδραιώνει την ειρήνη στον χώρο της Ευρώπης. Έτσι, θα πρέπει να αξιοποιηθεί αυτός ο νέος και ευρύτερος ορίζοντας στη δημοσιογραφία, στο νέο περιβάλλον που έχει διαμορφώσει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Με δεδομένο ότι η βάση της Ένωσης είναι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών και των πολιτών, με αλληλεξαρτώμενο χαρακτήρα, οι δημοσιογράφοι οφείλουν να προωθήσουν την ευρωπαϊκή οπτική, να την καταστήσουν σαφή στα μάτια των πολιτών και να την υπερασπιστούν με σαφή και πλήρη παρουσίαση όλων των ζωτικών στοιχείων της. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι θα διαμορφωθεί μια πανευρωπαϊκή ηθική, ούτε ότι θα επέλθει πολιτισμική ομογενοποίηση, ωστόσο θα διαμορφωθεί ένα ισχυρό μοντέλο επικοινωνίας που θα εξοικειώνει τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με όλες τις πρακτικές αυτής (Φραγκονικολόπουλος, 2018).

Επίλογος

Με ελάχιστες πια πλευρές της πολιτικής ζωής των χωρών που περιλαμβάνει να παραμένουν ανεπηρέαστες από τις αποφάσεις που λαμβάνει η Ευρωπαϊκή Ένωση, αυξάνεται πιεστικά η ανάγκη για αναλυτική, σε βάθος και αποτελεσματική δημοσιογραφική πληροφόρηση γι' αυτόν τον μεγάλο υπερεθνικό διακυβερνητικό θεσμό και για τις πολύπλοκες εσωτερικές του διεργασίες.

Οι περισσότεροι Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι κάποια στιγμή θα αναγκαστούν να γράψουν ή να μιλήσουν για μια ιστορία που έχει τις ρίζες της στην Ε.Ε.: πρόκειται για κάτι αναπόφευκτο όταν τόσοι πολλοί εθνικοί νόμοι αποφασίζονται πια στο επίπεδο της Ε.Ε. Όμως, η έως τώρα δημοσιογραφική πρακτική υποβαθμίζει τη σημασία των διεργασιών στην Ε.Ε. έναντι της σημασίας που αποδίδεται στις διεργασίες της εγχώριας πολιτικής σκηνής, ενώ η πολιτική διαδικασία στην Ε.Ε. παρουσιάζεται συχνά ως απόμακρη, ψυχρή, δύσκολη, παράξενη ή ακόμα και εχθρική. Γι' αυτό, η δημοσιογραφία απαιτείται να ανεβάσει τα ποιοτικά της επίπεδα αναφορικά με την Ε.Ε., να γίνει σοβαρή, κριτική και περισσότερο προσεκτική με τα γεγονότα, να ξεπεράσει τα στερεότυπα για τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τις άλλες -εκτός από τη δική μας- ευρωπαϊκές χώρες και να εξηγήσει στους πολίτες τις πραγματικές συνέπειες που έχουν οι πολιτικές που πηγάζουν από την Ε.Ε. για τις ζωές τους. Παράλληλα, η δημοσιογραφία απαιτείται να σταματήσει να αναπαράγει τις απλουστευτικές εκδοχές τοπικών πολιτικών παραγόντων για το τι συμβαίνει πίσω από «κλειστές πόρτες γραφειοκρατών στις Βρυξέλλες», που συχνά απέχουν πολύ από την αλήθεια ή την ακρίβεια.

Σε κάθε περίπτωση, είτε πάρουμε την Ε.Ε. στα σοβαρά, είτε την αγνοήσουμε, είτε επιχειρήσουμε να στρέψουμε το κοινό εναντίον της, οι νόμοι θα εξακολουθήσουν να φτιάχνονται στις Βρυξέλλες και στο Στρασβούργο. Η Ε.Ε. είναι σημαντική και αυτό δεν αποτελεί άποψη, αλλά γεγονός. Το κενό ανάμεσα στο πόσο πολύ η Ε.Ε. επηρεάζει τις ζωές όλων μας και στο πόσο λίγα γνωρίζουμε πραγματικά γι' αυτήν ώστε να μπορούμε να την επηρεάσουμε μεγαλώνει κάθε μέρα. Οι πολίτες παραμένουν ελλιπώς ή στρεβλά ενημερωμένοι για τα πολιτικά θέματα που αποφασίζονται στην Ε.Ε. Αυτό το κενό είναι το μεγαλύτερο δημοκρατικό έλλειμμα της Ε.Ε.

Είναι σημαντικό, επομένως, οι δημοσιογράφοι να προκαλέσουν έναν ευρύτερο δημόσιο διάλογο για την Ε.Ε. όπου θα εξηγείται το τι είναι και πώς δουλεύει αυτή, καθώς και το πώς, πότε και γιατί λαμβάνονται οι πολιτικές της αποφάσεις, ώστε οι πολίτες να είναι πολύ καλύτερα πληροφορημένοι πριν λάβουν αποφάσεις κρίσιμες για τις ζωές τους.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Austers, A. (2017). *Euroscepticism in the Baltic States: Much Ado about Nothing*. Riga: Friedrich Ebert Stiftung.

Baisnée, O. (2002). Can political journalism exist at the EU level? Στο: Kuhn, R. & Neveu, E. (eds) *Political Journalism: New Challenges, New Practices*. London: Routledge/ECPR Studies in European Political Science, pp. 108-128.

BBC (2013). Thatcher and her tussles with Europe. *BBC News, Politics*, 8/4/2013. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από <https://www.bbc.com/news/uk-politics-11598879>.

Bertoncini, Y. & Koenig, N. (2014). *Euroscepticism or Europhobia: Voice vs. Exit?* Berlin: Notre Europe - Jacques Delors Institute.

Brake, L. (1988). The Old Journalism and the New: Forms of Cultural Production in London in the 1880's. Στο: J. H. Wiener (επιμ.) *Papers for the Millions: The New Journalism in Britain, 1850s to 1914*. New York: Greenwood Press.

Condruz-Bacescu, M. (2014). Euroscepticism Across Europe: Drivers and Challenges. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, pp.52-59.

Chalaby, J. (1998). *The invention of Journalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Clausen, L. (2004). Localizing the Global: "Domestication" Processes in International News Production. *Media, Culture & Society*. 26 (1): 25-44.

Curran, J. (1991). Rethinking the Media as a Public Sphere. Στο: Dahlgren, P. & Sparks, C. (επιμ.) *Communication and Citizenship. Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. London: Routledge.

Deuze, M. (2002). National News Cultures: A Comparison of Dutch, German, British, Australian and U.S. Journalists. *Journalism and Mass Communication Quarterly*. 79 (1): 134-149.

Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*. 6 (4): 442-464.

European Audiovisual Observatory (2017). *Journalism and media privilege*. Strasbourg: IRIS Special - European Audiovisual Observatory - Council of Europe.

- Fenton, N. (2009). Drowning or waving? New media, journalism and democracy. Στο: Fenton, N. (ed.) *New Media, Old News: Journalism and Democracy in the Digital Age*. London: Sage.
- Fetoshi, A. (2017). The Role of Media in European integration process: Kosovo Case. *Journal of Mass Communication & Journalism*. 7 (3).
- Financial Times (2016). The Times declares support for Remain campaign. *Financial Times*, David Bond, Media Correspondent, 18/6/2016. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από <https://www.ft.com/content/5cdecbec-34db-11e6-bda0-04585c31b153>.
- Fischer, J. (2014). *Is Europe Failing?* Cologne: Kiepenheuer & Witsch.
- Foos, F. & Bischof, D. (2018). *Can the tabloid media create Eurosceptic attitudes? A quasi - experiment on media influence in England*. Ανακτήθηκε στις 15/12/2018, από www.florianfoos.net/resources/Foos_Bischof_Hillsborough.pdf.
- Galpin, C., & Trenz, H.-J. (2016). *The Spiral of Euroscepticism: Media Negativity, Framing and Opposition to the EU*. Paper prepared for the ECPR General Conference, 7 - 10 September 2016 (Charles University Prague panel: The Media and Political Representation in EU Politics: Legitimisers or Discreditors).
- Hafez, K. (2007). *The Myth of Media Globalization*. Cambridge: Polity Press.
- Hainsworth, P. (2008). *The Extreme Right in Western Europe*. New York: Routledge.
- Halikiopoulou, D. & Nanou, K. & Vasilopoulou, S. (2012) The paradox of nationalism: the common denominator of radical left and radical right Euroscepticism. *European Journal of Political Research*, pp. 504-539.
- Hallin, D. & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hallin, D. & Papathanassopoulos, S. (2002). Political Clientelism and the Media: Southern Europe and Latin America in Comparative Perspective. *Media, Culture & Society*. 24 (2): 175-195.
- Hanitzsch, T. (2006). Mapping Journalism Culture: A Theoretical Taxonomy and Case Studies from Indonesia. *Asian Journal of Communication*. 16 (2): 169-186.
- Hanitzsch, T. (2007). Deconstructing journalism culture: Toward a universal theory. *Communication Theory*. 17 (4): 367-385.

Hanitzsch, T. (2011). Populist disseminators, detached watchdogs, critical change agents and opportunist facilitators: Professional milieus, the journalistic field and autonomy in 18 countries. *International Communication Gazette*. 73 (6): 477-494.

Hanitzsch, T. & Hanusch, F. & Mellado, C. et al. (2011). Mapping journalism cultures across nations. *Journalism Studies*. 12 (3): 273-293.

Hanitzsch, T. & Mellado, C. (2011). What Shapes the News around the World? How Journalists in Eighteen Countries Perceive Influences on Their Work. *The International Journal of Press/Politics*. 16 (3): 404-426.

Harmesen, R. & Spiering, M. (2005). Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration. *European Studies (Book 20)*. Amsterdam, New York: Rodopi.

Hawkins, B. (2012). Nation, Separation and Threat: An Analysis of British Media Discourses on the European Union Treaty Reform Process. *Journal of Common Market Studies*. 50 (4): 561-577.

Herkman, J. (2017). The Finns Party: Euroscepticism, Euro Crisis, Populism and the Media. *Media and Communication*. 5 (2): 1-10.

Hooghe, L. & Marks, G. (2007). Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*. 42 (2/3): 119-127.

Hoyer, S. & Pottker, H. (2005). *Diffusion of the News Paradigm, 1850 - 2000*. Goteborg: Nordicom.

Humphreys, P. (1996). *Mass Media and Media Policy in Europe*. Manchester: Manchester University Press.

Jackson, D. & Thorsen, E. & Wring, D. (2018). *EU Referendum Analysis 2016: Media, Voters and the Campaign - Early reflections from leading UK academics*. London: CSJCC.

Jakubowicz, K. (2009). Editor's introduction: the highways and byways of "Europeanization" in the media. *Central European Journal of Communication*. 2 (1): 1-11.

Koopmans, R. & Pfetsch, B. (2003). *Towards a Europeanised Public Sphere? Comparing Political Actors and the Media in Germany*. Advanced Research on the Europeanisation of the Nation - State (ARENA).

Kopecky, P., & Mudde, C. (2002). The two sides of Euroscepticism. *European Union Politics*. 3 (3): 297-326.

- Leandros, N. (2010). Media concentration and systemic failures in Greece. *International Journal of Communication*. 4: 886-905.
- Levy, D. & Aslan, B. & Bironzo, D. (2017). *UK Press Coverage of the EU Referendum*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Lloyd, J. & Marconi, C. (2014). *Reporting the EU - News, Media and the European Institutions*. New York: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Margaret Thatcher Foundation (1988). Margaret Thatcher: *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")*, 20/9/1988. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>.
- McNair, B. (1998). *The sociology of journalism*. London: Arnold.
- McQuail, D. (2000). *McQuail's Mass Communication Theory (4th edition)*. London: Sage Publications.
- Melchior, S. (2017). *A Reporter's Guide to the EU*. London & New York: Routledge.
- Moore, M. & Ramsay, G. (2017). *UK media coverage of the 2016 EU Referendum campaign*. Centre for the Study of Media, Communication and Power.
- Mosco, V. (1996). *The Political Economy of Communication: Rethinking and Renewal*. London: Sage.
- Myers, G. (1991). *Ad Worlds. Brands, Media, Audiences*. London: Arnold.
- Nygren, G. & Dobek-Ostrowska, B. & Anikina, M. (2015). Professional autonomy. Challenges and Opportunities in Poland, Russia and Sweden. *Nordicom Review*. 36 (2): 79-95.
- Örnebring, H. (2009a). *Comparative European Journalism: The State of Current Research*, s.l.: Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Örnebring, H. (2009b). Questioning European Journalism. *Journalism Studies*. 10 (1): 2-17.
- Örnebring, H. (2013). *Journalistic Autonomy and Professionalisation*. Media and Democracy in Central and Eastern Europe. Final Reports.
- Owen, B. & Wildman, S. (1992). *Video economics*. London: Harvard University Press.
- Oxford University (2001). *New Oxford Dictionary of English*. New York: Oxford University Press.

Papathanassopoulos, S. (2001). Media commercialization and journalism in Greece. *European Journal of Communication*. 16 (4): 505-521.

Papathanassopoulos, S. (2007). The Mediterranean or Polarized Pluralist Media Model Countries. Στο: Terzis, G. (επιμ.) *European Media Governance: National and Regional Dimensions*. Bristol: Intellect Book, pp. 191-200.

Preston, P. (2009). *Making the News: Journalism and News Cultures in Europe*. New York: Routledge.

Shapiro, C. & Varian H. R. (1999). *Information Rules. A strategic guide to the network economy*. Boston: Harvard Business School Press.

Singer, J. (2003). Who are these guys? The online challenge to the notion of journalistic professionalism. *Journalism*. 4 (2): 139-163.

Sjøvaag, H. (2013). Journalistic Autonomy. Between Structure, Agency and Institution. *Nordicom Review*. 34: 155-166.

Spac, P. (2016). Anti-Europeanism and Euroscepticism in Slovakia. Στο: Moreau, P. & Wassenberg, B. (eds.) *European Integration and New Anti-Europeanism* (σσ. 163-180). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Sutcliffe, J. (2012). The Roots and Consequences of Euroscepticism: An Evaluation of the United Kingdom Independence Party. *Geopolitics, History and International Relations*. 4 (1): 107-127.

Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2002). *The party politics of euroscepticism in EU member and candidate states*. Working Paper. Sussex European Institute, University of Sussex. Ανακτήθηκε στις 3/2/2019, από <http://sro.sussex.ac.uk/29357>.

The Guardian (2016). Far-right terrorist Thomas Mair jailed for life for Jo Cox murder. *The Guardian, UK News, UK Politics*, 23/11/2016, Ian Cobain and Matthew Taylor. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/nov/23/thomas-mair-found-guilty-of-jo-cox-murder>.

Torreblanca, J. I. & Leonard, M. (2013). *The Continent - Wide rise of Euroscepticism*. European Council on Foreign Relations.

Trenz, H.-J. & Conrad, M. & Rosén, G. (2008). *The Interpretative Moment of European Journalism - The Impact of Newspaper Opinion Making in the Ratification Process*. Working Paper No. 2. Oslo: ARENA Centre for European Studies - University of Oslo.

Tumber, H. & Prentoulis, M. (2005). Journalism and the Making of a Profession. Στο: de Burgh, H. (επιμ.) *Making Journalists: Diverse Models, Global Issues*. London: Routledge, pp. 58-73.

Vasilopoulou, S. (2009). Varieties of Euroscepticism: The Case of the European Extreme Right. *JCER*. 5 (1): 3-23.

Vreese, C. H. (2007). A Spiral of Euroscepticism: The Media's Fault? *Acta Politica*. 42: 271-286.

Walker, N. (2018). *Brexit timeline: events leading to the UK's exit from the European Union*. London: House of Commons Library.

Ward, St. (2008). Global Journalism Ethics: Widening the Conceptual Base. *Global Media Journal - Canadian Edition*. 1 (1): 137-149.

Weaver, D. H. (1996). Journalists in Comparative Perspective. *The Public*. 3 (4): 83-91.

Weber, M. (1948). Politics as a vocation. Στο: Gerth H. and Mills C. W. (eds.) *Max Weber: Essays*. London: Routledge.

de Wilde, P. (2010). *Under what conditions does Euroscepticism flourish? An evaluation of different approaches and empirical findings*. Oslo: University of Oslo.

Willetts, D. (2018). How Thatcher's Bruges speech put Britain on the road to Brexit. *Financial Times, Opinion, Brexit*, 31/8/2018. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από <https://www.ft.com/content/0b0afe92-ac40-11e8-8253-48106866cd8a>.

Wolfe, T. C. (2005). *Governing Soviet Journalism: The Press and the Socialist Person After Stalin*. Bloomington: Indiana University Press.

Ελληνόγλωσση

Calcutt, A. (2011). Μεταπολιτική δημοσιογραφία: ηθική και αισθητική μεταξύ των κατασκευαστών ειδήσεων. Στο: Paterson, C. & Sreberny, A. (επιμ.) *Διεθνείς ειδήσεις στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. Σελ. 295-318.

Glencross, A. (2015). *Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*. Πρόλογος - Επιμέλεια - Μετάφραση: Χ. Φραγκονικολόπουλος & Ν. Παπαναστασόπουλος. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

- Mudde, C. & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Λαϊκισμός - Μια Συνοπτική Εισαγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο.
- Müller, J.-W. (2017). *Τι είναι ο λαϊκισμός*; Αθήνα: Πόλις.
- Βαγενάς, Ν. (2006). Οι μεταμφιέσεις του λαϊκισμού. *Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ*, Γνώμες, 22/10/2006. Ανακτήθηκε στις 4/2/2019, από <https://www.tovima.gr/2008/11/25/opinions/oi-metamfieseis-toy-laikismoy>.
- Βενιζέλος, Ευ. (2018). *Η Δημοκρατία μεταξύ συγκυρίας και Ιστορίας. Προσδοκίες και κίνδυνοι από την αναθεώρηση του Συντάγματος*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ευρωβαρόμετρο Ειδικό 477 (2018). Δημοκρατία και εκλογές. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Kantar Public Brussels για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σεπτέμβριος 2018. Δημοσιεύθηκε στις 26/11/2018, στο https://ec.europa.eu/greece/sites/greece/files/ebs_477_fact_el_el.pdf.
- Ευρωβαρόμετρο Τακτικό 88 (2017). Κοινή Γνώμη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Φθινόπωρο 2017. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την TNS Opinion & Social για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νοέμβριος 2017. Δημοσιεύθηκε στο <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/81148>.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2014a). Μετεκλογική ανάλυση - Ευρωπαϊκές Εκλογές 2014 - Συνοπτική ανάλυση. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την TNS Opinion. Δημοσιεύθηκε στις Βρυξέλλες τον Οκτώβριο του 2014 και στο http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2014/post/post_2014_survey_analitical_overview_el.pdf.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2014b). Αποτελέσματα εκλογών 2014. Διαθέσιμο στο <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/el/election-results-2014.html>.
- Ζέρη, Π. (1996). *Θεσμοί εποπτείας στο ραδιοτηλεοπτικό σύστημα: Στόχοι, Διαδικασίες, Δυνατότητες Δράσης*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Ζέρη, Π. (2001). Ραδιοτηλεόραση και Πολιτικά Κόμματα. Μια έποψη της παθολογίας του ελληνικού πολιτικού συστήματος. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*. (104-105): 133-153.
- Ηλιοπούλου, Ά. (2016). *Οι αλλαγές στην ευρωπαϊκή πολιτική στον δρόμο προς την εξουσία: Συγκρίνοντας ΠΑΣΟΚ και ΣΥΡΙΖΑ (Ερευνητικά Κείμενα ΕΕΕΠ Νο 4/2016)*. Αθήνα: Εργαστήριο Ευρωπαϊκής Ενοποίησης & Πολιτικής. Ανακτήθηκε στις 24/2/2019, από http://eeep.pspa.uoa.gr/fileadmin/uploads/Diplomatiki_Iliopoyloy.pdf.

Κοντοχρήστου, Μ. (2007). *Ταυτότητα και ΜΜΕ στη Σύγχρονη Ελλάδα. Εισαγωγή*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Μαυρίης, Γ. (2016). *Το ελληνικό δημοψήφισμα του 2015: «δημοκρατική στιγμή» (ή) (και) κύκνειο άσμα της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας;* Δημοσιεύθηκε στις 7/7/2016. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από http://www.mavris.gr/wp-content/uploads/2016/07/Mavris_GrRef2015.pdf.

Μοσχονάς, Γ. (2013). *Η Ριζοσπαστική Αριστερά*. Κείμενο Εργασίας. Ανακτήθηκε στις 3/2/2019, από: <https://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMB215/2.pdf>.

Public Issue (2015). *Πολιτικό Βαρόμετρο Νο 145, Ιούνιος 2015*. Δημοσιεύθηκε στις 21/6/2015. Ανακτήθηκε στις 17/2/2019, από <http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2015/06/var-145-jun-2015.pdf>.

Παναγιωτάκης, Μ. (2016). Το αναπάντεχο καλοκαίρι της Βρετανίας. *Δημοσιογραφία* (11): 15-19.

Παπαστάμκος Γ. & Κότιος Α. (2011). Η κρίση της Ευρωζώνης: Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής; *Εφημερίδα ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*, 11/7/2011. Ανακτήθηκε στις 4/2/2019, από <https://m.naftemporiki.gr/story/329780>.

Πλειός, Γ. & Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2010). *Τα «ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ» στη δίνη των ΜΜΕ. Το Μακεδονικό, οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις και το Κυπριακό στην τηλεόραση και τον Τύπο*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Τερζής, Γ. (2007). Δόμηση αντιθετικών ταυτοτήτων. Στο: Κοντοχρήστου, Μ. (επιμ.) *Ταυτότητα και ΜΜΕ στη Σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. & Παναγιώτου, Ν. (2008). Η επίδραση των παγκόσμιων δικτύων ενημέρωσης στην Εξωτερική Πολιτική και τις Διεθνείς Σχέσεις. *Ζητήματα Επικοινωνίας* (7), σσ. 39-54.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2011). Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η ατζέντα των διεθνών ειδήσεων στον 21ο αιώνα: Μια κριτική αποτίμηση των παραγόντων που καθορίζουν ποια διεθνή γεγονότα είναι άξια να καλυφθούν δημοσιογραφικά (Εισαγωγή στην ελληνική έκδοση). Στο: Paterson, C. & Sreberny, A. (επιμ.) *Διεθνείς ειδήσεις στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης. Σελ. 9-54.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2012). Εξωτερικές και Διεθνείς Ειδήσεις στον μετα-εθνικό κόσμο: Η πρόκληση της «παγκόσμιας οπτικής». *Ζητήματα Επικοινωνίας*. (14-15): 47-59.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. & Προέδρου, Φ. (2015). *Παγκόσμια Πολιτική - Δρώντες, Δομές & Διαδικασίες*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2016). Ελληνική εξωτερική πολιτική και ΜΜΕ: Οι προϋποθέσεις διαμόρφωσης μιας νέας δημοσιογραφικής & επικοινωνιακής πρακτικής. Στο: Α. Πασσάς, Δ. Σωτηρόπουλος, Α. Τριανταφυλλοπούλου, & Θ. Τσέκος (επιμ.) *Οι θεσμοί στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Αποτίμηση μιας αντιφατικής περιόδου*. (σσ. 515-531). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2018). Υπάρχει πρόβλημα δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση; *The Books' Journal*, 13/11/2018. Ανακτήθηκε στις 12/12/2018, από: <http://booksjournal.gr/γνώμες/item/2814-yparxei-problhma-dhmokratias-sthn-ee>.

Ιστοσελίδες

Επίσημη Ιστοσελίδα "Daily Mirror". Ανάκτηση 2 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.mirror.co.uk/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "The Daily Mail". Ανάκτηση 2 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.dailymail.co.uk/home/index.html>

Επίσημη Ιστοσελίδα "The Financial Times". Ανάκτηση 3 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.ft.com>

Επίσημη Ιστοσελίδα "The Guardian". Ανάκτηση 3 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.theguardian.com/uk>

Επίσημη Ιστοσελίδα "The Telegraph". Ανάκτηση 10 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.telegraph.co.uk/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "The Times". Ανάκτηση 5 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.thetimes.co.uk/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "Ελεύθερος Τύπος". Ανάκτηση 2 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.eleftherostypos.gr/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "Η Αυγή". Ανάκτηση 5 Δεκεμβρίου 2018, από <http://www.avgi.gr/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "Η Εφημερίδα των Συντακτών". Ανάκτηση 5 Δεκεμβρίου 2018, από <http://www.efsyn.gr/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "Η Καθημερινή". Ανάκτηση 5 Δεκεμβρίου 2018, από <http://www.kathimerini.gr/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "Ριζοσπάστης". Ανάκτηση 3 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.rizospastis.gr/>

Επίσημη Ιστοσελίδα "Τα Νέα". Ανάκτηση 3 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.tanea.gr/>

Επίσημη Ιστοσελίδα Εφημερίδας "The Sun". Ανάκτηση 1 Δεκεμβρίου 2018, από <https://www.thesun.co.uk/>

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα / εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών / δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.